

Riksdagskvinnors livssituation i Tyskland och Sverige - en jämförande studie

Abstract

Författare: Jenny Hansson

Titel: Riksdagskvinnors livssituation i Tyskland och Sverige – en jämförande studie

Uppsats Soc 446, 41-80 poäng

Handledare: Mats Benner

Sociologiska Institutionen, Lunds Universitet, ht 2003

Sammanfattning:

Trots att andelen kvinnor i de tyska och svenska parlamenten på senare tid ökat, är kvinnorna fortfarande i minoritet, dock i högre grad i Tyskland än i Sverige. Tidigare förklaringar som belyst denna problematik har bl.a. fokuserat på begränsningar i kvinnors möjligheter att få tillträde till den politiska maktens rum. Denna studie fokuserar istället på den situation de kvinnor som redan fått en plats i parlamentet ställs inför. Studien syftar till att undersöka de som riksdagsledamöter verkande tyska och svenska kvinnornas livssituationer.

Utifrån presenterade välfärdsstatsteorier, organisationsteorier, diskursteori samt feministiska metateorier, skapas en teoretisk modell som syftar till att förklara karriäryrkeskvinnans livssituation. Den teoretiska modellen sätts sedan i relation till relevant bakgrundsempiri om respektive lands statsstruktur och riksdagsorganisation, vilket medför att ett antal hypoteser om riksdagskvinnornas livssituationer kan härledas. Dessa hypoteser bygger bl.a. på antagandet om att arbetsfärens och hemsfärens motstridiga krav på kvinnorna skapar problem i deras livssituation. Huvudhypoteserna predicerar att riksdagskvinnorna upplever problem i livssituationen och att problemen är större för de tyska än de svenska kvinnorna. De från modellen härledda hypoteserna belystes respektive testades mot insamlad enkätdata, omfattande 62 procent av de under år 2001 verkande tyska och svenska riksdagskvinnorna. Huvudhypoteserna bekräftades endast vad gäller en av tre undersökta problemspekter, nämligen den om kvinnornas höga avkall på familjeliv och fritid. Som förväntat gällde detta i högre grad tyska än svenska riksdagskvinnor. Att hypoteserna inte i alla avseenden kunde bekräftas indikerar att den teoretiska modell jag använt inte är fullständig som förklaringsinstrument. I uppsatsen förs vidare en metodologisk diskussion, med anledning av studiens ovanliga kombination av genusvetenskaplig teori och strikt hypotetisk-deduktiv metod.

Nyckelord: organisation, välfärdsstatssystem, riksdagsledamot, kön, arbete/familj

TACK!

Ett djupt tack till de tyska och svenska kvinnliga riksdagsledamöter som gjorde denna uppsats möjlig! Tack både till Er som tog Er tid att besvara min enkät och till Er ställde upp på enskilda intervjuer och därmed bidrog med både Er tid och Era personliga historier.

Ett speciellt tack till Christa Lörcher, som tog emot mig som praktikant vid den tyska förbundsdagen under min studietid i Tyskland och som gav mig en unik inblick i förbundsdagen ”inifrån”. Tack också till den svenska riksdagsledamot som var hygglig nog att låta mig följa med under delar av sin ”arbetsdag” i den svenska riksdagen.

Jag vill även tacka min handledare Mats Benner för intressanta synpunkter på uppsatsens utformning och innehåll.

DANKSAGUNG

Hiermit möchte ich mich bei den weiblichen Abgeordneten bedanken, die diese Magisterarbeit möglich gemacht haben. Mein Dank gilt sowohl denjenigen, die sich die Zeit genommen haben meinen Fragebogen zu beantworten, als auch denen, die mir in persönlichen Interviews mit ihrer Zeit und persönlichen Berichten zur Verfügung standen.

Ganz besonders danken möchte ich Frau Christa Lörcher, die mir die Möglichkeit gab, als Praktikantin einen einzigartigen Einblick in den deutschen Bundestag zu gewinnen. Des weiteren möchte ich den weiblichen schwedischen Reichstagsabgeordneten danken, die mir freundlicherweise persönlichen Einblick in ihren Arbeitstag gewährten.

Und nicht zuletzt möchte ich auch meinem Betreuer Mats Brenner für seine Hinweise und Kommentare zum Aufbau und zum Inhalt dieser Magisterarbeit danken.

Innehållsförteckning

1	Ett möjligt problem	1
1.1	Två ytterligare delsyften	3
1.2	Disposition	3
2	Vetenskapsteoretiska utgångspunkter	5
2.1	Inspirationskällor	5
2.2	Den feministiska kritiken	9
2.3	Trianguleringens möjligheter och eventuella begränsningar	12
3	Teoretisk och empirisk bakgrund	14
3.1	Feministisk teoribas	14
3.2	”Arbete/Familj” – Segregering och hierarkisering	15
3.3	Könsordningar i välfärdsstater	17
3.4	Betydelsen av synen på kön i Tyskland och Sverige	19
3.5	Riksdagsorganisationernas arbetsstruktur	20
3.6	Könsstrukturen i riksdagsorganisationerna	21
3.7	Tidigare empiriska forskningsresultat som anknyter till studien	24
4	Förklaringsmodell till yrkeskvinnans livssituation	25
4.1	Presentation av förklaringsmodellens kärna	25
4.2	Teorisystematisering och ”härledning” av prövbara teser	31
4.3	Testhypoteser och operationalisering	34
4.3.1	Deskriptivt belysbara hypoteser	34
4.3.2	Empiriskt prövbara hypoteser	35
4.3.3	Operationell modell över hypotesrelationerna	36
5	Presentation av enkätaterialet	39
5.1	Allmänna förutsättningar	39
5.2	Landtillhörighet	40
5.3	Arbetsfärens karaktär	40
5.4	Civilstånd och barn	42
5.5	Hemsfärens karaktär	43
5.6	Upplevt problem i livssituationen	45
5.7	Kontrollvariabler: Partitillhörighet och ålder	47
5.8	Sammanfattande slutsatser av den deskriptiva redovisningen	49
6	Empirisk hypotesprövning	51
6.1	Testning av huvudhypotesen	51
6.1.1	Mätningar mot indexvariabeln y	51
6.1.2	Land (x) i förhållande till y_1 , y_2 samt y_3	52
6.1.3	Sammanfattning och slutsatser av prövningen av huvudhypotesen	53
6.2	Testning av modellen	53
6.2.1	Val av mellankommande variabler samt möjliga validitetsproblem hos y_1	54
6.2.2	Predicerade antaganden om testutfallen	55
6.2.3	Översikt över modellrelationernas testresultat	56
6.2.4	Sammanfattning och slutsatser av modellprövningens resultat	58

7 Sammanfattande empirisk resultatdiskussion	61
7.1 Traditionellt hållen huvuddiskussion	61
7.2. Fritt hållen efterdiskussion	64
8 Vetenskapsteoretiska tolkningsscenarior	69
Litteraturförteckning	73
Bilagor	
Appendix 1: Deduktionssystem (till kapitel 4.2)	I
1. Antaganden om diskursens påverkan	I
2. Antaganden om betydelsen av stat och hemsfär	II
3. Antaganden om betydelsen av samboskap och barn	III
4. Antaganden om betydelsen av organisation och arbetsfär	IV
5. Antaganden om betydelsen av sfärernas motstridiga krav	V
6. Slutkommentar	VI
Appendix 2: Ställda enkätfrågor till de tyska och svenska riksdagskvinnorna	VIII
Appendix 3: Variabelförteckning	IX
Appendix 4: Presentation av antagna testfall inför modelltestningen (till kapitel 6.2.2)	XIV
1. Detaljerade antaganden inför testningar med relation till y_1	XIV
2. Tolkningsnormer vid kvalitativ korstabellsanalys	XIV
3. Antagandenas allmänna förutsättningar	XV
4. Antaganden om övre modellstigen	XVI
5. Antaganden om nedre modellstigen	XVII
6. Antaganden om hela modellen	XIX
7. Antaganden om kontrollvariablers eventuella inverkan på modellrelationerna	XIX

1 Ett möjligt problem

Jag stiger för ögonblicket, här i Berlin, upp sådär vid halvsjutiden och försöker vara på kontoret strax innan åtta. Men om det är något viktigt, så tidigare; exempelvis om jag måste hålla ett tal och ännu inte vet vad jag ska säga... Då försöker jag förbereda det på morgonen. [...] Och sedan, hem kommer man... Det är relativt osäkert... Alltså, det beror på om man på kvällen måste gå på någon tillställning. Igår hade jag t.ex. paneldebatt om situationen i Afghanistan... och då kan man ju inte genast sluta... Då var hon halv tolv eller något sånt och kvällen innan varade det också till tolv, men ibland kommer jag hem redan vid halv tio.

- *Frau Heister, tysk riksdagsledamot.*¹

Alltså, när en man kommer, välklädd med sin portfölj och skjorta såsom männen ju är klädda, då kan han också snacka en massa strunt, ytligheter, vara oseriös... Han har det lättare att bli accepterad, det står helt klart. Som kvinna måste man först vinna värdigheten, vilket männen aldrig behöver tänka på. Och då måste man helt enkelt ha kurage. Men när man väl en gång vunnit respekten, då får man också snabbt ett gott rykte. Jag tycker jag har ett gott rykte, i alla fall som en som besitter fackkompetens. Det är jag också stolt över; det har jag helt enkelt arbetat mig till.

- *Frau Feß, tysk riskdagsledamot.*

Han [äktamannen] var inte sådär väldigt förtjust att jag fick det [riksdagsuppdraget], det kan jag nog säga... [paus] Nej, det tyckte han inte riktigt om. Jag vet inte om han trodde jag skulle va borta mera eller vad det var egentligen. Vi har haft lite svårt att prata om det här också. Det har blivit lite granna... frustration. Det har varit lite spänt. Men vi har väl rätt ut det mesta nu i alla fall.

- *Birgitta, svensk riksdagsledamot.*

Jag bor ensam. Annars hade det aldrig gått. Äktenskapet brakar samman. [...] Jag skilde mig för flera år sedan. Det brakade bland annat samman eftersom jag aldrig var hemma. Jag var alltid på en demo eller något liknande. Min man satt hemma med surmulet ansikte. Han kände sig försummad. Det gick verkligen inte att fortsätta... Och nu är jag ensam och kan naturligtvis bestämma över min egen tid.

- *Frau Steiger, tysk riksdagsledamot.*

I höstas blev jag faktiskt sjuk; i flera omgångar och fick mediciner. Och till slut var det en läkare som sa att anledningen till att jag inte blev frisk, eller snabbt blev sjuk igen, var att jag hade nedsatt motståndskraft mot sjukdomar, vilket berodde på att jag jobbade för mycket. Och jag mätte tiden och jag jobbade i snitt 70 timmar i veckan under tre månader. Så att det kan man kanske förstå, att det pallar man ju inte riktigt va'. För när jag kommer hem har jag tre barn och tvätt från hela veckan och ja... Så det är inte precis så att man sitter och rullar tummarna när man är hemma, utan då är jag en alldeles vanlig småbarnsmamma, fränsett att man har ackumulerat vissa arbetsuppgifter.

- *Ann-Marie, svensk riksdagsledamot.*

Sen kan det väl någon gång va sådär att när det är kvinnor som talar, så kan det blir lite stökigt, oro i klassen sådär, att det börjar pratas. Men det har blivit mycket bättre. [...] Och det kan väl va att man ibland tycker att de [manliga kollegorna] är lite dumma... Det kan ju bero lite på hur man mår själv. Är man trött och besviken och tycker att allt är besvärligt... Men annars skakar man det av sig eller ger en känga tillbaka eller så.

- *Anita, svensk riksdagsledamot.*

Det är ju det ständiga dåliga samvetet och den där ständiga dragkampen i sig själv. Och likadant det här när man får höra från framförallt äldre kvinnor som säger "Hur kan hon vara en så dålig mamma och åka iväg tre dar i veckan och två nätter", medan andra då tycker "Men herregud, missar hon ett möte för att hämta på dagis." Eller när sonen har magsjuka och mannen är på tjänsteresa och jag måste va hemma en dag: *väldigt* liten förståelse för sånt. [...] Man ska *alltid* ställa upp.

- *Pia, svensk riksdagsledamot.*

Det finns studier som visat att en viss samhällsgrupps politiska intressen bäst tillgodoses genom representation av personer från den egna gruppen.² Att människor från olika samhällskategorier på jämlika villkor får möjlighet att verka inom rikspolitiken är således inte bara viktigt ur ett rättviseperspektiv, utan också ur ett vidare demokratiperspektiv. Den ojämna representationen av män och kvinnor i västerländska

¹ Samtliga citat är hämtade från personliga intervjuer som gjordes under hösten 2001. Översättningarna från tyska till svenska är mina. Riskdagsledamöterna heter egentligen något annat.

² Wängnerud, 1998; Thomas, 1994; Hedlund, 1996.

(och övriga) länders parlament förklaras ofta med att kvinnorna inte släpps in till de viktiga arenorna i politiken.³ Av citaten ovan att döma kan man dock fråga sig om en annan bidragande faktor till skevheten inte kan vara att rikspolitiken (och övriga samhällets) villkor helt enkelt inte är anpassade, varken efter många kvinnors vardag eller efter den för välbefinnandet fundamentala normen om en jämställd behandling i arbetsmiljön. Denna fundering ämnar jag vidare utveckla och pröva i uppsatsen som följer.

Den tidigare forskning som gjorts om kvinnor och politik har till stor del varit statsvetenskapligt orienterad och fokuserat på frågor om makt och inflytande. Bl.a. har kvinnors väg in i politiken problematiserats, vilka positioner kvinnorna kommit att inneha då de väl tagit plats i politiska organ samt kvinnors intressen och inflytande över den förda politiken.⁴ Jag har dock stött på få studier som primärt intresserat sig för den mer sociologiska frågan om de som politiker verkande kvinnornas livssituation *i sig*, d.v.s. för frågan om hur kvinnor egentligen upplever sin – *både* mer arbetsrelaterade och privatlivsrelaterade – vardag som verkande riksdagsledamöter.⁵ Därför har jag valt att fokusera på denna aspekt.

Utgångspunkten för studien är ett jämförande perspektiv, där livssituationen för riksdagskvinnor i de båda länderna Tyskland och Sverige undersöks.⁶ Jag finner dessa länder lämpade att jämföras, eftersom de uppvisar många historiska och kulturella likheter. Samtidigt antas synen på kön samt ländernas strukturella (välfärdsstatliga) organisering skilja sig åt, på så vis att Tyskland normalt klassas som mer konservativt än Sverige; något som bl.a. tar sig uttryck i Tysklands mer väletablerade hemmafrutradition.⁷ Dessutom skiljer sig den rikspolitiska kvinnorepresentationen åt mellan de båda länderna, på så vis att en högre andel kvinnor återfinnes i den svenska riksdagen än i tyska förbundsdagen. 43 procent av de svenska riksdagsledamöterna representerades valperioden 1998-2002 av kvinnor mot 31 procent i Tyskland samma valperiod.⁸ Förutom att belysa skillnaderna mellan kvinnorna i de båda länderna hoppas jag dock även kunna ge en helhetsbild av riksdagskvinnornas sammantagna situation, oavsett landstillhörighet.

Mitt intresse för denna fråga väcktes under en praktikperiod hos en tysk riksdagskvinna. Jag fick under denna praktik intrycket av att dessa kvinnor verkade under en oerhörd både tidsmässig och psykologisk press, vilket gjorde att jag började fundera över hur riksdagsuppdraget påverkar dessa kvinnors livssituation och välmående samt över vilket utrymme uppdraget ger åt tid utanför åtagandet, exempelvis åt ett familjeliv.

Jag kommer i mitt uppsatsarbete att nyttja en samhällsvetenskaplig variant av den hypotetiskt deduktiva metoden. Utifrån en teoretisk modell, vilken bygger på tolkningar och sammanställningar av feministiska, välfärdsstats-, organisations- och diskursteorier samt utifrån relevant empirisk bakgrundsinformation, ”härleds” två huvudteser samt ett antal ytterligare delhypoteser. Dessa testas, alternativt belyses, sedan statistiskt mot empirisk data. Det empiriska materialet bygger på svar från frågeformulär, vilka jag under år 2001 skickat ut till samtliga riksdagskvinnor i Sverige och Tyskland.

Mina huvudteser är följande:

Hypotes 1: Både de tyska och de svenska riksdagskvinnorna torde stöta på (avsevärda) problem i sina livssituationer.

Hypotes 2: Tyska riksdagskvinnor torde stöta på mer problem i sina livssituationer än svenska riksdagskvinnor.

³ Randall, 1987; Hirdman, 1990.

⁴ Hernes, 1987; Matland 1995; Lovenduski/Norris, 1993; Wängnerud 1998.

⁵ Ett av undantagen är de empiriska, statistiska kartläggningarna i antologin *Gendering Elites* (Vianello/Moore, red., 2000), av bl.a. toppolitikens vardag. Toppolitikerna återfinnes dock i denna antologi i de flesta fall i en samlad grupp bestående också av toppar inom näringslivet. Något specifikt fokus på riksdagskvinnors speciella situation finns heller inte.

⁶ Jag använder mig uppsatsen igenom av termen ”riksdagskvinna” istället för den gängse termen riksdagsman/-ledamot, då min studiegrupp uteslutande består av kvinnor.

⁷ År 1995 förvärvsarbetade 61 procent av de tyska kvinnorna, jämfört med 75 procent av de svenska (Helwig, 1997a, s. 24). (Teserna om Tysklands förmodade starkare konservatism motiveras i exempelvis Esping-Andersens, 1993, och Kulawiks, 1999, forskning, vilken presenteras senare i denna uppsats.)

⁸ *Deutscher Bundestag 14. Wahlperiode*, 1999; *Riksdagens ledamöter 2001/2002*, 2001.

Av dessa hypoteser kommer den första, p.g.a. avsaknaden av referensgrupp, endast att belysas deskriptivt medan den senare kommer att testas statistiskt. I mina underhypoteser, vilka bidrar med antagna delförklaringar till huvudteserna, fokuseras bl.a. på svårigheterna med att som tidspressad yrkeskvinna kombinera "hemsfär" och "arbetsfär". Dessa svårigheter antas i sin tur variera bl.a. i förhållande till karaktären hos den välfärdsstatsstruktur och organisationsstruktur som den enskilda riksdagskvinnan har att förhålla sig till.

Från början var min avsikt att också belysa frågeställningen utifrån ett kvalitativt perspektiv, genom analys av djupintervjuer som jag genomfört med ett antal tyska och svenska riksdagskvinnor. Av utrymmesskäl har jag dock valt att inte redovisa denna kvalitativa del i uppsatsen. De citat som inledningsvis återgavs är dock hämtade från dessa intervjuer. I samband med att jag i uppsatsens avslutande del för en vidare diskussion kring innebörden av de resultat som framkommit i den kvantitativa studien, kommer jag också att anknyta till ett par aspekter från intervjuerna.

1.1 Två ytterligare delsyften

Med studiens i föregående stycke presenterade huvudsyfte följer ytterligare två delsyften:

För det första avser jag att skapa en teoretisk modell vilken belyser västerländska "yrkeskvinnors" livssituation, som kan användas som förklaringsverktyg till riksdagskvinnornas situation. Min ambition har dock varit att skapa en förklaringsmodell som är så hållbar och täckande att den också kan ge vägledning i andra sammanhang där västerländska yrkeskvinnors situation problematiseras. För att fullfölja denna ambition ägnas betydande utrymme åt att redovisa de teoretiska satsernas ursprung, innebörder och logiska relationer samt åt att påvisa de konsekvenser (slutsatser) dessa kan leda till. Denna redovisning innebär en nytolkning och systematisering av de olika bakgrundsteorier jag utgår ifrån. För den läsare som vill fokusera på uppsatsens teoretiska del kan de empiriskt testbara hypoteser som "härleds" ur denna teorisystematisering samt studiens empiriska testningar av dessa, ses som en exemplifiering av den teoretiska modellen och dess tillämpbarhet. Själva undersökningen kan därmed också ses som ett försök att "grunda" förklaringsmodellen i en empirisk kontext.

För det andra innebär mitt teori- och metodval att uppsatsen tangerar skilda och uppfattat oförenliga forskningstraditioner, såsom den ideografiskt feministiska och den mer nomotetiskt präglade traditionen. Denna utgångspunkt i skolor som ibland antas stå i motsats till varandra har av trovärdighetsskäl framtingat ett ytterligare delsyfte, nämligen att reda ut och grundligt redovisa de metodologiska och epistemologiska fundament varpå min studie vilar samt att redovisa hur dessa förhåller sig till den kritik som framförts. Denna grundläggande vetenskapsteoretiska reflektion bidrar i sin tur till att en diskussion i det avslutande kapitlet kan föras, där konsekvenserna av de i studien tillämpade metodnormerna diskuteras samt där alternativa perspektiv belyses. Diskussionen förs i relation till olika möjliga sätt att tolka studiens framkomna resultat. Den läsare som primärt intresserar sig för sociologins mer vetenskapsteoretiska frågor skulle därmed kunna se uppsatsens konkreta delar som den "empiri" mot vilken de i studien tillämpade forskningsnormerna prövas.

1.2 Disposition

I nästa kapitel (*kapitel 2*) beskrivs studiens metodologiska utgångspunkter. I samband med detta förs också en diskussion om möjligheterna att kombinera nomotetisk forskningstradition och deduktiv metod med genusvetenskaplig teoritradition. I *kapitel 3* presenteras sedan studiens teoretiska och empiriska bakgrund. Kapitlet börjar med teoretiska beskrivningar på hög abstraktionsnivå utifrån framförallt feministisk teori och fortsätter därefter med presentationer av allt mer kontextbundna "teorier". Kapitlets senare del landar sedan i rent "empiriska" beskrivningar och tolkningar av de bakgrundsfakta som behövs som underlag för studiens genomförande. En kort presentation av tidigare empiriska forskningsresultat som anknyter till studien ges också. I *kapitel 4* skapas och förklaras utifrån underlaget i den teoretiska bakgrunden först de

centrala delarna i min teoretiska modell om ”yrkeskvinnans livssituation”. Sedan presenteras en fullständig och systematiserad förklaring till teorimodellen. Teorin sätts i samband med denna systematisering även i relation till den tidigare (i kapitel 3) beskrivna empiriska bakgrunden, vilket medför att ett antal (nya) empiriska konsekvenser kan härledas ur de teoretiska satserna. En betydande del av denna teorisystematisering har, genom hänvisning, förlagts till appendix 1. Det konstateras vidare att de härledda empiriska konsekvenserna kommer att tjäna som testhypoteser vid undersökningen av enkätmaterialen. En operationell modell, som ska underlätta de empiriska testningarna, konstrueras också utifrån de relationer som hypoteserna ger uttryck för. I *kapitel 5* presenteras sedan det insamlade enkätmaterialen och de empiriska testvariabler jag kommer att använda mig av. De av mina hypoteser som uttalar sig om hela riksdagsgruppen (bl.a. hypotes nr 1 från avsnitt 1) och därför inte statistiskt kan testas, belyses i anknytning till denna deskriptiva redovisning. I *kapitel 6* redovisas de empiriska hypotesprövningarna. Först testas uppsatsens empiriskt prövbara huvudhypotes (hypotes nr 2 från avsnitt 1) och sedan de övriga delhypoteserna. Variabelrelationerna i den skissade operationella modellen bidrar med vägledning till upplägget och tolkningen av testningarna. I *kapitel 7* förs en empirisk resultatdiskussion, där det problematiseras vad resultaten berättar om riskdagskvinnors situation i Tyskland och Sverige samt hur resultaten förhåller sig till tidigare forskning på närliggande områden. I *kapitel 8* diskuteras slutligen – på ett hypotetiskt, principiellt plan – olika sätt att tolka resultaten samt dessa tolkningssätts vetenskapsteoretiska innebörder; där också alternativa tolkningar får chans att föras fram. Denna diskussion återanknyter till det som tagits upp i den metodologiska genomgången i kapitel 2.

2 Vetenskapsteoretiska utgångspunkter

Ingen kan väl betvivla att det inom dagens sociologiska forskning råder en hög grad av både metodologisk och epistemologisk pluralism, samtidigt som det nutida idealet inom delområdet sociologisk genusforskning framförallt återfinnes i den ideografiska och kvalitativa metodtraditionen och i dennas epistemologi. P.g.a. ämnets splittrade karaktär och eftersom jag i denna studie kommer att hämta inspiration från skilda sociologiska skolbildningar samt kommer att frångå den gängse ideografiska trenden inom genusforskningen, finner jag det nödvändigt att inledningsvis presentera ur vilka traditioner de grundläggande utgångspunkterna för denna studie har hämtats. Det görs i avsnittet nedan. Därefter kommer dessa för studien vetenskapsteoretiska utgångspunkter att sättas i relation till den feministiska kritiken av kvantitativ metod och av ibland s.k. manligt präglad forskningstradition. Sist tas de konsekvenser upp, som en triangulering av skilda skolbildningar kan innebära. Kapitlet bidrar således med den för min studie nödvändiga metodologiska bakgrundsdiskussionen.

2.1 Inspirationskällor⁹

I grunden utgår jag i denna uppsats ifrån ett ontologiskt och kunskapsteoretiskt s.k. kritiskt realistiskt perspektiv. Jag antar närmare bestämt att det finns en yttervärld utanför våra medvetanden om vilken det finns en möjlighet att nå någon form av kunskap.¹⁰ Dock är utgångspunkten kritisk, då denna kunskap inte alltid antas visa sig direkt genom våra sinneserfarenheter, utan ibland snarare indirekt, vilket bl.a. försvårar vetenskapen om när kunskap uppnåtts och om hur fullständig denna kunskap är.¹¹ Min realistiska utgångspunkt implicerar dock att jag antar att den kunskap vi når *inte* måste vara *fullständigt beroende* av den person eller det samhälle som skapat den – även om ett visst beroende kan vara mycket svårt att undvika – vilket innebär att jag avvisar en extremrelativistisk ståndpunkt. Jag kommer vidare att verka inom den nomotetiska skildringstraditionen, på så vis att jag fokuserar på att belysa trender och generella sammanhang, framför det enskilda och unika. Denna nomotetiska tradition har hämtat sin inspiration i positivismens grundares, Comtes, teser samt i bl.a. Durkheims arbetsätt.¹² Det tillvägagångssätt jag framförallt kommer att nyttja är en variant av den hypotetisk deduktiva metoden, vilken innebär att man från teoretiska antaganden (hypoteser) härleder en empirisk konsekvens (en protokollsats/observationsats) vilken sedan testas mot ”verkligheten” (empirin). Även denna empiriska hypotesprövningsmetod användes av Durkheim, men har sitt ursprung i Semmelweis barnsängsundersökningar från 1800-talets mitt.¹³ På senare tid har bl.a. Stinchcombe diskuterat varianter av metodens användningsområden inom samhällsvetenskaplig forskning.¹⁴

Den nomotetiska, men framförallt empiristiska, samhällsvetenskapliga forskningstraditionens moderna form har dock kommit att påverkas av Wienkretsens logiska positivism.¹⁵ En presentation av de logiska positivisternas principer kan lätt tyckas motsägelsefull, vilket beror på att de olika företrädarna inte

⁹ Eftersom betydelsen hos många av de vetenskapsteoretiska begrepp och som används inom samhällsvetenskaplig forskning ofta är vag och mångtydlig, har jag i denna presentation av mina grundläggande utgångspunkter, för att undvika missförstånd, i möjligaste mån försökt utgå ifrån den ursprungskontext varifrån begreppen stammar. Av denna anledning har jag här till stor del tvingats referera till teoretiker utanför samhällsvetenskapens och sociologins område. Presentationen kompletteras dock också i möjligaste mån av de nutida begreppstolkningar som gjorts inom den samhällsvetenskapliga kontexten, i de fall jag tagit intryck av dessa. (En diskussion kring vagheter och motsägelsefullheter inom samhällsvetenskapen hos exempelvis begreppet ”positivism” återfinnes i Melander, 1999, i Hansson, 1993 samt i Sayer, 1992).

¹⁰ Jämför exempelvis Lübeck, 1988.

¹¹ Jämför exempelvis Lübeck, 1988.

¹² Jämför exempelvis Gilje/Grimen, 2002.

¹³ Jämför Gilje/Grimen, 2002.

¹⁴ Stinchcombe, 1987.

¹⁵ Gilje/Grimen, 2002.

sinsemellan var helt eniga samt på de många – idag metodologiskt inflytelserika – omtolkningar och misstolkningar som finns av deras program.¹⁶ Jag kommer här kortfattat att beröra de delar av det arv de lämnat efter sig, vilka har relevans för min studie samt delar av den senare kritik som riktats mot dem och som därmed påverkat dagens omtolkningar av programmet. De logiska positivisternas program bestod bl.a., åtminstone i den tongivande Schlicks tappning, i att med en variant av den ovan presenterade hypotetisk deduktiva metoden som grund, hävda att vetenskapliga teorier borde kunna ”mätas” mot den empiriska ”verkligheten”.¹⁷ Det hävdades nämligen att alla teoretiska satser måste kunna reduceras till s.k. observationsatser (protokollsatser), vilka är möjliga att ”verifiera” i empirin.¹⁸ Man kan m.a.o. konstatera att den logiska positivismens program, på denna punkt, utgick ifrån korrespondensteorin om sanning d.v.s. ifrån tanken om att ett påståendes (en teoris) sanningsvärde avgörs av dess överrensstämmelse med den empiriska erfarenheten.¹⁹ Det har också hävdats att logiska positivisterna delvis utgick ifrån en induktivistisk kunskapssyn, genom deras tanke om att generella teoretiska lagar kan generaliseras ur ett stort antal iakttagelser av verkligheten.²⁰ En annan utmärkande aspekt hos Wienkretsens program var den fysikalistiskt präglade tanken om ”enhetsvetenskap”, d.v.s. tanken om att alla vetenskapsgrenar i grunden hänger ihop och att samtliga därför också kan bedömas efter liknande kunskapskriterier och nyttja liknande metoder.

Dessa ideal har som bekant än idag stort indirekt inflytande över den samhällsvetenskapliga forskningen. De har dock också i hög grad kritiserats. Bl.a. Weber kritiserade redan på sin tid den framväxande positivismens fysikalistiska enhetsstanke, eftersom denna enligt honom uteslöt en möjlighet till en förstående (Verstehen) sociologi.²¹ Det induktivistiska kunskapsidealet har vidare kritiserats för den logiska brist det innebär att generalisera från ett ändligt antal företeelser av en viss typ till en allmän lag eller teori, vilken gör anspråk på att förklara *alla* företeelser av denna typ.²² Denna brist har senare försökt åtgärdas genom att införa ett laborerande med sannolikheter.²³ Detta har dock inte i grunden löst det logiska problemet, eftersom det inte heller utifrån ett ändligt antal företeelser (av samma skäl som tidigare) är möjligt att uttala sig om en viss sannolikhet för att *samtliga icke kända* företeelser ska uppträda på ett visst vis.²⁴ Vidare utgör den presenterade korrespondensteorin som bekant fortfarande ett mycket starkt ideal inom samtliga empiristiska vetenskaper, däribland samhällsvetenskaperna. Neurath, som själv i grunden var logisk positivist, kan dock redan tidigt sägas ha kritiserat den starka tonvikten på detta ideal.²⁵ Han menade istället att ett påståendes sanningsvärde borde avgöras utifrån i vilken grad det passar in i det

¹⁶ Melander, 1999, Hansson 1993.

¹⁷ Jämför Melander, 1999.

¹⁸ Jämför Melander, 1999.

¹⁹ Jag menar här mer specifikt att betoningen av korrespondensteorin för sanning framförallt visar sig i de tongivande logiska positivisternas uppfattning om att en teori om världen får sin s.k. kognitiva signifikans, om det finns s.k. korrespondensregler som binder samman dess teoretiska termer med observationstermer som bör kunna testas mot empirin och att den iaktagna empirin i detta fall ses som utslagsgivande för sanningen (jämför Melander, 1999 och Gilje/Grimen, 2002, s. 75ff). Schlick är som antytts den som framförallt företrätt detta idag indirekt inflytelserika synsätt (jämför Melander, 1999). Detta implicerar dock inte att samtliga i Wienkretsen utgick ifrån detta perspektiv. (Neurath kan exempelvis undantas; jämför Gilje/Grimen, 2002 och Hansson, 1993.) Inte heller berörs detta konstaterande av de logiska positivisternas tankar angående rent analytiska satser, vilka ju i deras perspektiv överhuvudtaget inte ger någon information om faktiska förhållanden i världen (jämför Gilje/Grimen, 2002). Denna utgångspunkt bör heller inte förväxlas med Comtes' i denna bemärkelse mycket annorlunda klassiskt positivistiska perspektiv.

²⁰ Gilje/Grimen, 2002; Chalmers, 1999; Hansson, 1992. Vissa hävdar dock att denna induktivistiska tolkning av vissa teser i de logiska positivisternas program är en missuppfattning (jämför Melander, 1999, s 59). De skilda ståndpunkterna tycks mig dock bero på hur vitt man definierar begreppet induktivism samt på vilka personer i Wienkretsen man avser. (Ingen torde väl exempelvis kunna förneka att Canarps sannolikhets”logik” bygger på induktivismens principer). Jag håller mig dock här till en vid tolkning av begreppet induktivism. Att de logiska positivisternas program delvis vilade på induktivistiska tankar motsäger heller inte på något sätt att de dessutom hyllade deduktiva element i forskningsprocessen, exempelvis genom deras propagerande för den hypotetisk deduktiva metoden. (Den senare metodens ideal hos Wienkretsen betonas av Melander, 1999.)

²¹ Weber 1977. Se även Gilje/Grimen, 2002.

²² Chalmers, 1999.

²³ Chalmers, 1999.

²⁴ Strikt taget borde sannolikheten för att en universell förutsägelse är riktig bli lika med noll, eftersom de icke kända företeelserna som förutsägs kan vara oändliga till antalet. Jämför Chalmers, 1999.

²⁵ Neurath hänvisas här till genom Gilje/Grimen, 2002.

övriga systemet av satser. Neurath utgår m.a.o. här ifrån tanken om att sanningen är beroende av logisk koherens, d.v.s. av frånvaro av självmotsägelse.²⁶ Detta kan få till konsekvens att en ”verifierad” observationssats ibland bör avvisas även om den motsäger tidigare kunskaper och teori.²⁷ Även exempelvis Feyerabend har senare propagerat för att denna sanningsbedömning kan vara riktig, genom att med vetenskapshistoriska exempel visa att det funnits tillfällen då teorin och inte iakttagelsen senare visat sig vara den som gett den riktiga bilden av ”verkligheten” – exempelvis p.g.a. att otillräckliga mätinstrument försämrat observationen.²⁸ Feyerabend har dock i många fall drivit detta och andra liknande konstateranden så långt, att han kommit att ställa sig generellt tvivlande till vår förmåga att nå kunskap om omvärlden i allmänhet och till den trovärdighetsmässiga uppdelningen mellan modern vetenskap och andra kunskapsstraditioner i synnerhet.²⁹ En av anledningarna till att denna diskussion uppkommit kan konstateras ha sin grund i en annan kritik av de logiska positivisternas forskningsprogram, nämligen i dess starka åtskillnad mellan teoretiska och empiriska satser.³⁰ Redan Neurath påpekade att alla observationssatser på något sätt är teoriberoende, d.v.s. att de är färgade av författarens teori och sätt att tolka tillvaron.³¹ Varje möjlig observation har på samma sätt sagts vara en form av tolkning av verkligheten, då exempelvis vår förförståelse, våra metoder och våra mätinstrument – samt ytterst sett våra sinnesorgans konstitution – påverkar vårt sätt att uppfatta det observerade.³² Dessa tankar kan sägas ha fått sin kulmen i och med Quines berömda artikel om *Empirismens två dogmer*, där han hävdade att åtskillnaden mellan ”teori” och ”empiri” (eller mellan teoretiska satser och observationssatser) i grunden bör betraktas som fiktiv.³³

Popper betonade dock tidigt en kritisk hållning, vilken beaktade observationssatsernas teoriimpregnerade karaktär samt induktivismens logiska omöjlighet, då han presenterade sitt kritiskt rationalistiska perspektiv.³⁴ De brister som den logiska positivismens forskningsprogram led av, fick honom att hävda att vi inte kan skaffa oss någon *säker* kunskap om *hela* den empiriska verkligheten. Vi är m.a.o. endast kapabla till mer eller mindre välgrundade gissningar. Popper kom därmed att hävda att det endast går att falsifiera, men inte att verifiera (bevisa), en observationssats. Bl.a. p.g.a. samtliga satsers teoriberoende hävdade han också att en falsifiering av observationssatsen måste medföra en falsifiering av hela teorin. För att få forskningen att framåtskrida propagerade Popper för övrigt för ett slags ”trial and error”-prövande av ”djärva hypoteser”, mot den observerade verkligheten.³⁵ Popper har dock i sin tur kritiserats av exempelvis Lakatos, vilken hävdade att falsifikationskravet är allt för starkt.³⁶ Detta eftersom man inte med säkerhet kan veta om det är själva teorin eller någon av de många hjälphypoteserna som är den felande punkten vid ett misslyckat test mot ”verkligheten”. Lakatos menar istället att en teori, eller ett helt forskningsprogram, bör behållas så länge det kan bidra med ny kunskapsproduktion och så länge inga bättre alternativ finns. Därför, hävdade Lakatos, behöver en falsifiering endast innebära ett tillbakavisande av teorins tillämpning på det undersökta området och inte ett fullständigt tillbakavisande av hela teorin.³⁷

Kritiken av de logiska positivisternas verifikationstanke är extra viktig att beakta då man rör sig inom samhällsvetenskaplig forskning. Att det är omöjligt att på empirisk väg i grunden fastställa att en viss faktor i strikt mening *orsakar* en annan, framgick redan av Poppers falsifikationstanke.³⁸ Hos

²⁶ Gilje/Grimen, 2002.

²⁷ Neurath hänvisas här (åter) till genom Gilje/Grimen, 2002.

²⁸ Feyerabend hänvisar exempelvis till Kopernikus’ och Galileis teori om den heliocentriska världsbilden, vilken från början inte var förenlig med observerad ”fakta”. Jämför Feyerabend, 1977.

²⁹ Feyerabend, 1977.

³⁰ Jämför Gilje/Grimen, 2002.

³¹ Neurath hänvisas till genom Gilje/Grimen, 2002.

³² Gilje/Grimen, 2002.

³³ Quine, 1980. Quine stödjer detta på ett ifrågasättande av skillnaden mellan apriori och aposteriorikomponenter i vetenskapen, vilket kan implicera ett ifrågasättande av skillnaden mellan s.k. analytiska och syntetiska satser.

³⁴ Popper, 1972.

³⁵ Popper, 1972.

³⁶ Lakatos, 1974.

³⁷ Lakatos, 1974.

³⁸ Genom att finna *B* kan man m.a.o. aldrig bevisa att ”om *A*, så *B*” (vilket är ett av de krav man normalt ställer på orsaksbegreppet); utan bevis går som bekant endast att finna för påståendet att ”om *inte B*, så *inte A*”, genom att finna *inte B*.

naturvetenskapens experimentsituation kan man dock, i alla fall sägas komma nära denna tanke, då man har möjlighet att studera något sånär slutna system (där m.a.o. vissa ovidkommande aspekter kan stängas ute). Inom samhällsvetenskapen finns dock som bekant inte någon sådan möjlighet att isolera vissa företeelser. Dessutom har ”orsakerna” ofta sitt ursprung i ett myller av – sinsemellan beroende, halvberoende, oberoende etc. – faktorer.³⁹ Detta har betonats av den engelske samhällsvetaren A. Sayer.⁴⁰ Bl.a. av denna anledning har Sayer sökt introducera ett alternativt samhällsvetenskapligt ”orsaks”-begrepp, i vilket fokus ligger på att söka urskilja de *mekanismer* som ligger bakom orsaksförloppet och i vilket hänsyn tas till att den förutsatta effekten inte alltid uppnås (p.g.a. att systemet inte är slutet).⁴¹ Sayer förespråkar m.a.o. ett orsaksbegrepp vilket inte i första hand betonar vikten av synlig regularitet mellan orsaksvariabel och effekt.⁴² Fördelen med Sayers orsaksbegrepp är därmed att han genom en betoning av mekanismbegreppet söker avskilja de nödvändiga från de kontingenta (korrelerande) sambanden samt att han alltså erkänner att ett dolt orsakssammand inte alltid behöver visa sig i praktiken. Sayers teser och kritik av det traditionella, regulativt präglade orsaksbegreppet är speciellt viktiga att beakta i de fall det empiriska materialet bearbetas utifrån statistik sannolikhetslära, eftersom detta hjälpmedel som bekant inte ger någon vägledning om vilka samband som endast är korrelerande och vilka som bör betraktas som ”orsakande”.⁴³ Sayer ställer sig, av ovan nämnda anledningar, generellt kritisk till ett ogenomtänkt testande av teser mot ett insamlat statistiskt material och betonar istället vikten av att vägledas av en väl genomtänkt teori, i de fall han överhuvudtaget anser att man bör använda sig av statistik testning.⁴⁴

Från Semmelweis och de logiska positivisterna har jag i denna uppsats hämtat taken om att försöka mäta en teoris giltighet, genom att reducera ned den till s.k. observationssatser, vilka testas mot ”verkligheten”. Jag har dock tagit till mig Poppers kritik och kommer därmed att utgå ifrån att det endast går att falsifiera, men inte verifiera, de teoretiska ursprungsantagandena. Från Lakatos och indirekt från Sayer har jag hämtat idealet om att inte hela teorin, utan endast de mer specifika delarna av denna, prövas mot empirin.⁴⁵ Jag har också tagit till mig den övriga kritiken (vilken här exemplifierats av Neuraths, Feyerabends, Quines och Sayers tankar) mot de positivistiska och popperianska metodidealens extrema tilltro till observationsresultatets utfall och kommer därför inte att, som Popper föreslagit, ta min utgångspunkt i ”djärva hypoteser”, utan istället i en från början utarbetad teori. Från Sayers alternativ till det gängse orsaksbegreppet har jag för övrigt också hämtat tanken om att söka urskilja de bakomliggande orsaksmekanismerna. Denna tanke kommer framförallt att beaktas vid teorikonstruktionen. Jag har också beaktat Sayers kritik av det gängse regulativa orsaksbegreppets användning inom sociologisk forskning; i vilken ju öppna system studeras. Min utgångspunkt för de specifika empiriska testningarna samt för den huvudsakliga tolkningen av resultaten kommer dock, som ovan visat sig, ändå att ske med utgångspunkt i den empiristiskt färgade korrespondensteorin och med utgångspunkt i det gängse regulativa orsaksbegreppet. Vid dessa specifika empiriska testningar samt vid härledningen av de hypoteser som dessa kommer att vägledas av, väljer jag därför m.a.o. att utgå ifrån det provisoriska antagandet om ett stängt system och skissar därmed i de testbara hypoteserna ett idealscenario för hur effekterna under sådana antagna betingelser bör komma att te sig. Detta innebär m.a.o. att jag på dessa plan frångår Sayers alternativa orsaksideal, om att orsakseffekter endast visar sig ibland, till förmån för det på denna punkt striktare (gängse) idealet om korrelation som minimikrav för konstaterandet av orsakspåverkan på empirisk nivå. Avslutningsvis kommer jag dock att diskutera möjliga alternativa tolkningar av resultaten. Dessa alternativa tolkningar kommer att ta sitt avstamp i den tidigare nämnda koherensteoretiska kritiken och i samband med dessa kommer Sayers alternativa orsaksbegrepp att beaktas. Jag utgår för övrigt ifrån

³⁹ Orsakensfenomenet är *i sig* dessutom omdiskuterat (se exempelvis Djurfeldt, 1996, eller Lübcke, 1988) Jag kommer dock att lämna den diskussionen därhän, eftersom tolkningen av mina resultat inte behöver påverkas av om orsaksbegreppet i grunden tolkas i realistiska eller konceptualistiska termer.

⁴⁰ Sayer, 1992. Jämför även Sayer, 2000.

⁴¹ Sayer, 1992. Sayer har i sin tur inspirerats av Bhaskars (1975) närliggande syn på orsaksbegreppet. I Sverige har bl.a. Brante (1997) och Djurfeldt (1996) förespråkat ett liknande orsaksbegrepp inom sociologisk forskning.

⁴² Sayer, 1992.

⁴³ Sayer, 1992.

⁴⁴ Sayer, 1992.

⁴⁵ Dessa kan sägas utgöra det gängse metodidealet inom kvantitativ samhällsvetenskaplig forskning idag. (Jämför Gilje/Grimen, 2002).

positivisternas tanke om att det finns *vissa* grundläggande drag som går igen i, i princip, all forskning; exempelvis användandet av logiken som hjälp i analysarbetet samt en strävan efter att förklara och/eller förstå omvärlden.⁴⁶ Detta implicerar att jag finner det möjligt och fruktbart att hämta intryck även från andra discipliners metodologiska lärdomar än sociologins. Vid testandet av observationssatserna mot det empiriska enkätmaterial, utgår jag ifrån i grunden samma induktivistiska principer som de logiska positivisterna sagts göra, genom användandet av statistiskt generaliserande sannolikhetslära (kvantitativ metod). Därför bör man ha de tidigare nämnda logiska bristerna i åtanke vid läsningen av de resultat som framkommer.

I min teoripresentation utgår jag, som antytts, ifrån en för samhällsvetenskapen modifierad form av det klassiska, axiomatiska teoriidealet, vilket ursprungligen inspirerats av Euklides geometri. Jag definierar m.a.o. en teori som ett system av satser, i vilka vissa betraktas som teoretiska ”lagar”, andra som hjälphypoteser och ytterligare andra som definitioner; där satserna relateras till varandra på ett logiskt tillfredsställande sätt.⁴⁷ Ur detta axiomatiska system bör sedan, via korrespondensregler och ytterligare hjälphypoteser, de testbara empiriska konsekvenserna av teorin kunna härledas. (Jämför den nämnda hypotetiskt deduktiva metoden. Detta tillvägagångssätt frångår därmed i detta avseende åter Sayers ideal.) Min strikta tillämpning av det axiomatiska teoriidealet samt av den hypotetiskt deduktiva metoden innebär m.a.o. att allt teoretiserande sker *innan* – som förberedelse inför – själva de empiriska testningarna. Efter att teorin/antagandena testats återstår därför i princip endast att konstatera vilka satser som i förhållande till empirin kan tillbakavisas respektive behållas.

De specifika bakgrundsteorier jag i min teorikonstruktion låtit mig inspireras av återfinnes på ett metaplan i generell feministisk teori om samhällets gestaltning och dennas konsekvenser för kvinnors livssituationer. På mer specifik nivå kommer jag som antytts att använda mig av teorier om familj och organisation, välfärdsstatsteorier samt av en teori som belyser diskursens betydelse för samhällsgestaltningen. De flesta av dessa senare teorier återfinnes också i det mångdisciplinära feministiska fältet eller inom området genusforskning. Min egen tolkning och tillämpning av samtliga teorier kommer, som i början antyddes, att göras med utgångspunkt i den durkheimska, kollektivistiska traditionen, vilken innebär att utgångspunkterna för förklaringarna kommer att återfinnas i det sociala rummets strukturer (och inte i första hand hos individernas egna handlingar). Jag vill framhålla att jag är medveten om bristerna i att utgå ifrån ett sådant renodlat strukturellt och i grunden reduktionistiskt perspektiv, vilket förnekar de enskilda kvinnornas handlingspotential samt eliminerar möjligheterna till s.k. ”Verstehen”-analys. Av omfångsskäl har jag dock ändå tvingats göra denna avgränsning. I nästa avsnitt ges en förklaring till varför avgränsningen, trots det ovan nämnda, kan ses som någorlunda förnuftig utifrån de utgångspunkter som står mig till buds.

2.2 Den feministiska kritiken

Det finns olika uppfattningar om vad som bör kategoriseras som feministisk forskning eller s.k. genusforskning. En minimiförutsättning brukar dock påstås vara att forskningen utgår ifrån ett könsperspektiv, där de sociala strukturer med ojämn maktfördelning som antas finnas mellan kvinnor och män beaktas.⁴⁸ En ytterligare förutsättning brukar innebära utgångspunkten i tanken om att den rådande situationen är orättfärdig och därför borde förändras.⁴⁹ Min studie grundas på ett generellt plan i ett teoretiskt könsmaktperspektiv och främsta grunden till mitt ämnesval är att jag med detta hoppas kunna

⁴⁶ Denna tanke har också sitt stöd hos flera nutida teoretiker. T.ex. har den norske filosofen Føllesdal, visat hur även de mest humanvetenskapliga disciplinerna, som exempelvis litteraturvetenskapen och konstvetenskapen, i sina texttolkningar outtalat använder sig av den empiriska hypotesprövningsmetod som traditionellt i så hög grad associeras till naturvetenskaperna. (Føllesdal hänvisas till genom Hansson, 1993).

⁴⁷ Jämför exempelvis Hansson, 1993. Av uppenbara skäl kan man inte ställa samma krav på logisk stringens inom samhällsvetenskapen som inom matematiken. Det motsäger dock inte det rimliga i att *sträva* efter att presentera sina teser på ett icke själv motsägande vis. Denna problematik kommer närmare att beröras i kapitel 4.2.

⁴⁸ Rosén/Werneresson, 1996.

⁴⁹ Rosén/Werneresson, 1996.

belysa de antaget orättfärdiga villkoren för riksdagskvinnor. Sådan kunskap är i sin tur i förlängningen viktig för att kunna göra något åt kvinnors situation som verkande riksdagsledamöter och kan därmed i sin tur bidra till att fler kvinnor stannar i samt dras till toppolitiken. Innehållet i denna uppsats påverkas i och för sig inte direkt av att studien betraktas som feministisk eller inte, men ur det perspektiv som ovan framhållits, borde studien falla under denna kategori.

Den feministiska forskningstraditionen – som i och för sig är så pass splittrad att den kanske inte borde benämnas i singular – har idag som nämnts en huvudsaklig förankring i det ideografiska forskningsidealet med dess kvalitativa metodnormer och kan, som jag uppfattar det, delvis ses som utgörande en motreaktion mot det tidigare så dominerande nomotetiska forskningsidealet, vilket kommit att kopplas samman med den s.k. positivismen. Det finns i varje fall idag en rik flora av både svensk och internationell litteratur i vilken feministiska forskare inte bara kritiserar den nomotetiska, s.k. positivistiska forskningstraditionen, utan också hävdar att feministisk forskning överhuvudtaget inte kan bedrivas inom denna tradition.⁵⁰ Den kvantitativa metoden, som ofta används inom nomotetisk samhällsforskning, får ofta stå som representant för denna tradition, vilken stundtals har hävdats förvränga kvinnors verklighet och vara ”manligt” präglad.⁵¹ Eftersom jag i denna uppsats kan sägas utföra en ”feministisk” ”genusforsknings”-inspirerad studie inom ramen för den nomotetiskt präglade forskningstraditionen, känner jag mig tvungen att ägna en del utrymme åt att bemöta och diskutera kring den nämnda kritiken.

I Lundasociologerna Davies och Essevelds populära metodbok *Kvalitativ Kvinnoforskning* sammanfattas den vanligaste feministiska kritiken.⁵² Jag kommer därför att utgå ifrån detta verk då jag diskuterar kring hållbarheten hos de argument som brukar framföras samt kring vad dessa kan innebära för trovärdigheten hos min studie.⁵³ (Det bör framhållas att författarna Davies/Esseveld också själva ställer sig kritiska till delar av den metodkritik som sammanfattats i boken.)⁵⁴ Framförallt framhålls i summeringen fyra punkter vilka specifikt angriper den kvantitativa metoden och de normer denna förutsätts implicera: Kvantitativa metoder konstateras som problematiska för feministisk forskning, eftersom de (1) ”hämtar sina begrepp och analytiska utgångspunkter från annat håll än erfarenhetens sfär och kommer med färdiga frågor”. Det konstateras också att (2) ”[e]ftersom dessa begrepp och frågor ofta återspeglar den värld som en kunskapsinhämtare med specifik klassmässig, könmässig och etnisk maktställning lever i, återupprättas en ständig ström av förutfattade meningar och utgångspunkter”.⁵⁵ Den kvantitativa metoden påpekas vidare (3) styra forskaren till att ”bara vissa frågor [ställs], medan andra utelämnas” och det framhålls slutligen att det (4) ”sagts att bruket av kvantitativa metoder med nödvändighet gör den som studeras till objekt”.⁵⁶ I motsats till detta konstateras de kvalitativa metoderna vara mer lämpade att undvika de nämnda fallgroparna.⁵⁷

Att rikta denna typiska feministiska kritik mot kvantitativ metod och i förlängningen mot en nomotetiskt präglad forskningstradition uppfattar jag, av en rad anledningar, som problematiskt.⁵⁸ Det beror framförallt på att kritiken, i mina ögon, inte specifikt tar upp kvantitativa metodproblem, utan snarare drabbar – och i vissa fall kanske måste drabba – *alla* former av institutionaliserad forskning, inklusive kvalitativt och feministiskt präglad sådan.

För det första kan det konstateras att inte bara den kvantitativa metodtraditionen, utan också den kvalitativa traditionen i varierande mån hämtar sina utgångspunkter från (1) ”... annat håll än

⁵⁰ Se exempelvis Nicholson, 1990 samt omnämningar i Davis/Esseveld, 1989; Reinharz, 1992; Eliasson, 1999 och i Rosén/Wernerström, 1996.

⁵¹ Detta uttrycks bl.a. av Bernard (1975) och Carlson (1972), vilka hänvisas till genom Davies/Esseveld, 1989, s.14. Jämför även Reinharz, 1992; Nicholson, 1990 samt Abbott/Wallace, 1998.

⁵² Davies/Esseveld (1989).

⁵³ Detta angreppssätt har hämtat sin inspiration från Rosén/Wernerströms (1996) artikel ”Kunskapsmönster och kön. Om nödvändigheten av kvantitativ feministisk forskning i pedagogik”, i vilken de utifrån samma teser som här tas upp för ett liknande resonemang som det jag nedan ger uttryck för, dock med utgångspunkt i något annorlunda argument än mina.

⁵⁴ Se Davies/Esseveld (1989, s.16-17).

⁵⁵ Davies/Esseveld, 1989, s. 15.

⁵⁶ Davies/Esseveld, 1989, s. 15.

⁵⁷ Davies/Esseveld, 1989, s. 15.

⁵⁸ Kritiken är m.a.o. ”typisk” i den bemärkelsen att den är vanligt förekommande i feministisk litteratur. (Se tidigare hänvisningar.)

erfarenhetens sfär”, eftersom ingen människa som bekant kan fungera som ett öppet kameraöga vilken endast oreflekterat registrerar omvärlden, utan att samtidigt på något sätt tolka den.⁵⁹ En feministisk forskare hämtar exempelvis, direkt eller indirekt, med största säkerhet sina analytiska utgångspunkter ur feministisk teoribildning eller ur en feministisk förståelse. Att de analytiska utgångspunkterna inte direkt hämtas ur ”erfarenhetens sfär” behöver inte heller med automatik göra forskningen sämre, eftersom vår tolkning av erfarenhetens sfär självklart också, som tidigare berörts, kan vara förvängd.⁶⁰ Man kan också fråga sig varför en extremt empiristisk hållning med automatik måste innebära mer könsemancipatoriska forskningsresultat. Butlers rationalistiska analyser i *Gender Trouble* utgör här ett övertygande exempel på att det motsatta faktiskt kan vara fallet.⁶¹

För det andra vill jag framhålla att det faktum att vi som människor inte fullständigt kan ställa oss utanför oss själva, utan omedvetet registrerar och tolkar verkligheten utifrån, (2) ”... vår specifik[a] klassmässig[a], könsmässig[a] och etnisk[a] maktställning”, torde medföra att också det kvalitativa metodanvändandet medverkar till att ”förutfattade meningar och utgångspunkter” kan reproduceras.⁶² Ifall denna reproduktion av förutfattade föreställningar har med de analysredskap och värderingar som metodvalet och dess upphovsmän avspeglar att göra, bör det också påpekas att även den kvalitativa metodtraditionen till övervägande del är utformad av vita män från medelklassen.⁶³ Inte heller denna tradition borde m.a.o. i så fall ge någon immunitet mot en förvanskande beskrivning av kvinnors verkligheter.

För det tredje vill jag hävda att påståendet om att (4) ”bruket av kvantitativa metoder med nödvändighet gör den som studeras till objekt”, av samma anledning som föregående påstående, inte heller är någon relevant invändning mot denna metodtradition.⁶⁴ Jag har personligen inte tagit del av *någon* forskningsrapport, varken en kvalitativ, kvantitativ eller feministisk sådan, som inte på något sätt objektgjort den studerade. Blott själva begreppen att studera och reflektera över en viss företeelse eller person (inklusive sig själv), implicerar ju en form av särskiljande/avståndstagande och därmed objektgörande; vilket m.a.o. innebär att objektgörandet på gott och ont blir en väsentlig del av själva forskandet. I vilket fall som helst är det oklart varför karaktären av detta objektifierande skulle vara direkt avhängigt av själva metodvalet, snarare än av forskarens attityd och tolkningssätt. Exempelvis ger Mohanty i artikeln ”Med västerländska ögon” ett rikt antal exempel på nutida kvalitativ (feministisk) forskning, som bidragit till en negativ form av objektgörande av kvinnor i den s.k. tredje världen.⁶⁵

Jag tycker däremot att det finns grund för påståendet om att bruket av kvantitativa metoder kan (3) styra forskaren till att bara ”vissa frågor [ställs], medan andra utelämnas” (även om detta i och för sig också kan gälla den kvalitativt inriktade forskaren, vilken sannolikt ”begränsas” av sin förståelse och omedvetna bank av fördomar).⁶⁶ Den kvalitativa metodens möjligheter till ett mer explorativt sökande kan nämligen generellt sägas lämpa sig mer väl för den som vill upptäcka nya aspekter och sätta sig in i ett nytt område, vilket forskningen om kvinnors verkligheter fortfarande i många avseenden kräver att man gör. Ett område inom kvinnoforskningen som redan i hög grad hunnit etableras och dokumenteras är emellertid studiet av västerländska kvinnors arbete och familjeliv; vilken är den sfär jag kommer att röra mig inom. Därför är det, med stöd i den bakgrundskunskap och de analysredskap som redan utarbetats, i detta fall mindre problematiskt att gå vidare och även kvantitativt studera hur kvinnors situation på dessa områden kan se ut också i ett mer generellt sammanhang. Det bör även framhållas att jag inte påbörjat uppsatsen med en fullständigt verklighetsfrämmande eller fördomsmättad förståelse, även om frukterna av mitt

⁵⁹ Jämför ursprungscitatet (1) ovan (Davies/Esseveld, s.15, 1989) samt exempelvis Neuraths (genom Gilje/Grimen, 2002) och Feyerabens (1977) argument, refererat i diskussionen i kapitel 2.1.

⁶⁰ Jämför Feyerabends (1977) exempel, tecknat i kapitel 2.1.

⁶¹ Jämför Butler, 1990 (titel). Termen ”empiristisk” används här i bemärkelsen att tilliten till erfarenheten hyllas som främsta kunskapskälla och termen ”rationalistisk” i betydelsen att tilliten till förnuftet används som viktigaste kunskapskälla (jämför exempelvis Lübeck, 1988).

⁶² Jämför ursprungscitatet (2) ovan (Davies/Esseveld, s.15, 1989).

⁶³ Schleiermacher och Dilthey, vilka brukar betecknas som hermeneutikens fäder, var exempelvis båda vita män. (De moderna inspiratörerna, Gadamer, Ricoeur och Taylor är också samtliga män. - Jämför exempelvis Gilje/Grimen, 2002.)

⁶⁴ Jämför ursprungscitatet (4) ovan (Davies/Esseveld, s.15, 1989).

⁶⁵ Mohanty, 1999.

⁶⁶ Jämför ursprungscitatet (3) ovan (Davies/Esseveld, s.15, 1989).

mer explorativa sökande till största del inte redovisas direkt i texten: För det första jag är väl förtrogen med både det tyska och svenska samhället, eftersom jag under två års tid bott och studerat i Tyskland. Jag har också, som tidigare nämnts, från början haft en god inblick i hur vardagen för tyska ledamöter ter sig, då jag tidigare under en månad praktiserat hos en tysk riksdagskvinna. I anslutning till denna studie har jag även under en dag följt med en svensk riksdagskvinna i hennes uppdrag. Dessutom har jag, som nämnts, intervjuat samt i största allmänhet samtalat med flera såväl tyska som svenska riksdagskvinnor om deras vardag. Allt detta har bidragit till att de enkätfrågor jag kommit att ställa varit tämligen välgenomtänkta och därmed förhoppningsvis berört relevanta aspekter av de tillfrågades verkligheter.

Slutligen skulle jag också vilja framhålla att då jag ser det eventuellt ”manliga” elementet i den nomotetiska och kvantitativa metodtraditionen som något icke essentiellt, utan som något socialt konstruerat, utgår jag ifrån att det också finns möjligheter till omkonstruktion och därmed till att erövra metoden på ett sätt som gör det möjligt att använda den på ett frigörande vis – även vid forskning om kvinnors verkligheter.⁶⁷ Det är i alla fall min utgångspunkt i denna studie. Denna utgångspunkt underlättas bl.a. av den kritiskt diskuterande hållning som jag genom uppsatsen intar gentemot de tillvägagångssätt jag använder mig av. Jag redovisar också öppet mina epistemologiska utgångspunkter samt de flesta steg som tas i forskningsprocessen och gömmer mig därför inte på dessa plan bakom någon spelad neutralitet.

2.3 Trianguleringens möjligheter och eventuella begränsningar

Trots mitt utförliga försvarstal mot den feministiska kritiken i föregående avsnitt kvarstår emellertid det faktum att den ideografiskt feministiska forskningstraditionen, från vilken jag hämtat min teoretiska och områdesmässiga inspiration, på många sätt kan sägas representera en skolbildning som står i motsats till den nomotetiska tradition, ur vilken mina metodologiska och i viss mån epistemologiska utgångspunkter på ett generellt plan kan konstateras stamma. Dessutom tar jag såväl inom min specifika teoribildning som i mitt metodanvändande intryck av skilda teoretiska och metodologiska perspektiv. De feministiskt teoretiska intrycken härrör exempelvis från såväl materialistiska, radikalfeministiska som poststrukturalistiska perspektiv och i avsnitt 2.1 beskrevs de skiftande metodologiska ståndpunkter jag låtit mig inspireras av.

Som tidigare konstaterats, har det ifrågasatts om en sådan kombination av vitt skilda traditioner är fruktbar eller överhuvudtaget möjlig.⁶⁸ Det har vidare hävdats att en allt för fragmenterad utgångspunkt kan skapa förvirrig och ytlighet i tolkningen av de olika perspektiven.⁶⁹ Dock medför ett sådant angreppssätt också många fördelar. Redan den äldre Fichte framhöll exempelvis, i propagerandet för sin syntetiska metod och sin personliga tolkning av begreppet dialektik, att motsättningarna mellan skilda entiteter på ett fruktbart sätt kan sammanfogas till något större tredje, till en syntes.⁷⁰ Denzin, vilken var den sociolog som först använde sig av begreppet triangulering, kom senare att peka på de positiva effekter som kan åstadkommas då skilda riktningar möts. Han pekade på det fruktbara i att kombinera inte bara olika metoder, utan också skilda teorier och discipliner.⁷¹ Han menade bl.a. att en kombination av skilda perspektiv, teorier och metoder är ett bra sätt att höja en studies trovärdighet, då ett sådant angreppssätt kan underlätta att flera infallsvinklar av ämnet kommer fram. Man kan också tänka sig att det i ett spänningsfält som finns hos ovanliga kombinationer ges mer utrymme åt kreativitet, vilket kan innebära en bättre grodrund för intressanta och oväntade upptäckter och tolkningar.⁷² Sett ur Feyerabend's perspektiv, om att det bästa vaccinet mot att hänfalla åt slentrianmässigt tänkande och stagnation inom vetenskapen är

⁶⁷ Jämför åter exempelvis Bernard (1975) och Carlson (1972), vilka hänvisas till genom Davies/Esseveld, 1989, s.14 samt beskrivningar i Reinharz,1992; Nicholson,1990 och Abbott/Wallace, 1998, för exempel på denna typ av kritik.

⁶⁸ Jämför kapitel 2.2

⁶⁹ Alvesson/Due Billing, 1999.

⁷⁰ Jämför exempelvis Lübcke, 1998.

⁷¹ Denzin, 1988.

⁷² Holme/Solvang,1997.

att göra tvärtemot mot vad som är vedertaget och söka utarbeta teorier som är mer eller mindre oförenliga med de vanliga synsätten, borde för övrigt ett kombinerande av till synes motstridiga perspektiv och ett nytänkande i största allmänhet vara i det närmaste nödvändigt för forskningens fortsatta utveckling.⁷³ I boken *Att tänka sociologiskt* hävdar Bauman slutligen att det som utmärker sociologin *inte* i första hand är några speciella teorier eller metoder, utan snarare ett specifikt sociologiskt sätt att tänka och tolka verkligheten, vilket i grunden manifesteras i tanken om människan som en varelse delaktig i och beroende av ett större socialt sammanhang.⁷⁴ Denna ståndpunkt tycker jag på ett övertygande vis illustrerar det viktiga i att inte i strikt mening fokusera på *vilka* teorier eller metoder som bildar inspirationsbas utan istället *hur* dessa tolkas och används i forskningsprocessen. Detta ställningstagande får således bli tongivande för mitt uppsatsarbete, där jag i grunden kommer att vägledas av en respekt både inför de mer empiriska och de mer förnuftsberoende vägarna att söka nå kunskap eller klarhet i hur riksdagskvinnornas livssituationer påverkas av de sociala sammanhang i vilka de ingår.

⁷³ Feyerabend, 1977.

⁷⁴ Bauman, 1990.

3 Teoretisk och empirisk bakgrund

Mot bakgrund av diskussionen kapitel 2.1 kan det ur somliga perspektiv betraktas som något konstlat att dra en skarp linje mellan teori och empiri. Detta faktum gör sig påmint i detta kapitel, där den för min studie nödvändiga bakgrunden presenteras. Kapitlet är nämligen så upplagt att det gradvis löper från det allmänna (abstrakta) till det specifika (konkreta). Jag börjar med en presentation av generella övergripande teorier om könsmaktsordningen (avsnitt 3.1), för att sedan, i beskrivningen av organisationsteorier (avsnitt 3.2), gå ner på mer specifik nivå. Därefter presenteras välfärdsstatsteorier (avsnitt 3.3), i vilken empiriskt grundade typologier ägnas intresse. Detta avlöses av forskning som tittat på diskursen kring kön och på dennas betydelse för hur den tyska respektive svenska staten kommit att formos (avsnitt 3.4). Denna senare del (3.4) bidrar därmed samtidigt med viss historisk bakgrundsbelysning. Beskrivningarna landar sedan i rent ”empiriska” belysningar (avsnitt 3.5 och 3.6), där bl.a. en överblick över könsfördelningen på olika områden och nivåer de båda ländernas riksdagsorganisationer ges. De förra beskrivningarna/teorierna ligger m.a.o. på en hög abstraktionsnivå och är därmed endast löst kopplade till sin historiska och sociala kontext, medan de senare beskrivningarna är specifika och fullt begränsade till tid och rum.⁷⁵ På så vis bidrar detta kapitel med både den teoretiska och den empiriska bakgrund som behövs för att förstå min studie. Sist i kapitlet (avsnitt 3.7) ges också, som referenspunkt, en översikt över tidigare gjorda empiriska undersökningar som anknyter till min studies område.

Syftet med kapitlet är m.a.o. att ge den teoretiska bakgrund som behövs för att i kapitel 4 kunna konstruera en teoretisk förklaringsmodell till ”yrkeskvinnans livssituation”. Kapitlet syftar, som antytt, dock också till att ge en empirisk bakgrundsbelysning till riksdagskvinnornas situation. Denna presenterade empirisk bakgrund kommer i ett senare skede att kunna sättas i relation till den teoretiska modellen, så att ett antal testhypoteser kan härledas.

3.1 Feministisk teoribas

Det feministiska forskningsfältet är mycket fragmenterat, vilket kan ha att göra med att den etablerade könsforskningen som bekant är relativt ung och med att fältet är tvärvetenskapligt, utan någon traditionell vetenskapsgren som bas.⁷⁶ Gemensamt för de feministiska teorier jag här kommer att beröra är dock för det första det uppenbara faktum att begreppet kön är relevant för förståelsen av alla sociala relationer och för det andra att kvinnligheter och manligheter i första hand ses som socialt konstruerade (även om synen på hur segmenterade dessa konstruktioner är kan växla). Vidare utgår de här berörda feministiska teorierna ifrån att dessa konstruktioner har en grundläggande strukturerande betydelse för samhället. Maktperspektivet intar också en central plats hos samtliga teoretiker. Utgångspunkten är en manlig överordning och kvinnlig underordning på strukturell nivå.

Historikern och genusforskaren Yvonne Hirdman har sökt skapa en allmän teori om kön, vilken hon benämner *genussystemet*.⁷⁷ Hon diskuterar i anslutning till denna två grundläggande logiker som genomsyrar samhället och bidrar till att vidmakthålla könsmaktsordningen. Den första logiken innebär en ständig *åtskillnad* mellan mäns och kvinnors sfärer samt emellan det som anses vara feminint respektive maskulint och den andra innebär en *hierarki* mellan dessa båda sfärer, där det manliga blir överordnat och

⁷⁵ En brist i detta avseende, hos teorierna som belyser organisationella aspekter (kap 3.2), kan dock vara att de inte knyter an till exempelvis tysk kontext. Jag har här flera teorier som utgått ifrån Sverige samt teorier från en anglosaxisk kontext. Något som talar för att det med fördel går att generalisera berörda teories förklaringsmodeller även till andra (västerländska) miljöer är dock att de är relativt väl belagda, även av andra i kapitlet inte berörda forskare, vilka verkat i skilda kontexter. (Jämför sammanställningar över forskningsläget i exempelvis Wahl/Holgersson/Höök/Lindhag, 2001 samt i Abbot/Wallance, 1997).

⁷⁶ Wahl/Holgersson/Höök/Lindhag, 2001.

⁷⁷ Hirdman, 1990, s.49 och 2001. Hirdmans teori är inspirerad av bl.a. Rubins (1975) ”sex/gender system”-teori samt av Scotts (1985) problematisering av gender-begreppet som social könskategori.

betraktas som norm och det kvinnliga underordnat och avvikande.⁷⁸ Hirdmans teori stödjer sig på en allmän uppfattning inom feministisk teoribildning, vilken i grunden innebär ett ifrågasättande av det västerländska samhällets sätt att dra en gräns mellan skapade dikotomier såsom man/kvinna. Hirdman är en av flera som beskrivit hur det västerländska tänkandet kring könen präglats av motsatsförhållanden, där begreppen Kultur/Man och dess associationer (exempelvis Liv, Ljus, God, Stor, Offentlig, Stark) ställts mot Natur/Kvinna och dess associationer (Död, Mörker, Ond, Liten, Privat, Svag).⁷⁹ Detta sätt att tänka och tala kring könen, denna *diskurs*, är som bekant djupt rotat i vårt västerländska samhälle och har sedan länge motiverat till kontroll och underordning av kvinnor.

Foucault använde tidigt begreppet diskurs som ett maktanalytiskt verktyg för analys av samhällliga processer.⁸⁰ Jag tolkar Foucaults användning av diskursbegreppet som sätt att problematisera den intima relationen mellan makt och tankesätt. Diskurs kan ur ett sådant perspektiv betraktas som en socialt och historiskt specifik struktur av representationer och makt kan antas cirkulera i denna genom att skapa ”sanningar”, d.v.s. genom att vissa saker tas för självklara och naturgivna.⁸¹

Harding har, bl.a. på grundval av tidigare nämnda tankar kring dualistiska uppdelningar, gjort en indelning av kön som analytiskt begrepp i tre nivåer. Hon definierar där en individuell, en strukturell och en symbolisk nivå. Kön på individuell nivå, menar hon, skapas genom processer varigenom identiteten formas, främst på basis av könssymboler och könsarbetsdelning. Strukturellt kön skapas vidare på det sätt varpå de sociala aktiviteterna organiseras och struktureras, utifrån dualistiska könsmetaforer. Det symboliska könet skapas som en konsekvens av att dikotoma könsmetaforer används som bilder av dualistiska motsättningar, vilka symboliskt påverkar oss.⁸² (Jämför de tidigare nämnda motsatsparen.)

3.2 ”Arbete/familj” - Segregering och hierarkisering

I detta stycke tas förklaringsmodeller upp, vilka på olika sätt berör hur villkoren kring arbete och familj/parförhållanden historiskt formats och hur de idag tar sitt uttryck i västerländska samhällen. Den största delen ägans åt förklaringar som tar sin utgångspunkt i organisationen (arbetet). I samband med dessa kommer både organisationer som sådana att diskuteras samt dessas intima relation till den anställdas övriga livssituation. Sist berörs också en teori som tar sin förklaringsutgångspunkt i familjesfären.

Historiskt har de västerländska organisationerna i högre eller lägre grad kommit att präglas av ett byråkratiskt ideal. Redan Weber visade hur denna byråkratiska organisationsforms framväxt kommit att påverkas av den kalvinistiskt protestantiska etikens ideal om arbetet som ett kall, vilket ytterligare kan sägas ha befästs av den framväxande kapitalistiska samhällsorganiseringen i det protestantiska västerlandet.⁸³ Webers tecknar i sina beskrivningar av byråkratins framväxt och utveckling i slutet av 1800-talet för övrigt en struktur vars utmärkande drag är hierarkisk uppbyggnad och väl avgränsade arbetsuppgifter.⁸⁴ Bl.a. Savage har i senare forskning pekat på att man i utvecklingen av den moderna byråkratiformen kan se en koppling till det ökande antalet kvinnor på arbetsmarknaden.⁸⁵ Samtidigt som de stora, moderna byråkariska organisationerna utvecklades, skedde det nämligen en massanställning av kvinnor i lågavlönade, rutinartade, kontorsarbeten. Den moderna organisationen var beroende av billig arbetskraft, vilken till stor del kom att utgöras av kvinnor. Detta förhållande kan vara en av de saker som bidrog till att definiera kvinnor som underordnade i förhållande till män inom de framväxande yrkesgrupperna i de moderna organisationerna.⁸⁶ Savages forskning på engelska organisationer vid sekelskiftet har i alla fall visat att de flesta organisationer vid denna tid tillämpade ett strikt bekönat

⁷⁸ Hirdman, 1990, s.49.

⁷⁹ Hirdman, 2000, s.71; Hirdman, 1990, s. 60.

⁸⁰ Foucault, 1980.

⁸¹ Jämför Foucault, 1980.

⁸² Harding, 1987.

⁸³ Weber, 1978; Gilje/Grimen, 2002.

⁸⁴ Weber, 1978.

⁸⁵ Savage, 1992. (Se även Anderson, 1988 och Crompton, 1986.)

⁸⁶ Savage, 1992. (Se även Anderson, 1988.)

anställnings- och befordringssystem, där kvinnor och män rekryterades till olika sorters anställningar, vilka innebar olika anställningsvillkor, lönenivåer och befordringsmöjligheter.⁸⁷ Savage pekar också på att arbetsplatser införde äktenskapsklausuler för de arbetande kvinnorna, vilka innebar att kvinnorna var tvungna att sluta arbeta då de gifte sig och på så sätt tvingades in i en hemmafruroll. De arbetande männen förväntades också ha full uppbackning i hemmet, av en hemmafru, så att de kunde avsätta mycket tid till organisationen.⁸⁸

En person som analyserat hur arbetssituationen i nutid ser ut för personer som befinner sig i högre positioner är Kanter.⁸⁹ I sitt klassiska verk *Men and women of the Corporation*, vilket bygger på en omfattande fallstudie av ett multinationellt industriföretag, fann hon bl.a. att ett av de utmärkande dragen hos denna typ av arbetssituation var just kravet/normen om i det närmaste total hängivelse åt arbetet. Hon fann att den norm som rådde var att arbetet borde prioriteras före allt annat i livet samt att andra delar i den arbetandes liv – såsom exempelvis hem och barn – helst inte borde märkas av, eller talas om, på arbetet.⁹⁰ Den av Savage beskrivna logiken kan m.a.o. sägas gå igen även i Kanters forskningsresultat. Både Savage och Kanter visar nämligen hur den byråkratiska strukturen och karriärformen är konstruerad utifrån män och för mäns livsvillkor samt hur den bidragit till att skapa strukturer av beroende hemmafruar och hängivet arbetande män.⁹¹ Den byråkratiska organisationsformen kan mot denna bakgrund tolkas som ett medel för kontroll och bidragande till att bevara och upprätthålla maktrelationer, genom processer av över- och underordning.

Wahl har i sin empiriskt grundade forskning, byggd på studier av svenska civilekonomers och civilingenjörers karriärutveckling hos gruppen kvinnor, närmare identifierat hur sådana processer av över- och underordning kan utkristalliseras i en organisation. Hon har definierat tre olika segregeringskomponenter, som könsordningen i organisationer kan jämföras utifrån. Dessa kan enligt henne tillsammans sägas uttrycka organisationens s.k. *könsstruktur*.⁹² De segregeringsfaktorer hon syftar på är det (ojämna) relativa antalet kvinnor samt horisontell och vertikal segregation mellan könen i en organisation.⁹³ Wahl menar m.a.o. att dessa strukturella mönster på olika sätt kan avspegla hur stark könsordningen i en organisation är. Dessa könsstrukturer kan i sin tur ge upphov till olika konsekvenser, såsom exempelvis diskriminering. Könsordningen kan emellertid ta sig något olika uttryck och se olika ut, beroende på *hur* segregeringsmönstren ser ut. Utgångspunkten är dock att samtliga former av segregation (vertikal, horisontellt samt relativt antalsmässig sådan) i ett vidare perspektiv kan betraktas som ogynnsamt för kvinnor, då kvinnor samt feminitet generellt tenderar att värderas lägre än män och maskulinitet i vårt samhälle.⁹⁴ Det faktum att det relativa antalet spelar roll för de kvinnor som befinner sig i organisationen är för övrigt väl bekräftat också i annan forskning – även om det finns något olika uppfattningar om vilka konkreta effekter detta får och hur pass avgörande det är.⁹⁵ Gällande kvinnors upplevelser av fenomenet diskriminering har Wahl kommit fram till att det relativa antalet (åter) är en viktig komponent. Då kvinnorna var lågt i antal i en organisation utgjorde diskriminering snarare normen än undantaget. Dessutom har diskriminering visat sig vara vanligast som kommande från män i överordande positioner, vilket indikerar att även den hierarkiska könsfördelningen i detta avseende är av betydelse.⁹⁶ Wahl utgår för övrigt i sin analys ifrån att organisationer *i sig* är könsordnade, också på andra sätt än utifrån de tre strukturella faktorer som hon valt att koncentrera sig på. Detta har bl.a. sin förklaring i att samhället som bekant är könsordnat utifrån maktaspekter, vilket självklart också påverkar organisationen och vice versa.⁹⁷

⁸⁷ Savage, 1998.

⁸⁸ Savage, 1992.

⁸⁹ Kanter, 1977.

⁹⁰ Kanter, 1977.

⁹¹ Savage, 1998; Kanter, 1977.

⁹² Wahl, 1992.

⁹³ Wahls (1992) indelning av könsstrukturen i organisationer har inspirerats av Hirdmans tanke om åtskillnad och hierarki som genussystemets strukturerande principer.

⁹⁴ Wahl, 1992.

⁹⁵ Se exempelvis Kanter, 1977.

⁹⁶ Wahl, 1992.

⁹⁷ Jämför även föregående diskussion (i samband med Savages och Kanters forskning) samt avsnitt 3.1.

Wahl fastslår därmed att organisationsstrukturen aldrig kan ses som isolerad från den generella könsmaktsordningen i samhället.⁹⁸

Kopplingen mellan könsmaktsordningen i organisationer och övriga samhället blir också tydlig då man tittar på den engelska sociologen Beecheys teori om *familjeideologin*.⁹⁹ Hon har, utifrån sin forskning om familjen som institution, kommit fram till att den rådande ideologin i västerlandet vilar på två grundläggande antaganden. Dessa innebär för det första en föreställning om att kärnfamiljen, med två sammanboende vuxna, är universell och i normativ bemärkelse önskvärd. Det andra antagandet vilar på en föreställning om att den sexuella arbetsdelningen, där kvinnan är hemmafru och mor samt i huvudsak är begränsad till familjens privata sfär och där mannen är huvudförsörjare och i första hand lokaliserad till det betalda arbetets offentliga sfär, också är universell och i normativ bemärkelse önskvärd. Beechey konstaterar vidare att familjeideologins normer upprätthålls av en oreflekterad vardagsföreställning om att familjen är biologiskt bestämd. Dessa normer, om hur människor lever och bör leva, reproduceras vidare i både sociala och juridiska institutioner, vilket bidrar till att göra dem så seglivade. Familjeideologin resulterar därmed, i likhet med andra ideologier, i att den förvandlar den härskande gruppens intressen till att bli generellt dominerande och därför också till att förvandlas till den underordnade gruppens intressen.¹⁰⁰

3.3 Könsordningar i välfärdsstater

I detta avsnitt tas teorier upp som berör skillnader i strukturella villkor mellan framförallt länderna Sverige och Tyskland, vilka får konsekvenser för kvinnors familjeliv (och därmed indirekt även arbetsliv) i länderna. Detta görs genom att belysa typologier av olika västerländska välfärdsstaters strukturella gestaltning och dessas följder för könen. Jag kommer framförallt att koncentrera mig på Esping-Andersens och Lewis/Ostners typologiframställningar.¹⁰¹

Den mest kända välfärdsstatsforkaren Esping-Andersen har i sin bok *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, utifrån ett omfattande empiriskt material, skissat tre idealtypiska välfärdsstatsmodeller.¹⁰² Dessa har kommit att benämnas liberal-, konservativ- och socialdemokratisk modell. Den tyska statsmodellen hamnar under den konservativa klassificeringen och svenska under den socialdemokratiska. Esping-Andersen definierar de olika välfärdstyperna utifrån främst tre aspekter, nämligen relationen mellan stat och marknad, graden av social skiktning samt omfattningen av sociala rättigheter. De sociala rättigheterna analyserar han utifrån den grad i vilken de skapar förutsättningar för individens frihet från marknadens beroende.¹⁰³ I relationen mellan stat och marknad tittar Esping-Andersen på hur stor den socialpolitiska räckvidden är, med andra ord var gränserna för välfärdsstaten går. Graden av social skiktning syftar till på vilket sätt och i vilken utsträckning välfärdsstaten skapar, upprätthåller eller minskar stratifiering och statusrelationer mellan medborgarna.

Den liberala välfärdsstatstypen, som återfinns i t.ex. USA och England, beskriver Esping-Andersen som en modell där marknaden har stor omfattning i relation till staten, graden av social skiktning är relativt hög och där inslagen av sociala rättigheter är knappa.¹⁰⁴ Här förutsätts med andra ord en klassisk liberal tilltro till marknadens suveränitet och utgångspunkten är därför att staten endast bör spela en begränsad roll för fördelningen av välfärden. Den socialdemokratiska välfärdsstatstypen, som återfinns i de skandinaviska länderna, utmärks i motsats till detta av att statens roll är omfattande i förhållande till marknaden, av att

⁹⁸ Wahl, 1992. Något som direkt talar för detta påstående är den svenska forskning som visar att män som arbetar i kvinnordominerade organisationer, inte stöter på samma problem som kvinnor i mansdominerade organisationer. Då männen är i minoritet kan de, i motsatt till kvinnorna i samma situation, istället uppleva fördelar (jämför Wahl, 2001).

⁹⁹ Beechey, 1986.

¹⁰⁰ Beechey, 1986.

¹⁰¹ Esping-Andersen, 1993; Lewis/Ostner, 1994.

¹⁰² Esping-Andersen, 1993.

¹⁰³ Esping-Andersen benämner detta som graden av "de-comodification" (d.v.s. omfattningen till vilken individen inte behöver betraktas som en handelsvara). Esping-Andersen, 1993, s.3.

¹⁰⁴ Esping-Andersen, 1993.

graden av social skiktning är låg och av att de sociala rättigheterna är omfattande. Den liberala och den socialdemokratiska modellen skiljer sig därmed i många avseenden åt. Utmärkande för de båda modellerna är dock att de sociala stöden och skyldigheterna – t.ex. skatter, socialförsäkring, bidrag m.m. – är *individuella*, det vill säga att de utgår ifrån den enskilda individen.

Hos den återstående konservativa modellen har, i likhet med i den socialdemokratiska modellen, marknadens spelrum begränsats av en stark stat och omfattningen av sociala rättigheter (oberoendet av marknaden), är hög. Till skillnad från de andra båda modellerna är rättigheter och skyldigheter i den konservativa modellen dock inte kopplade till individen som sådan, utan till statusgrupper som familj och klass. Denna korporationistiska statstypmodell är präglad av kyrkligt inflytande och betonar bevarandet av den traditionella familjen. Utgångspunkten är subsidiaritetsprincipen, som innebär att staten bara lägger sig i då familjens egen förmåga att försörja dess medlemmar brister. Icke arbetande fruar utesluts i typfallet från socialförsäkring, familjebidragen uppmuntrar till en hemmavarande mamma och dagis eller annan familjeservice finns i normfallet inte till förfogande. Till denna regimtyp räknas, förutom Tyskland, också Österrike, Frankrike och Italien.

Esping-Andersens välfärdsstatstypologi ligger (i skiftande grad) till grund för senare forskares typologiseringar, vilket gör att förståelsen av andra modeller underlättas om man känner till den förra.¹⁰⁵ Från feministiskt håll har Esping-Andersens typologi dock kritiserats för i allt för hög grad utgå ifrån ett klassperspektiv med mannen som norm, vilket man menar gjort att mäns och kvinnors skilda förutsättningar och verkligheter kommit i skymundan.¹⁰⁶ Särskilt bristfällig anses Esping-Andersens analys av familjeinstitutionens roll för välfärdsstaten vara. Problemet anses ligga i att analysen först och främst utgår ifrån statens relation till marknaden i fråga om tillhandahållande av välfärd, vilket gör att familjens funktion som välfärdsbesörjare kommer i skymundan. Exempelvis har Bussemaker och Kersbergen framfört argumenten att välfärdstypologin är lämpad för studiet av sociala rättigheter i förhållande till traditionellt lönearbete och att förklaringspotentialen därför brister om man vill undersöka rättigheter som har med äktenskap, moderskap och social service att göra.¹⁰⁷ Något som ställer till problem är Esping-Andersens klassificering utifrån graden av oberoende av marknaden. En kvinna som stannar hemma åtnjuter enligt hans definition hög grad av marknadsberoende. Samtidigt är dock hennes beroende av familjen högt. I det läge hon börjar yrkesarbete ökar hennes beroende av marknaden, men hennes beroende av familjen minskar i samma takt. Esping-Andersens modell koncentreras med andra ord till främst en typ av beroende, nämligen marknadsberoende.¹⁰⁸

För att komma bort från utgångspunkten stat - marknad, har Lewis och Ostner utarbetat en förklaringsmodell som istället koncentreras till problematisering av relationen mellan familj och stat.¹⁰⁹ Som utgångspunkt för klassificeringen har de valt att titta på i vilken grad mannen ses som huvudförsörjare (Breadwinner) av familjen och i vilken utsträckning kvinnor betraktas som fruar/mödrar respektive arbetare. Utifrån dessa kriterier kommer de fram till tre regimtyper, nämligen ”starka”, ”måttliga” och ”svaga” *Male Breadwinner*-stater (manliga familjeförsörjarstater).¹¹⁰ Tyskland klassas i detta hänseende som en stark manlig huvudförsörjarstat, det vill säga som en stat där mannens identitet i hög grad är kopplad till rollen som familjeförsörjare (breadwinner) och där kvinnan i hög grad definieras utifrån sin roll som fru och moder. Sverige klassas i Lewis/Ostners modell som en svag familjeförsörjarstat, med mindre utbredda ”Male-Breadwinner”-logiker.¹¹¹ Lewis/Ostners modelltypologi understryker dessutom det faktum att *samtliga* idealtyper, inklusive den ”svaga” manliga huvudförsörjarstaten, bär vissa drag av ”Male Breadwinner”-logik.¹¹²

¹⁰⁵ Esping-Andersen, 1993.

¹⁰⁶ (Esping-Andersen, 1993.) Se exempelvis Bussemaker och Kersbergen, 1994 och Lewis/Ostner, 1994.

¹⁰⁷ Bussemaker och Kersbergen, 1994.

¹⁰⁸ Bussemaker, Kersbergen, 1994. (Esping-Andersen, 1993). Denna principiella kritik kan också riktas mot Esping-Andersens nyare verk ”Social Foundations of Postindustrial Economies” (1999), där han mer medvetet sökt integrera kvinnors verkligheter i modellbygget.

¹⁰⁹ Lewis/Ostner, 1994.

¹¹⁰ Lewis/Ostner, 1994, s. 7.

¹¹¹ Lewis/Ostner, 1994, s. 7.

¹¹² Lewis/Ostner, 1994, s. 15.

Både Esping-Andersen och Lewis/Ostner typologier tecknar därmed på olika sätt Tyskland som en stat där kvinnors och mäns rättigheter och identiteter i hög grad definieras genom familjen som institution och Sverige som en stat där dessa i högre grad är individuellt definierade.¹¹³ En brist i båda modellerna är dock att de endast koncentrerar sig på västerländska, marknadsekonomiska länder och därmed missar de f.d. kommunistiska länderna, i vilken f.d. DDR återfanns. DDR har idag helt uppgått i den västtyska statsmodellen, men det är rimligt att anta att det förra statssystemet påverkat människornas sätt att vara och tänka i f.d. Östtyskland på ett sätt som inte förändras över en natt. Därför kan de vara intressant att ha i åtanke hur kvinnornas situation såg ut i de f.d. kommunistiska staterna före murens fall. Vianello och Siemienska beskriver de östeuropeiska staterna under kommunisttiden, som präglade av en hög grad av likhet mellan män och kvinnor gällande relationen till lönearbete, men av stora skillnader könen emellan i relation ansvaret för hemarbetet och barnomsorgen – ansvarsområden i likhet med i f.d. Västtyskland behölls av kvinnan.¹¹⁴

3.4 Betydelsen av synen på kön i Tyskland och Sverige

I detta avsnitt diskuteras hur diskursen kring kön framställts historiskt i Tyskland och Sverige samt vilka konsekvenser detta fått (och får) för välfärdsstaternas karaktär och för kvinnors livssituationer i dessa. Den tyska statsvetaren Kulawik har i sina studier av hur föreställningen om maskulinitet påverkat samhällsutvecklingen i Tyskland och Sverige kommit fram till att maskuliniteten som diskursiv praxis skapat stora skillnader mellan de båda ländernas politik.¹¹⁵ Det har hon gjort genom att studera hur diskursen kring kön, framförallt kring maskulinitet, kommit till uttryck under den ”formativa fasen” före första världskriget.¹¹⁶ Hon har här funnit att den politisk-institutionella utvecklingen skiljde sig åt i Sverige och Tyskland, gällande hur man såg på särskiljandet av könen, i hur maskulinitet privilegierades samt gällande tolkningsmönstren av maskuliniteten. Detta visar hon bl.a. genom ett studium av tematiseringen kring skyddslagstiftningen i de båda länderna.

Framväxten av den tyska staten kom, enligt Kulawik, att präglas av att en ”rigid” maskulinitet kom till uttryck och av en tydlig brödraskapskaraktär i politiken.¹¹⁷ Detta visade sig både genom extrem institutionell utestängning av kvinnor samt i den diskursiva tematiseringen kring den sociala frågan under 1800-talets andra hälft. Kvinnor nekades dessutom subjektstatus när kraven på medborgarskap i Tyskland restes. Kulawik förklarar denna utveckling med samtidigheten av flera konfliktlinjer i den tyska politiken, vilket hon menar utlöste en självförstärkande process av könshierarkiskt särskiljande, speciellt i klassbildningsprocesserna.¹¹⁸ Hon har exempelvis funnit att det tyska borgerskapet kompenserade sin svaghet gentemot staten och den mobiliserade arbetarrörelsen, med en extrem maskulin självhävdelse. Den tyska arbetarrörelsen tog sedan efter detta mönster. Kulawik visar också i sin analys hur organisationer kan plocka upp och bära med sig gamla, sedimenterade idéer om hur massrörelser ska byggas upp och hur dessa idéer i det tyska fallet kom att vara starkt könade.¹¹⁹ Olika yrkessammanslutningar och fackföreningar har lånat mönster av manliga skrän och gillen. Det handlar m.a.o. om enkönade församlingar med långa historiska traditioner av att utesluta kvinnor och av att konstruera en viss typ av maskulinitet, iscensatt av inträdesprov och ceremonier. Att de tidiga välfärdsystemen i Tyskland kom att bygga på organisationer med manliga förtecknen kom sedan att påverka hela utformningen av välfärdsstaten och av hur könsidentiteterna kom att uppfattas.

Den manliga normen fick däremot en annan utformning i svensk politik, vilket också medförde andra konsekvenser. Sverige har nämligen historiskt snarare karaktäriserats av en integrativ stats- och klassbildningsprocess. Ur detta uppstod en mer ”måttfull” maskulinitet, vilket bl.a. kom till uttryck i lägre

¹¹³ Esping-Andersen, 1993; Lewis/Ostner, 1994.

¹¹⁴ Vianello/Siemienska 1990.

¹¹⁵ Kulawik, 1999.

¹¹⁶ Kulawik, 1999, s. 4.

¹¹⁷ Kulawik, 1999, s. 14.

¹¹⁸ Kulawik, 1999.

¹¹⁹ Kulawik, 1999.

institutionella barriärer gentemot kvinnor.¹²⁰ Framförallt kom det till uttryck i tematiseringen av den ”sociala frågan” i slutet av 1800-talet.¹²¹ Där kom mäns medborgarskap i mindre utsträckning än i Tyskland att baseras på en objektifiering och särskiljande av kvinnor.

Generellt kan tysk politik historiskt sett sägas ha präglats av en typisk brödraskapskaraktär, medan svensk politik överhuvudtaget varit mindre könssegregerande. Detta är något som präglar de båda länderna än idag. Både diskursen kring kön och sättet att organisera samhället och dess institutioner kan därmed sägas vara påverkat av (och påverka) de olika synerna på maskulinitet. Kulawik visar på så vis att diskursen kring kön i allmänhet och maskulina identiteter och intressen i synnerhet, haft ett avgörande inflytande över välfärdsstaternas utveckling.¹²² Hon visar också hur skillnaderna i dessa diskursiva praktiker resulterat i olika välfärdsstatliga lösningar och därmed i olika konsekvenser för kvinnors (och mäns) livssituationer i de båda länderna.

3.5 Riksdagsorganisationernas arbetsstruktur

För att i ett senare skede kunna göra relevanta antaganden om riksdagskvinnornas situation, behöver man känna till viss specifik, empirisk bakgrundsinformation. För mitt ändamål finner jag framförallt kunskaper om riksdagarnas arbetsstruktur samt om könsfördelningen i riksdagsorganisationerna vara viktiga. Det förra belyses i detta avsnitt (3.5), medan det senare belyses i nästa (avsnitt 3.6).

Riksdagsledamöternas vardag innebär ett växlande mellan riksdagsarbetet i huvudstaden och kontakter med partiet, väljare och allmänhet i hemkommunen (valkretsen). Den svenska riksdagsveckan är så uppdelad att deltagandet i sammanträden, debatter och sittningar i kammaren i Stockholm sker under tisdag, onsdag, torsdag och halva fredagen. Övervägande delen av måndag samt helgerna spenderas vanligtvis i hemkommunen.¹²³ Schemat för de tyska förbundsdagsledamöterna innebär ett växlande mellan två ”hela” veckor med arbete vid förbundsdagen i Berlin och därefter två veckor då de är till förfogande i valkretsen.¹²⁴ Både det tyska och svenska riksdagsåret gör ett längre uppehåll under sommarmånaderna juli och augusti.¹²⁵ Upphåll görs också vid jul och påsk. Det långa sommaruppehållet innebär att arbetet under själva ”riksdagsåret” blir intensivt, då en hel del ska hinnas med.

Att vara förtroendevald är som bekant inte något arbete i sig, utan ett uppdrag. Det innebär bl.a. att man inte har några fasta arbetstider och därmed i grunden inte heller någon tid då man inte omfattas av uppdraget. Uppdraget innebär mycket möten och kontakter, både i riksdagshuset och med representanter från byråkrati och allmänhet. Det krävs att ledamoten är flexibel och kan improvisera och en långsiktig planering av arbetet är svår att göra. Eftersom övriga partikamrater arbetar i veckorna sker en övervägande del av partimötena och evenemangen på kvällar och helger, i Tyskland såsom i Sverige.¹²⁶ En riksdagsledamot som kommer hem från en hektisk vecka i Stockholm eller Berlin kan därmed förvänta sig ett stundtals också tämligen hektiskt program på helgen i hemkommunen. Därtill kan ledamoten ha förberedelsearbete inför riksdagsveckan som måste bli gjort. Det är dock mycket individuellt hur ledamotens vecka ser ut. En ledamot som har många förtroendeuppdrag och som tillhör ett litet parti – inom vilket det finns färre personer att fördela uppgifterna på – har för det mesta ett långt mer pressat schema än sin kollega med få uppdrag och från ett större parti. Att tillhöra ett oppositionsparti innebär också, av uppenbara skäl, mindre arbete. För de som bor långt ifrån huvudstaden kan pendlingstiderna bli betydande. Ibland kan också restiderna till olika möten och sammankomster som man i valdistriktet

¹²⁰ Kulawik, 1999, s. 14.

¹²¹ Kulawik, 1999, s.14.

¹²² Kulawik, 1999.

¹²³ ”En vanlig riksdagsvecka”, 2003.

¹²⁴ Hübner, 1995; Schick/Zeh, 1999.

¹²⁵ ”Arbetsåret”, 2003; Hübner, 1995.

¹²⁶ ”Arbetet i kammaren, 2003; ”En vanlig riksdagsvecka, 2003; Hübner, 1995.

förväntas vara med på, bli omfattande. I anslutning till den svenska riskdagen finns för övrigt sedan några år tillbaka en dagisverksamhet som kan utnyttjas efter behov.¹²⁷

3.6 Könnsstrukturen i riksdagsorganisationerna¹²⁸

Det finns olika sätt att kartlägga riksdagsorganisationernas könsfördelning på. Här väljer jag att, inspirerad av Wahls teori om *könnsstrukturen* som ett mått på könsordningen i organisationer (jämför avsnitt 3.2), titta på hur aspekterna hierarki, segregering och relativt antal ser ut i de båda organisationerna. Jag bidrar emellertid endast med en grov överblick över hur könsstrukturen i de båda organisationerna ter sig och de tolkningar som görs blir därav något vaga. Denna kartläggning är dock som bekant inte heller slutmålet för min studie, utan kommer endast att tjäna som underlag för de antaganden som jag senare avser ställa upp och pröva mot mitt insamlade enkätmaterial.

Relativt antal: Den tyska riksdagsorganisationen bestod i oktober 1998 (efter valet) av 669 ledamöter. Av dessa var 207, d.v.s. ca 31 procent, kvinnor.¹²⁹ Den svenska riksdagsorganisationen bestod i oktober år 1998 (efter valet) av 349 ledamöter. Av dessa var 151, d.v.s. ca 43 procent, kvinnor.¹³⁰ I båda länderna återfanns, relativt sett, ett större antal kvinnor generellt i vänsterblockens partier än i högerblockens.¹³¹ De tyska och svenska siffrorna följer en trend, som (med några undantag) visar en högre kvinnorepresentation ju närmare nutid man tittar. Den tyska förbundsdagen hade vid mitten av 1960-talet en andel på endast cirka sju procent kvinnor och den svenska riksdagen cirka tio procent i första kammaren och femton i andra kammaren.¹³² År 1976 låg den tyska kvinnoandelen kvar på sju procent, men ökade år 1980 till cirka nio procent.¹³³ Den svenska andelen kvinnor i riksdagen låg år 1976 på 23 procent och ökade 1979 till 28 procent.¹³⁴ År 1987 låg den tyska andelen på 15 procent, för att 1990 hamna på 20 procent och 1994 på 26 procent.¹³⁵ Den svenska andelen låg 1988 på 38 procent, halkade 1991 ned till 33 procent, men ökade efter valet 1994 till 42 procent.¹³⁶

De presenterade siffrorna visar m.a.o. att kvinnorna fortfarande är underrepresenterade i båda riksdagsorganisationerna samt att underrepresentationen har historisk tradition. Det relativa antalet kvinnor i Sveriges riksdag (oktober, 1988) visar dock (och har historiskt visat) en högre andel än kvinnorepresentationen i den tyska förbundsdagen.

Hierarki: Det finns många olika sätt att kartlägga hierarkin i riksdagsorganisationen på. Man kan titta på de ledande positionerna i utskotten och i partigrupperna. Därtill är också talmannens (alternativt den tyska förbundsrepubliken) position viktig, trots att denna inte är ledamot. Regeringen hör inte heller till riksdagen, men dennas sammansättning är trots det också viktig för politikernas villkor. Dessutom är det självklart av vikt vem som innehar partiledarposterna.

Den centrala delen av riksdagens arbete i Tyskland och Sverige sker i utskotten, där bl.a. beredningen av ärendena görs. De som innehar ledande positioner i dessa har därför ett mycket stort inflytande.¹³⁷ I

¹²⁷ ”Kvinnor i riksdagen”, 2003.

¹²⁸ Samtliga siffror som presenteras i detta avsnitt (3.6) grundar sig på beräkningar utifrån sifferfördelningen i oktober 1998 (efter de aktuella valen i de båda länderna), om inget annat anges.

¹²⁹ *Deutscher Bundestag 14. Wahlperiode*, 1999, s.297.

¹³⁰ *Riksdagens Ledamöter 2001/02*, 2001, s. 5.

¹³¹ *Deutscher Bundestag 14. Wahlperiode*, 1999; *Riksdagens ledamöter 2001/02*, 2001. Till högerblocket i Sverige inräknas: Kd, M, Fp och C. Till vänsterblocket i Sverige räknas: S, Mp och V. Till högerblocket i Tyskland inräknas: CDU/CSU och F.D.P. Till vänsterblocket räknas: SPD, B90/Grüne och PDS.

¹³² Helwig, 1997b, s. 33; Wängnerud, 1998, s. 31.

¹³³ Helwig, 1997b, s. 33.

¹³⁴ Wängnerud, 1998, s. 33.

¹³⁵ Helwig, 1997b, s. 33.

¹³⁶ Wängnerud, 1998, s. 33.

¹³⁷ Den svenska statsvetaren Wängnerud (1997) har studerat kvinnors möjligheter till inflytande i den svenska riksdagen. Hon också valt att utgå ifrån sammansättningen i utskotten, vilka hon definierar som de centrala maktcentran i riksdagen. Även i

Tyskland finns 23 permanenta utskott. Av dessa innehas sju av ordförandeposterna av kvinnor och 13 av män.¹³⁸ Cirka 30 procent av ordförandeposterna innehas m.a.o. av en kvinna. I Sverige finns 16 utskott. Av dessa innehas 6 av ordförandeposterna av kvinnor och 10 av män, d.v.s. 38 procent av positionerna innehas av en kvinna.¹³⁹

En annan central del i parlamentarikernas vardag har partigrupperna (eller de tyska "Fraktionen"). De har en stark ställning i både Tyskland och i Sverige.¹⁴⁰ Alla viktiga frågor diskuteras exempelvis i partigrupperna innan slutgiltig ställning tas i utskott och kammare. Gruppledaren/ordföranden i partigruppen har också visst socialt ansvar för ledamöterna, d.v.s. för att stämningen i riksdagsgruppen är god och för att ledamöterna trivs. Jag har valt att också här titta på viken den som innehar den högsta positionen inom dessa grupper har. I Tyskland innehade en kvinna och fem män ledarställningen och i Sverige två kvinnor och sex män.¹⁴¹

Talmannens position är också central. Även om denne inte har någon politisk makt, har talmannen ansvar för att riksdagens dagliga arbete flyter, genom att leda riksdagens arbete och kammarens sammanträden. Talmannen har också ansvar för att förnya riksdagens arbete och arbetsformer. Dennes inflytande över arbetsmiljön i riksdagen är således stort. I Sverige innehades den posten av en kvinna (Birgitta Dahl), under den åsyftade valperioden (1998-2002). I Tyskland innehades motsvarande position (förbundsresident) av en man (Wolfgang Thierse).

Regeringen arbetar skilt från riksdagen, men det kan ändå vara intressant att ha i åtanke att Sveriges statsminister (Göran Persson) och tysklands förbundskansler (Gerhard Schröder) båda är män samt att den tyska regeringen under valperioden 1998-2002 bestod av sex kvinnor och nio män och att den svenska regeringen bestod av nio kvinnor och 11 män.¹⁴²

Kvinnorepresentationen på ledande poster ligger i de flesta av de nämnda exemplen under femtio procent (i både den svenska och tyska organisationen). Även då kvinnoandelen jämförs med det relativa antalet kvinnor i de båda riksdagsorganisationerna (30 respektive 43 %) visar det sig att kvinnorna är underrepresenterade på de ledande posterna i partigrupperna och att de svenska kvinnorna är underrepresenterade även i utskottstoppen. (De tyska kvinnorna på ledande poster i utskotten motsvarar exakta relativa antalet kvinnor i tyska förbundsdagen i övrigt.)

Om man jämför kvinnoandelen på ledande poster i Sverige och i Tyskland, utan att ta hänsyn till det relativa antalet kvinnor i organisationerna, visar det sig finnas fler kvinnor i utskottstoppen i Sverige än i Tyskland. Om man tittar på den ledande positionen i partigrupperna och på talmannen, i Tyskland och Sverige, ser man att kvinnorna i Sverige här också andelsmässigt är fler. Samma sak gäller i regeringen. Dessa siffror bör dock, som nämnts, ses i ljuset av att de tyska kvinnorna relativt sett är lägre till antalet i riksdagsorganisationen generellt. (Om hänsyn tas till det relativa antalet kvinnor i de båda ländernas riksdagsorganisationer, bör de tyska kvinnorna istället ses som bättre företrädna på vissa ledande poster, exempelvis i utskotten, än de svenska kvinnorna; jämför föregående stycke. Dock förändrar en eventuell hänsyn till det relativa antalet inte det faktum att de tyska ledamöterna i praktiken oftare arbetar under en ledare som är man, än de svenska.)

Segregering: För att få en uppfattning om förekomsten av segregering i den tyska och svenska riksdagen, har jag valt att titta på hur könsfördelningen ser ut i några av utskotten. Det är svårt att jämföra Tyskland och Sverige, eftersom Tyskland både har fler ledamöter och fler utskott. Jag hoppas dock kunna ge en

Tyskland anses utskotten vara av största vikt för det politiska arbetet. (Se t.ex. Schick/Zeh, 1999; Wennerström, 1999 och Lindahl, 2001.)

¹³⁸ *Deutscher Bundestag 14. Wahlperiode*, 1999, s. 291. Jag har i detta stycke valt att endast titta på de högsta ordförandeposterna, eftersom jag finner dem mest centrala. Hänsyn tas därmed inte till könsfördelningen bland exempelvis vice ordförande.

¹³⁹ Egna beräkningar utifrån informationsunderlag från *Riksdagens ledamöter 2001/02*, 2001, s. 109-124. (Nytan av att ange procental för så små antal kan ifrågasättas. Detta har dock ändå gjorts för att bidra med en viss, om än mycket grov, överskådlighet.)

¹⁴⁰ Lindahl, 2001; Isberg, 1999; "Partigrupperna i riksdagen" (2003).

¹⁴¹ *Deutscher Bundestag 14. Wahlperiode*, 1999, s. 281-290; *Riksdagens Ledamöter 2001/02*, 2001, s. 140-148.

¹⁴² *Riksdagens ledamöter 2001/02*, s. 152ff; *Deutscher Bundestag – 14 Wahlperiode*, 1999, s. 293ff.

grov bild av hur det kan se ut genom att titta på den relativa könsfördelningen i ett par likartade utskott.¹⁴³ Om man tittar på Utrikesutskottet som betraktas som ett av de tyngre utskotten, består det tyska utskottet av 20 procent kvinnor och det svenska av 38 procent.¹⁴⁴ I det utskott som traditionellt brukar vara mansdominerat, nämligen Försvarsutskottet är andelen kvinnor i Tyskland 23 procent och andelen kvinnor i Sverige 29 procent.¹⁴⁵ I Kulturutskottet, som brukar domineras av kvinnor, är den tyska kvinnoandelen 46 procent och den svenska 52 procent.¹⁴⁶

Det är svårt att dra några slutsatser utifrån dessa knappa och begränsade data, men de siffror jag här tittat på antyder att det kan finnas en viss utskottssegregering mellan kvinnor och män i de båda riksdagsorganisationerna. Inget av utskotten har en könsfördelning som motsvarar könsfördelningen i riksdagen generellt (där 30% kvinnor återfinnes i förbundsdagen och 43% i riksdagen). Det inflytelserika Utrikesutskottet hade i både det tyska och det svenska fallet ett relativt underkott av kvinnor, jämfört med den generella könsfördelningen i de båda riksdagsorganisationerna. Också i försvarsutskotten var kvinnorna relativt sett underrepresenterade. I motsats till detta var antalet kvinnor relativt sett överrepresenterade i det traditionellt kvinnoförknippade Kulturutskottet. Dessa mycket knappa data antyder m.a.o. att segergeringsmönstren i de båda riksdagsorganisationerna följer de traditionella segergeringsmönstren i övriga samhället, med män som ansvarar för ”hårda” och inflytelserika uppgifter och kvinnor som ansvarar för ”mjuka” uppgifter.

Vad gäller skillnaden mellan de två länderna är det svårare att dra några entydiga slutsatser. Dessa data antyder att den könsbaserade segregeringen i Utrikesutskottet och i Kulturutskottet relativt sett är starkare i Tyskland än i Sverige (efter att hänsyn tagits till det skilda relativa antalet kvinnor som finns i de båda riksdagsorganisationerna generellt). I försvarsutskottet verkar dock, i motsats till detta, skevheten vara aningen större i Sverige än i Tyskland.

Sammanfattning och slutsatser om könstrukturen i riksdagsorganisationerna

Siffrorna antyder att kvinnor i de båda riksdagsorganisationerna generellt är underrepresenterade, såväl i relativt antal som på höga poster. De antyder också att det finns en könssegregering efter utskottsområden. Könstrukturen i riksdagsorganisationerna verkar därmed spegla den ojämna könsmaktsordningen i övriga samhället.

Då man jämför kvinnorepresentationen i de båda länderna framkommer att det relativa antalet kvinnor i riksdagen är entydigt högre i Sverige än i Tyskland. Då man tittar på segregerings- och hierarkimönstren i de båda ländernas organisationer ter sig dock bilden mer komplex. Generellt återfinnes procentuellt fler kvinnor på höga positioner i Sverige än i Tyskland. Om man jämför andelen kvinnor på höga positioner med den skilda *relativa andelen* kvinnor i de båda riksdagsorganisationerna generellt (30 respektive 43%), pekar dock siffrorna inte entydigt åt samma håll. Segregeringsmönstren i de utskott som här kartlagts är heller inte helt entydiga. I två av de tre utskotten var dock segregeringen efter kön högre i det tyska fallet än i det svenska.

Man kan dra slutsatserna att siffrorna antyder en skev könsstruktur i de båda organisationerna generellt. Könstrukturen i den svenska organisationen tycks te sig aningen mindre skev än i den tyska organisationen, även om denna bild inte är fullständigt entydig. Komponenten relativt antal – som i kapitel 3.2 bl.a. visat sig ha betydelse för kvinnors upplevelse av diskriminering – visar dock otvivelaktigt skillnader mellan grupperna.

¹⁴³ Jämförelserna omfattar endast könssammansättningen hos de ordinarie ledamöterna.

¹⁴⁴ Siffrorna bygger på beräkningar utifrån data från *Riksdagens ledamöter 2001/02*, 2001, s. 124 samt från ”Auswärtiger Ausschuss”, 2003. Procentberäkningarna utgår ifrån ett antal av 40 ledamöter i det tyska utskottet respektive ett antal av 18 ledamöter i det svenska utskottet.

¹⁴⁵ Siffrorna bygger på beräkningar utifrån data från *Riksdagens ledamöter 2001/02*, 2001, s. 112 samt från ”Verteidigungsausschuss”, 2003. Procentberäkningarna utgår ifrån ett antal av 38 ledamöter i det tyska utskottet respektive ett antal av 17 ledamöter i det svenska utskottet.

¹⁴⁶ Siffrorna bygger på beräkningar utifrån data från *Riksdagens ledamöter 2001/02*, 2001, s. 115 samt från ”Kultur und Medien”, 2003. Procentberäkningarna utgår ifrån ett antal av 15 ledamöter i det tyska utskottet respektive ett antal av 17 ledamöter i det svenska utskottet. Den tyska motsvarigheten till ”Kulturutskottet” jag syftar på är Utskottet för ”Kultur und Medien”.

3.7 Tidigare empiriska forskningsresultat som anknyter till studien

I detta avsnitt ges en kort översikt över tidigare empiriska resultat som framkommit av undersökningar som gjorts på angränsande områden till min studie. Dessa berörs endast som referenspunkter och kommer inte att relateras till min teori- och hypotesutveckling. Presentationens syfte är endast att ge en utförligare bild av det aktuella forskningsläget, vilket underlättar en diskussionen kring hur min studies resultat förhåller sig till detta. I huvudsak tre områden berörs: Kvinnors arbete i hemmet, kvinnors villkor i förvärvsarbetet och ”karriärkvinnors” familjeprofil. Den empiriskt grundade forskning som redan tidigare berörts – jämför valda delar av kapitel 3.2 - 3.4 – tas inte åter upp i detta avsnitt.

Kvinnors arbete i hemmet: Många undersökningar har gjorts, både i Sverige och internationellt, som visat att den kvinnan generellt tar det största ansvaret för hemarbetet i ett samboförhållande.¹⁴⁷ Också forskningen om kvinnor i karriärsituationer pekar i riktningen mot att det är kvinnan som tar största ansvaret för hemarbetet. Wahls forskningsprojekt med kvinnor som är civilingenjörer och civilekonomer i Sverige, visade t.ex. att den könsarbetsfördelningsmässiga hemsituationen inte såg annorlunda ut för dessa än för andra grupper, trots att de befann sig i s.k. karriäryrken.¹⁴⁸ Statsvetaren Blom fann vidare i en studie av landstingschefer att männen hade mycket mer uppbackning i hemmet än kvinnorna.¹⁴⁹ Detta mönster går också igen i andra västerländska forskningsresultat om hemarbetet hos kvinnor i karriäryrken och i toppositioner.¹⁵⁰

Kvinnors villkor arbetslivet: Flera nationella och internationella studier om kvinnor i organisationer pekar på att kvinnor generellt sett upplever mer påfrestningar och högre stress än män i arbetslivet.¹⁵¹ I en internationell studie fann man dessutom att kvinnor i politiska ledarpositioner arbetade fler timmar än männen – vilket i studien antogs bero på kvinnornas behov av att bevisa sin lämplighet för uppdraget.¹⁵² I samma studie redovisas också statistik som visar att tyska kvinnor i politiska toppositioner i genomsnitt arbetar mer än svenska kvinnor i liknande positioner. Det senare mönstret gick även igen i viss grad hos andra tyska och svenska kvinnor i toppositioner.

”Karriärkvinnors” familjeprofil: Både svenska och andra västerländska studier har visat att de kvinnor som återfinnes inom karriäryrken eller som nått toppositioner tenderar att utmärka sig på så sätt att de har färre antal barn och oftare är ensamboende, både i förhållande till befolkningen i övrigt och i jämförelse med sina manliga kollegor.¹⁵³ I en internationell studie har detta mönster dessutom visat sig vara något mer uttalat i gruppen nordvästeuropeiska länder (där Tyskland placerats in) än i den skandinaviska landsgruppen.¹⁵⁴

¹⁴⁷ Se t.ex. Ahme/Roman (1997) för en omfattande kartläggning av den svenska situationen samt Epstein (2000) för situationen i Europa.

¹⁴⁸ Wahl, 1992.

¹⁴⁹ Blom, 1998.

¹⁵⁰ Epstein, 2000; Kuusipalo/Kauppinen/Nuutinen, 2000; Esseveld/Andersson, 2000.

¹⁵¹ Se t.ex. Sundin, 1998; Wahl, 1992 samt Cockburn, 1991. (Jämför även kapitel 3.2.)

¹⁵² Woodward/Lyon, 2000.

¹⁵³ Kuusipalo/Kauppinen/Nuutinen, 2000; Muhonen, 1999; Esseveld/Andersson, 2000.

¹⁵⁴ Esseveld/Andersson, 2000.

4 Förklaringsmodell till yrkeskvinnans livssituation

Utifrån den bakgrund som i föregående kapitel presenterats, har jag nu sökt skapa en teoretisk modell, som idealt bör kunna användas som hjälpverktyg vid jämförelser och förklaringar av yrkeskvinnors livssituationer i olika länder och organisationer i västvärlden. Detta har gjorts genom att omtolka och relatera relevanta aspekter hos de i kapitel 3 presenterade teorierna till ett sammanhängande mönster, vilket har relevans för det jag önskar belysa. Denna teoretiska illustration kan sedan mer specifikt användas som utgångspunkt för min analys av de tyska och svenska riksdagskvinnornas livssituationer samt som grund för de antaganden jag utifrån analysen kan göra om deras vardag. I avsnittet nedan (stycke 4.1) presenteras den teoretiska modellens mer allmängiltiga kärna. Ett övergripande resonemang kring hur modellen bör förstås förs och förklaringar ges till hur bakgrundsteoriernas teser tolkats och satts samman. Detta resonemang kompletteras sedan av en systematisering i avsnitt 4.2 – genom hänvisning till appendix 1 – där jag i detalj definierar varje relevant begrepp samt visar hur teorins samtliga antaganden logiskt kan relateras till varandra. I avsnitt 4.2 – appendix 1 – läggs också relevanta hjälphypoteser, korrespondensregler och empirisk bakgrundsinformation till teorin, vilket medför att de för mitt ändamål empiriskt prövbara konsekvenserna (observationssatserna) kan härledas. (Den specifika systematiseringen och härledningen av hypoteserna har placerats i appendix 1, medan jag i avsnitt 4.2 förklarar hur jag gått tillväga.) I avsnitt 4.3 presenteras sedan samtliga härledda konsekvenser, d.v.s. de mot enkätmaterialiet prövbara hypoteserna. Utifrån testhypoteserna skapas också en operationell modell, som syftar till att underlätta de framtida empiriska prövningarna.

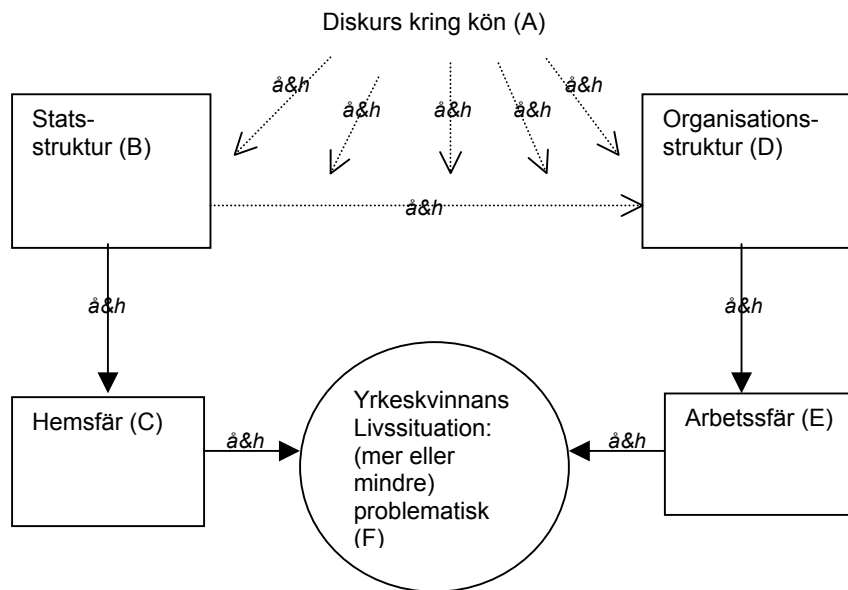
4.1 Presentation av förklaringsmodellens kärna

Detta avsnitt ägnas, som ovan redan beskrivits, åt att presentera och förklara de centrala delarna hos den skapade förklaringsmodellen till yrkeskvinnans livssituation. Först förklaras den teoretiska modellens grunder. Förklaringen fördjupas sedan i samband med att den sätts i relation till de bakgrundsteoretiker jag hämtat inspiration ifrån samt genom skissandet av två idealtypiska modellscenarior. Sist beaktas de rambetingelser som kan påverka den teoretiska modellens förklaringspotential.

Förklaringsmodellens grundantaganden

De teoretiska förklaringsanspråkens grundantaganden illustreras i ”kausal”modellen i figur 4.1.¹⁵⁵

¹⁵⁵ (Termen kausal är satt inom citattecken p.g.a. anledningar som angavs vid diskussionen kring orsaksbegreppet inom samhällsvetenskapen i kapitel 2.1, speciellt i samband med Sayers, 1992, bidrag till denna.)

Bestämmande orsaksmekanism: å&h - åtskillnad och hierarki mellan kvinnor och män.
 Idealscenarioeffekt (hos ett antaget slutet system): F
 Objektstrukturer varigenom orsaksmekanismen verkar: A-E

Figur 4.1: Könsmaktssystemets inverkan på yrkeskvinnans livssituation.

Den teoretiska modellen i figur 4.1 ger en förenklad bild av de påverkansfaktorer jag antar vara centrala för yrkeskvinnornas situation samt av hur dessa faktorer inbördes förutsätts hänga samman. Jag utgår som bekant ifrån ett kollektivistiskt perspektiv och intresserar mig därför framförallt för pilarnas riktning såsom de här anges.¹⁵⁶

Generellt bör modellen tolkas som en förklaring till hur olika strukturer (A-E), i kraft av mekanismer av åtskillnad och hierarki mellan kvinnor och män (å&h) – där män antas värderas högre än kvinnor – i ett samhälles könsmakssystem, antas samverka och inverka på en yrkeskvinnans livssituation i problematisk riktning.¹⁵⁷ Varje faktor (A-E) antas verka, både i kraft av sig själv och i kraft av dess samverkan med de övriga faktorerna, mot den modellscenariska effekten. Strukturens krafter (mekanismer) förstärks ur ett helhetsperspektiv bl.a. eftersom att de ”determinerar” yrkeskvinnan att hänge sig åt de båda livssfäerna (C och E) samtidigt. Bilden illustrerar därmed könsmakssystemet som en multikausal modell – ett överdeterminerat system – där mekanismen (å&h) och dess verkningar reproduceras och förstärks i varje instans, vilket bidrar till att den ”ideal”-scenariska effekten, en problematisk livssituation för yrkeskvinnan, antas bli stark. Begreppet *yrkeskvinna* avser här en kvinna som befinner sig i ett s.k. karriäryrke och/eller topposition, vilken kräver

¹⁵⁶ Detta betyder dock självklart inte att en påverkan inte i realiteten sker i också andra riktningar Om man velat se modellen som en direkt avspiegling av verkligheten hade man fått dra pilar i alla riktningar samt lägga till ett oändligt antal påverkanfaktorer. Modellens syfte är dock inte detta, utan istället att förenkla och renodla vissa centrala, antagna relationer och dessas antagna ”orsaker”.

¹⁵⁷ Jag tolkar här begreppet ”mekanism” som det modus vilket ligger bakom ett samband eller orsaksförhållande. Orsaksförhållandet kan m.a.o. antas verka genom den åsyftade mekanismens ”krafter”. (Jämför Sayer, 1992, s. 108 ff. samt diskussionen i kap 2.1.)

en stor del av hennes engagemang och identifikation. Den teoretiska modellen gör m.a.o. endast anspråk på att förklara livssituationen för de kvinnor som i hög grad antas identifiera sig med sina yrken eller uppdrag – därav begreppet „yrkeskvinna“. Begreppet *könsmaktssystem* definieras här som ett metabegrepp för det system av logiker av hierarkisering och segregering mellan könen, vilka på ett ojämlikt sätt strukturerar det sociala livet för kvinnor och män, från makro till mikronivå.

Mekanismerna genom vilka könsmaktssystemet verkar, antas kunna se olika ut i olika diskursiva kontexter (A), olika länder (B), olika organisationer (D), i olika hem (C) samt i olika arbetsmiljöer/sfärer (E).¹⁵⁸ Detta leder i sin tur till att livssituationen kommer att te sig olika – olika problematiska – för yrkeskvinnor som verkar i skilda miljöer. Könsmaktssystemets ”styrka” antas på så vis i förlängningen ”bestämma” yrkeskvinnans livssituation. Ett *könskonservativt* könsmaktssystem, som verkar i kraft av mekanismer av stark åtskillnad och hierarki mellan kvinnor och män, antas ytterst leda till mer problem i livssituationen för den enskilda yrkeskvinnan än ett mindre könskonservativt system, vilket antas verka i kraft av svagare mekanismer av å&h.¹⁵⁹ Hur starkt mekanismernas krafter kommer till uttryck antas, som antytts, i sin tur vara beroende av karaktären hos faktor A-E.¹⁶⁰

Det abstrakta begreppet könsmaktssystem och dess mekanismer av å&h ger därmed en sammanfattande helhetsförklaring till yrkeskvinnans eventuellt problematiska livssituation. Man kan dock förstå modellen också då man bortser från detta metabegrepp, genom att endast fokusera på att diskursen (A), statsstrukturen (B) och organisationsstrukturen (D), genom hemsfären (C) och arbetsfären (E), ”determinerar” yrkeskvinnans livssituation. Hemsfären och arbetsfären kan då, ur detta perspektiv, ses som de delstrukturer igenom vilken A-C, i kraft av mekanismen å&h, påverkar livssituationen. Statsstrukturens mekanismer verkar då genom hemsfären och organisationsstrukturens logik verkar genom arbetsfären. Diskursens mekanismer kan sägas påverka kvinnans situation genom samtliga andra aspekter (B-E), men kan också sägas utöva direkt påverkan på kvinnans livssituation, eftersom diskurser kring kön, i kraft av logiken om å&h, antas påverka varje del av vårt samhälle och av vår tillvaro.

Teoretiskt stöd åt modellens metatanke om könsmaktssystemets betydelse

I det följande kommer jag att gå igenom hur jag tolkat de i bakgrundskapitlet presenterade mer allmänt hållna teorierna samt vilken relevans dessa tolkningar på generell nivå har för min modell över yrkeskvinnans livssituation. Modellens metatanke, att riksdagskvinnorna verkar i ett könsmaktssystem som påverkar dem genom olika mekanismer av å&h, stöds av den allmänna feministiskt teoretiska kunskap som berördes i början av uppsatsens teorikapitel. Där fastställdes det på olika sätt att uppdelningen av vårt västerländska tänkande, vår kultur och vårt samhälle i dualismer (exempelvis Kultur/Natur) samt dessas koppling till Man/Kvinna och till Offentligt/Privat, påverkar hela vårt sätt att tänka, att handla och att organisera samhället.¹⁶¹ Hirdman benämnde detta system av åtskillnad och hierarki mellan könen på olika nivåer i samhället *genussystem*.¹⁶² Själv har jag valt att använda termen *könsmaktssystem*, eftersom detta begrepp understryker det institutionaliserade maktförhållandet mellan könen och därmed inte endast mellan olika ”genus”.¹⁶³ Foucault har vidare visat hur avgörande diskursen är för hur vi ser på och kommer att organisera olika aspekter av det sociala livet.¹⁶⁴ Jag tycker för övrigt att Foucaults diskursbegrepp ligger mycket nära det Harding ger uttryck för i sin beskrivning av begreppet kön på symbolisk nivå.¹⁶⁵ Jag gick i teorikapitlet igenom hur hon kopplar samman denna symboliska nivå, med begreppet kön på strukturell och på individuell nivå samt hur hon visar att dessa inbördes nivåer intimt

¹⁵⁸ Begreppen i A-E definieras mer i detalj i nästa kapitel (kap. 4.2).

¹⁵⁹ Begreppet ”könskonservativ” definieras, i likhet med andra här berörda begrepp, som bekant i mer detalj i delkapitel 4.2, appendix 1.

¹⁶⁰ Utifrån denna teori kan därmed hypotetiska prediktioner om yrkeskvinnors livssituationer göras, då modellen relateras till motsvarande empirisk material som ger information om hur A-C, alt. A-E, ter sig i de konkreta fall man avser.

¹⁶¹ Jämför Hirdman (1990 och 2001) samt Harding (1987) i kapitel 3.1.

¹⁶² Hirdman, 1990, kapitel 3.1.

¹⁶³ Begreppet könsmaktssystem är ursprungligen lånat från Lindgren (1985), vilken använt termen för att förklara hur olika könssegregeringsmönster kan växa fram i organisationer. Jag lägger dock här en något annorlunda betydelse i begreppet än Lindgren (1985) ursprungligen gjort (jämför texten).

¹⁶⁴ Foucault, 1980, kapitel 3.1.

¹⁶⁵ Foucault, 1980; Harding 1987, kapitel 3.1.

hänger samman, genom att skapas och samverka i olika självförstärkande processer. Jag vill i min modell främst belysa könets uttryck på en symbolisk och strukturell nivå. Man kan då direkt hänföra (A) i min modell till kön på en symbolisk nivå och ruta (B) och (D) till kön på en strukturell nivå. Vidare kan man konstatera att de olika delarna i min modell, analogt med Hardings resonemang, påverkar varandra. Kulawiks analys ger också åter teoretiskt stöd åt modellen.¹⁶⁶ Även denna visar nämligen att diskursen kring kön är väsentlig för hur samhällets strukturellt formas.¹⁶⁷ Hon exemplifierar också hur denna diskurs varierat något mellan två olika västerländska samhällen (Sverige och Tyskland), vilket därmed medfört olika strukturella och könskulturella konsekvenser hos länderna in till idag. Man kan slutligen tolka Beecheys teori om *familjeideologin* som att den pekar på tanken om ett generellt, könskonserverativt strukturerande samhälls- och normsystem.¹⁶⁸

*Teoretiskt stöd åt modellens specifika delar och relationer*¹⁶⁹

Jag ämnar nu gå igenom vilka teorier de olika delarna i modellen specifikt stödjer sig på samt hur bakgrundsteorierna kan tolkas i förhållande till dessa delar. Jag har redan konstaterat att Kulawik pekat på att karaktären av och uttrycken för diskursen kring kön (A) kan variera från land till land.¹⁷⁰ Tanken att diskursen kring kön sedan i sin tur påverkar (och påverkas av) hur välfärdsstaten (B) och dess organisationen (D) gestaltas, stöds som antytts indirekt i allmän feministisk teoribildning (exempelvis Hirdman) och i Foucaults tanke om språk och makt som intimt sammanhängande.¹⁷¹ Tanken om diskursens påverkan på den strukturella gestaltningen finner också sitt stöd hos Kulawiks resonemang om hur olika sätt att tänka kring och uppfatta maskulinitet, bidragit till två skilda välfärdsstaters faktiska, sinsemellan olika, gestaltning (B). Tanken att välfärdsstatens struktur påverkar kvinnors familjesituation samt deras förhållande till förvärvsarbete berördes specifikt i Esping-Andersens välfärdsstatstypologier samt i Lewis/Ostners *Male Breadwinner* typologi.¹⁷²

Att synen på könen (A) och maktskillnaden könen emellan generellt påverkat hur villkoren i organisationerna (D) kommit att utformas kom indirekt till uttryck i Wahls, Savages och Kanters teorier.¹⁷³ Savage påvisade hur mäns livsvillkor (bl.a. uttryckta i det byråkratiska idealet) varit normerande för hur organisationer historiskt utformats och för hur de struktureras än idag. Savages och Kanters forskning kan vidare tolkas i termer av att dessa normerande villkor till stor del byggt/bygger på en komplementär (dikotom) och hierarkisk tanke om arbetsdelning, där ena parten (traditionellt mannen) i förlängningen förväntas hänge sig åt organisationen, medan andra parten (traditionellt kvinnan) förväntas hänge sig åt hemmet. Detta torde få konsekvenser för en yrkeskvinna, då både hemsfär (C) och arbetssfär (E) på så sätt i hennes fall kommer att bestämmas utifrån logiker om stark hängivelse. Wahl pekade vidare på det faktum att organisationen aldrig kan ses som isolerad från den övriga samhälleliga kontexten och dennas maktordning, vilket kan tolkas som att organisationens karaktär (D) också torde påverkas av de allmänna strukturella villkoren i samhället, t.ex. av statens gestaltning (B).

Beecheys teori om *familjeideologin* kan kopplas till föregående resonemang och ger ytterligare teoretiskt stöd åt entiteternas relationer i modellen.¹⁷⁴ Man kan tolka hennes teori som ett uttryck för hur diskursen (A) kring kön, arbetsdelning och parförhållande/familj kommit att strukturera vårt samhälle. För

¹⁶⁶ Kulawik, 1999, kapitel 3.4.

¹⁶⁷ Kulawik (1999) fokuserade i sin analys framförallt på synen på (och uttrycken för) maskulinitet i sin beskrivning av olika diskursiva praktiker (jämför kapitel 3.4).

¹⁶⁸ Beechey, 1986, kapitel 3.2.

¹⁶⁹ Man skulle kunna invända mot min ambition att (om än på blott teoretisk nivå) abstrahera utifrån forskning som i vissa fall är grundad i en speciell empirisk kontext (och därför kanske inte är direkt "översättbar" till andra kontexter). Som jag i en fotnot i inledningen av kapitel 3 dock framhöll är de teorier som en sådan invändning i så fall skulle beröra (d.v.s. främst teorierna i kapitel 3.2), relativt väl "belagda", även av andra i kapitlet inte berörda forskare, vilka verkat i skilda västerländska kontexter. (Jag hänvisar åter till sammanställningar av forskningsläget i exempelvis Wahl/Holgersson/Höök/Linghag, 2001 och i Abbot/Wallance, 1997).

¹⁷⁰ Kulawik, 1999, kapitel 3.4.

¹⁷¹ Hirdman, 1990 och 2001; Foucault, 1980, kapitel 3.1.

¹⁷² Esping-Andersen, 1993; Lewis/Ostner, 1994, kapitel 3.3.

¹⁷³ Wahl, 1992; Savage, 1992 och 1998; Kanter 1977, kapitel 3.2.

¹⁷⁴ Beechey, 1986, kapitel 3.2.

att beskriva detta användes, som nämnts, termen familjeideologi. Familjeideologins uttryck kan på så sätt också sägas få konsekvenser för både statens och organisationens gestaltning (B och D) samt för hemsfär och arbetsfär (C och E).

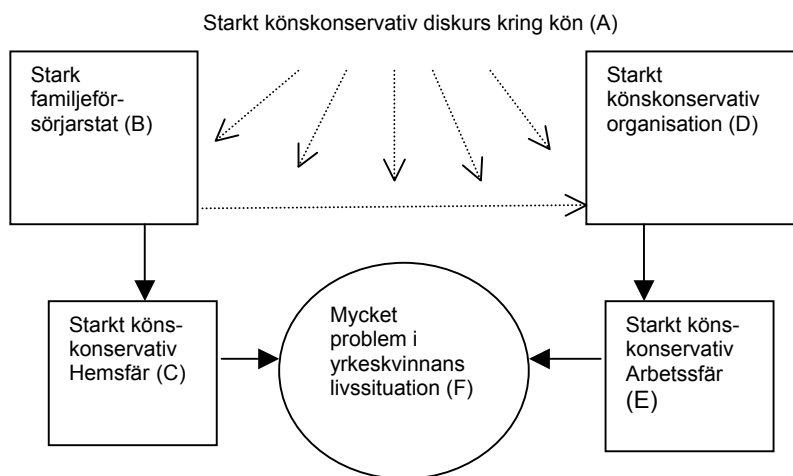
Wahl erbjöd, genom att introducera begreppet könsstruktur, ett verktyg för hur dessa patriarkala normers och strukturers uttryck, av exempelvis diskriminering, kan ringas in i en enskild organisation. Begreppet könsstruktur kan därför direkt kopplas till ruta (D). Könsstrukturens karaktär påverkar därmed direkt arbetsfären (E).

Sammanfattning och syntes av den teoretiska modellens centrala delar

Modellen illustrerar de centrala delarna hos den förklaringssteori om yrkeskvinnans livssituation som jag kommer att använda mig av i min undersökning. Förklaringsmodellens grundtes var att könsmaktsystemets styrka på olika sätt bestämmer yrkeskvinnans livssituation i västvärlden. Detta illustrerades genom att beakta de olika strukturer och dessas orsaksmekanismer av åtskillnad och hierarki som könsmakssystemet förutsattes verka genom, vilka på olika sätt antogs påverka den enskilda yrkeskvinnans livssituation i negativ riktning. Det visades bl.a. att hemsfären generellt kan antas bestämmas utifrån en (könsåtskillnads)logik om kvinnans hängivelse åt hemmet och att arbetsfären kan antas bestämmas av en (könsåtskillnads)logik om den anställdas – traditionellt mannens – hängivelse åt organisationen. Detta antogs vidare kunna medföra problem för den enskilda yrkesarbetande kvinnan. Likaså visades det bl.a. att det i en organisation därtill kan finnas mer eller mindre inomorganisaitonella problem, såsom exempelvis diskriminering, vilka kan påverka kvinnans arbetsfär i negativ riktning. Dessa problem kan i sin tur antas variera med könsstrukturens karaktär. Samtliga problem antogs i grunden bero på objektstrukturernas könskonserverativa mekanismer av å&h.

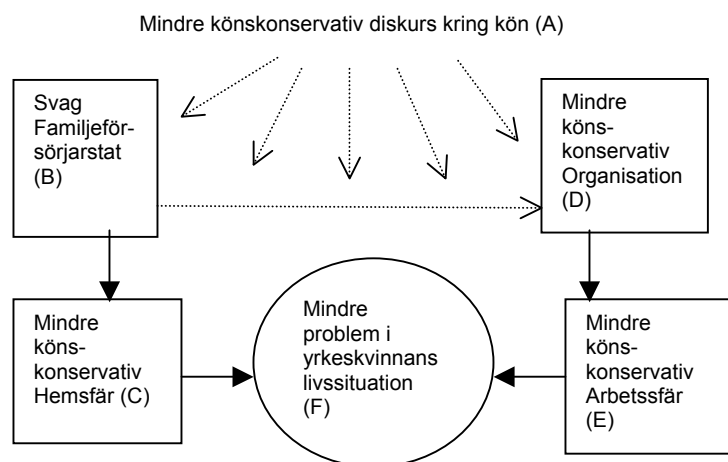
Idealtyper för könsmaktsystemets inverkan på yrkeskvinnors livssituation

Utifrån den teoretiska grundmodellen samt det resonemang som i detta kapitel förts kan förklaringen ytterligare fördjupas genom att två idealtypiska modeller skissas, vilka belyser de betingelser under vilka två antagna extremsituationer för en västerländsk yrkeskvinna kan uppkomma. Dessa illustreras i figur 4.2 och 4.3.

- Antaget starkt verkande mekanismer av åtskillnad och hierarki (å&h).

Figur 4.2: Idealtyp nr. 1 – Stark inverkan av könsmaktsystemet på yrkeskvinnans livssituation.

- Antaget svagare verkande mekanismer av åtskillnad och hierarki (å&h).

Figur 4.3: Idealtyp nr. 2 – Svag inverkan av könsmaktsystemet på yrkeskvinnans livssituation.

Den första modellen (figur 4.2) illustrerar ”ideal”scenariet för en yrkeskvinna som verkar i en kontext där könsmaktsystemets styrka antas vara avsevärd, medan den senare (figur 4.3) visar ”ideal”scenariet för en yrkeskvinna som befinner sig i en kontext där könsmaktsystemets styrka antas vara relativt svag. Karaktären hos ruta B kan antas variera utifrån Lewis/Ostners indelning i stark, måttlig och svag familjeförsörjarstat, vilken som bekant uppvisar stora likheter också med Esping-Andersens välfärdsstatsindelning.¹⁷⁵ Att verka inom en stark huvudförsörjarstat antas därmed vara mest ogynnsamt för yrkeskvinnan. Ruta D är i modellen i figurerna mer vagt definierad. Det beror på att denna rutas karaktär förutsätts variera utifrån (minst) två olika aspekter. För det första antas könsfördelningen – en viktig aspekt av det Wahl benämnde *könsstruktur* – spela roll, på så sätt att ett lägre relativt antal kvinnor i organisationen samt vertikal och horisontell segregering mellan kvinnor och män antas medverka till en mer problematisk livssituation för yrkeskvinnan.¹⁷⁶ Därtill antas också normen om hängivelse åt organisationen, vilket kommer till uttryck i den arbetsmässiga/tidsmässiga strukturen, spela roll; något som bl.a. Kanter understrukit betydelsen av.¹⁷⁷ Normen om hängivelse åt organisationen antas dock i grunden vara tämligen stark i samtliga yrkeskvinnors fall – jämför den operationella definitionen av begreppet ”yrkeskvinna” samt tidigare diskussioner. Figureernas övriga rutors variation kräver inga ytterligare förklaringar än de som tidigare getts. (Mer ingående definitioner och förklaringar ges för övrigt i kommande kapitel 4.2, genom hänvisning till appendix 1).

Rambetingelser att beakta

Jag utgår, som i kapitel 2.1 diskuterades, ifrån det provisoriska antagandet om ett slutet system och har i den teoretiska modellen endast beaktat de objektstrukturer och ”krafter” (mekanismer) som antas ha stor betydelse för kvinnans livssituation och som antas verka i förstärkande riktning mot den predicerade effekten (F). I realiteten kan dock som bekant en rad icke beaktade faktorer (betingelser) komma att påverka skeendet, genom att utöva försvagande eller förstärkande inverkan på olika delar av modellen och därmed försvåra att modellförutsägelsens effekt visar sig på empiriskt plan.¹⁷⁸ Dessa betingelser kan självklart variera beroende på den kontext modellen sätts i relation till och kan därför vara svåra att på ett

¹⁷⁵ Lewis/Ostner, 1994; Esping-Andersen, 1993, kapitel 3.3.

¹⁷⁶ Wahl, 1992, kapitel 3.2.

¹⁷⁷ Kanter, 1977, kapitel 3.2.

¹⁷⁸ Jämför Sayer (1992, s.109) samt diskussionen i kapitel 2.1.

allmänt plan definiera. Jag utgår, som nämnts, dock redan på detta plan ifrån de två rambetingelserna om att modellen endast gör anspråk på att gälla i västerländska kontexter samt endast gör anspråk på att förklara livssituationen för den kategori jag benämner som *yrkeskvinnor*. En annan också för modellens tillämpbarhet mycket central betingelse som inte tidigare tagits upp, berör yrkeskvinnans familjesituation. Den teoretiska modellen utgår nämligen från normen om den heterosexuella, samboende/gifta/med barn boende kvinnans situation. Det är m.a.o. under dessa betingelser (villkor) som modellens ”ideal”scenarioeffekt (d.v.s. F, i figur 4.1 alternativt 4.2) starkast antas visa sig. I exempelvis den ensamboendes fall antas effekten därmed försvagas (men inte helt försvinna, p.g.a. att vissa determinanter, exempelvis A och D, fortfarande kvarstår som relevanta). Vid härledningen av de empiriska förutsägelseerna för min studie och vid den senare testningen av dessa kommer denna senare betingelse i hög grad att beaktas.

4.2 Teorisystematisering och ”härledning” av prövbara teser

Mot den bakgrund som i inledningscitaten samt i kapitel 3.5 beskrevs, kan de tyska och svenska riksdagskvinnorna i mycket hög grad sägas passa med den beskrivning som definierar vad jag i föregående avsnitt benämnde *yrkeskvinna*. Med utgångspunkt i detta konstaterande, i kombination med en rad andra konstateranden, kan man utifrån den teoretiska modellen dra en rad konklusioner om dessa riksdagskvinnors vardag och om vad som påverkar denna. Det kommer att göras i detta delkapitel. Kapitlets systematiserade huvuddel har dock placerats i appendix 1. Nedan återfinnes den inledande diskussionen kring hur jag ämnar lägga upp teorisystematiseringen i appendix 1 samt därefter en sammanfattning av hur analysen i appendixet gått till.

För mitt teorisystematiserande ändamål kommer jag som tidigare nämnts att använda mig av en modifierad form av det axiomatiska teoriidealet, inspirerat av Euklides geometri. Eftersom Euklides kunde betrakta matematiken som ett fullständigt slutet system, kunde han också härleda och därmed ”bevisa”, att vissa slutsatser följde av de ursprungsaxiom han ställt upp; förutsatt att man accepterat hans ursprungsaxiom. Sociologin, med sin ambition att belysa delar att öppna samhällsliga system och mångdimensionella skeenden, fungerar dock som bekant inte som matematiken; något som Asplund antydde redan år 1968, då han diskuterade axiomatiseringens roll inom sociologisk teorikonstruktion.¹⁷⁹ Jag kommer därför *inte* att – under grundförutsättningen att mina teoretiska satser accepterats som trovärdiga – använda satssystematiseringen i appendix 1 för att, som Euklides, söka ”bevisa” att de konsekvenser (slutsatser) som framkommer också bör betraktas som reellt trovärdiga. Däremot fungerar satssystematisering utmärkt som hjälpmedel för att illustrera hur en den teoretiska modellens argument logiskt hänger samman samt för att påvisa vilka (hypotetiska) slutsatser som kan dras ur teorin, då den sätts i relation till relevant empiriskt bakgrundsinformation. En av de stora fördelarna med axiomatisering inom samhällsvetenskaplig forskning är därmed att den vaghet och mångtydighet som i många fall tenderar att begränsa fältets teorier, minimeras.¹⁸⁰ I mitt fall kommer den teoretiska modellen om *yrkeskvinnans livssituation* att ytterligare systematiseras samt sättas i relation till mina tolkningar av den presenterade bakgrunds”faktan” om riksdagsuppdragets arbetschema (kapitel 3.5), om könsstrukturens karaktär i de båda riksdagsorganisationerna (kapitel 3.6) samt i relation till de delar av de i bakgrundskapitlet presenterade teorierna, vilka grundats empiriskt i den tyska och svenska kontexterna (d.v.s. delar av avsnitt 3.3 och 3.4). De konkreta slutsatser som ”härleds” kommer i ett senare skede därmed också att tjäna som god vägledning inför de empiriska testningarna. Av dessa empiriskt prövbara antaganden kommer som bekant mina två huvudhypoteser att ses som de viktigaste, d.v.s. teserna om att båda ländernas riksdagskvinnor torde stöta på (avsevärda) problem i sina livssituationer samt att dessa problem torde vara större i de tyska riksdagskvinnornas fall än i de svenskas.

Lundasociologen Svenning beskriver det axiomatiskt präglade teoribyggandet och den hypotetiskt deduktiva metoden inom sociologin som arbetssätt där man i flera steg metodiskt arbetar sig ner till vissa

¹⁷⁹ Asplund, 1968.

¹⁸⁰ Svenning, 1996.

antaganden.¹⁸¹ Det första steget handlar om att definiera begrepp och det andra om att identifiera antaganden (hypoteser). Det tredje steget innebär ett systematiskt ordnande av hypoteserna i ett logiskt sammanhängande system, vilket han benämner ”deduktivt system”.¹⁸² Det innebär enligt Svenning ett system av hypoteser på olika generaliseringsnivå, där det ur de hypoteser man allmänt utgått ifrån – s.k. högreordninghypoteser – ”härletts” mer specifika antaganden – s.k. lägreordninghypoteser.¹⁸³ Jag finner Svennings beskrivning relevant, förutom att det mot hans språkbruk kan invändas att det inte – i varje fall i mitt fall – handlar om deduktion i termens strikt logiska betydelse, då man inom samhällsvetenskapen sällan utgår ifrån satser med anspråk på absolut omfattning, d.v.s. satser som undantagslöst kan hävdas omfatta *samtliga* fall av den företeelse man gör antaganden om.¹⁸⁴

Asplund har påpekat att en fördel med axiomatisering inom sociologiskt teoribyggnade är s.k. tankeekonomi, d.v.s. att en tankekedja presenteras med hjälp av så få och väldefinierade satser som möjligt.¹⁸⁵ För att kunna belysa hela min teoretiska modells komplexitet och inbyggda multikausalitet tvingas jag dock använda ett rikare antal premisser än det som varit nödvändigt om jag endast ville påvisa kortaste vägen till mina huvudslutsatser. Mitt syfte är istället att visa hur *samtliga* här relevanta påverkanfaktorer både ensamma och tillsammans kan antas ”determinera” karaktären hos kvinnans livssituation. Konkret går jag så tillväga att jag först ”härleder” mina två huvudslutsatser utifrån ensamma antaganden om existensen av en bestämmande könsdiskurs. På dessa antaganden och slutsatser läggs sedan antaganden om välfärdsstatens karaktär, vilket resulterar i nya slutsatser om karaktären hos riksdagskvinnornas hemsfär samt om dennas inverkan på deras livssituation. På dessa premisser och slutsatser läggs därefter premisser om betingelsen samboskap/barns betydelse, vilket resulterar i nya slutsatser om denna betingelses vikt för olika grupper i förhållande till antagandena om hemsfärens karaktär och riksdagskvinnornas livssituation. På föregående premisser läggs sedan ytterligare premisser om organisationens betydelse på flera olika plan – därav ett rikt antal premisser i detta stycke – vilket resulterar i slutsatser om arbetsfärens karaktär samt om dess (både tidsmässiga och arbetsmiljömässiga) inverkan på kvinnornas livssituation. Sist dras, utifrån föregående premisser, slutsatser om båda sfärernas – hemsfärens och arbetsfärens – motstridiga inverkan på riksdagskvinnornas livssituation. På så sätt visar jag – i appendix 1 – m.a.o. på fem något olika sätt, vilka alla dock hänger samman, hur riksdagskvinnornas livssituation konkret antas ”determineras” i negativ/problematisk ”riktning”.

Den (i varierande grad empiriskt grundade) forskning premisserna finner sitt stöd hos anges för övrigt i noterna längst ned på sidorna i appendix 1. Att söka skilja mellan de mer teoretiska och de mer empiriska satserna kan, som tidigare antytts, uppfattas som något konstlat. Den som ändå är intresserad av en sådan avgränsning kan ta fasta på att de ”teoretiska” satserna, som avspeglar den i föregående avsnitt presenterade teorikärnan, hänvisas till genom vanliga noter och de satser som stöds av den ”empiriska” bakgrundsinformation hänvisas till genom noter som kursiverats. Samtliga hypoteser i appendixet är numrerade, vilket gör att man med enkelhet kan följa hur de är relaterade till varandra. De definitioner jag använder mig av numreras för sig samt markeras med bokstavsbeteckningen ”D”. De ”härledda” hypoteserna, d.v.s. de antagna empiriska konsekvenserna som senare avses prövas mot mitt enkätmaterial, anges med fetstil i texten i bilagan.

Samtliga av dessa beskrivna ”deduktioner” har, som tidigare påpekats, placerats i appendix 1. I nästa delkapitel (4.3) presenteras de empiriskt prövbara hypoteser som ”härletts” ur deduktionssystemen, vilka

¹⁸¹ Svenning, 1996.

¹⁸² Svenning, 1996, s. 53.

¹⁸³ Svenning, 1996, s. 53 samt 51ff. Svenning är inte ensam i dessa hävdanden. I de flesta breda sociologiska/samhällsvetenskapliga metodböcker tas, inom ramen för s.k. ”positivistisk” forskning och hypotetisk deduktiv metod, olika former av satsystematisering och ”härledning” av empiriska konsekvenser (testhypoteser) upp som ideal för de förberedande (teoretiska) leden i forskningsarbetet (se även exempelvis Holme/Solvang, 1997, s. 50ff).

¹⁸⁴ Sayer, 1992; Chalmers, 1999. Det blir m.a.o. omöjligt att fullständigt undvika induktivismens fallgropar (jämför diskussionen i kapitel 2.1). Av denna anledning anges termerna deduktion och härledning inom citattecken.

¹⁸⁵ Asplund, 1968, s. 53.

m.a.o. kan ses som en sammanfattning och syntes av det som framkommit ur analysen i appendix 1. I stycket nedan ges dessutom en kort narrativ sammanfattning av hur analysen i appendixet gått tillväga.

Narrativ sammanfattning av teorisystematiseringen och "härledningen" av prövbara teser

Jag börjar i appendix 1 med att, utifrån den i föregående avsnitt presenterade modellen och de där nämnda teoretikerna samt med stöd hos Kulawiks empiriska forskning, konstatera att diskursen kring kön ter sig mer eller mindre könskonservativ, till kvinnors nackdel, i både Sverige och Tyskland samt att den varierar mellan de båda länderna, till tyska kvinnors jämförelsevisa nackdel.¹⁸⁶ Jag konstaterar också, med stöd i Lewis/Ostners samt Esping-Andersens empiriskt grundande forskning, att statsstrukturen skiljer sig åt mellan de båda länderna, på så vis att den tyska statens struktur ter sig mer könskonservativ än den svenska statens struktur.¹⁸⁷ (I Lewis/Ostners språkbruk kan den tyska staten klassas som en stark manlig huvudförsörjarestat och den svenska som en svag manlig huvudförsörjarestat – jämför tidigare framställningar eller, som nämnts, appendix 1.) Med stöd i Lewis/Ostners empiriska forskning konstaterar jag också att *båda* statsstrukturerna torde te sig mer eller mindre könskonservativa, d.v.s. uppvisar drag av manlig huvudförsörjar-logik. Utifrån bl.a. dessa konstateranden drar jag vidare slutsatsen att riksdagskvinnornas hemsfärer torde påverkas i könskonservativ riktning – med en förväntan om kvinnlig hängivelse åt hemmet – samt att denna påverkan av ovan nämnda anledning torde te sig starkare i de tyska än i de svenska kvinnornas fall. Därtill konstaterar jag, med stöd i det som framkommit av den empiriska kartläggningen i kapitel 3.6 – framförallt avseende de svenska riksdagskvinnornas högre relativa antal än de tyska – att könsstrukturen torde te sig mer könskonservativ i den tyska riksdagsorganisationen än i den svenska. Jämför Wahls teori.¹⁸⁸ Med empiriskt stöd i samma kapitel (3.6) drar jag också slutsatsen att könsstrukturen i *båda* riksdagsorganisationerna torde te sig mer eller mindre könskonservativ. Jag konstaterar också att diskursen kring kön samt statsstrukturen torde ha viss inverkan på organisationens karaktär, vilket i sin tur medför ytterligare stöd för antagandena om att den tyska riksdagsorganisationen torde te sig mer könskonservativ än den svenska samt för att *båda* organisationerna torde uppvisa könskonservativa drag. Dessa teser föranleder mig vidare att dra slutsatsen att de tyska kvinnornas arbetsfärer torde te sig mer könskonservativa – bl.a. med mer krav på manligt definierad hängivelse åt organisationen – än de svenska kvinnornas arbetsfärer samt att *både* de tyska och svenska kvinnornas arbetsfärer i någon mån torde uppvisa könskonservativa drag. Dessa könskonservativa drag i de båda sfärerna har vidare visat sig ställa till problem för yrkeskvinnor i deras livssituationer – speciellt då de uppträder tillsammans – vilket gör att slutsatsen kan dras att riksdagskvinnorna torde stöta på (avsevärda) problem i sina livssituationer samt att de tyska kvinnornas problem kan antas te sig större än de svenska kvinnornas problem. Den empiriska beskrivningen av riksdagskvinnornas arbetsscheman i kapitel 3.5. visar för övrigt, som tidigare antytts, att riksdagskvinnor i hög grad platsar under min definition av begreppet yrkeskvinna – jämför begreppsdefinitionen i kapitel 4.1. "Härledningarna" i appendix 1 omfattar också ett antagande om att yrkeskvinnor som är samboende och/eller har hemmaboende barn drabbas extra starkt av vissa delar av dessa könskonservativa logiker, vilket gör att jag bl.a. kan dra slutsatsen att de samboende och/eller med barn boende riksdagskvinnorna torde stöta på mer problem i sina livssituationer än sina ensamstående kollegor utan barn.

För de slutsatser som inte berörts i denna övergripande sammanfattning hänvisas åter till de hypoteser som presenteras i nästa delkapitel – 4.3 – och för den som finner att framställningarna i denna korta sammanfattning och i avsnitt 4.1. ter sig svepande eller vaga vill jag framhålla vikten av att också studera den systematiserade analysen i appendix 1.

¹⁸⁶ Kulawik, 1999, kapitel 3.4.

¹⁸⁷ Lewis/Ostner, 1995; Esping-Andersen 1993, kapitel 3.3.

¹⁸⁸ Wahl, 1992, kapitel 3.2.

4.3 Testhypoteser och operationalisering

Förutom de två ”deducerade” huvudhypoteserna kommer som bekant ett ytterligare antal anknyttande, också dessa ur de teoretiska satserna härledda, teser att ställas upp för empirisk prövning/belysning. (Jämför härledningarna i appendix 1.) I detta kapitel – avsnitt 4.3.1 och 4.3.2 – presenteras som tidigare nämnts samtliga av dessa härledda hypoteser, inklusive huvudhypoteserna. En operationell modell introduceras också – avsnitt 4.3.3 – vilken illustrativt förklarar de relationer som hypoteserna ger uttryck för. Denna kommer att användas för att underlätta planeringen och tolkningen av de empiriska testningarna.

De fyra första listade hypoteserna kan endast deskriptivt belysas, då det hos dessa inte finns någon jämförelsegrupp att referera till. Under varje hypotes anges inom parantes var i ”härledningssystemen” i appendix 1 som hypotesen återfinns. Ovanför varje hypotes anges i kursiv stil dess motsvarighet hos den senare presenterade operationella modellen (jämför figur 4.4, avsnitt 4.3.3). De empiriskt testbara hypoteserna har dessutom på nytt blivit namngivna, utifrån bokstavsbezeichnungar. Två sammanfattande hypoteser ha också skapats, vilka uttrycker alla de ”enkla” tesernas sammanlagda relationer. Sist i kapitlet presenteras och förklaras den operationella modell som hypoteserna refererar till.

4.3.1 Deskriptivt belysbara hypoteser

Huvudhypotes

Modellvariabel y:

Både de tyska och de svenska riksdagskvinnorna torde stöta på (avsevärda) problem i sina livssituationer. (Hypotes 7, 21, 41 och 51)

Modellvariabel h:

Både de tyska och de svenska riksdagskvinnorna torde verka inom (mer eller mindre) könskonservativa hemsfärer. (Hypotes 19)

Modellvariabel c:

Ensamboende/att ej ha (hemmaboende) barn, torde vara vanligt bland riksdagskvinnor. (Hypotes 26)

Modellvariabel a:

Riksdagskvinnorna torde verka inom (mer eller mindre) könskonservativa arbetsfärer. (Hypotes 40)

Sammanfattande hypotes

Relation c, h, a, y (som de relateras till varandra i den operationella modellen):

Både de tyska och svenska riksdagskvinnorna torde, bl.a. p.g.a. (mer eller mindre) könskonservativa hemsfärer och arbetsfärer, uppleva (avsevärda) problem i livssituationen. Problemen torde te sig extra stora för de riksdagskvinnor som är samboende/har hemmaboende barn. (Jämför också delrelationerna i nästa stycke.)

4.3.2 Empiriskt prövbara hypoteser

Huvudhypotes

Relation $x \rightarrow y$:

A) Tyska riksdagskvinnor torde stöta på mer problem i sina livssituationer än svenska riksdagskvinnor i sina.

(Hypotes 4, 17, 37 och 48)

Relation $h \rightarrow y$:

B) Hemsfären torde för både de tyska och de svenska riksdagskvinnorna medverka till en (mer eller mindre) problematisk livssituation.

(Hypotes 20)

Relation $c \rightarrow h$:

C) Hemsfäerna torde generellt te sig mer könskonservativa för riksdagskvinnor som är samboende/har barn, än för riksdagskvinnor som är ensamstående/inte har barn.

(Hypotes 23)

Relation $x \rightarrow c$:

D) De tyska riksdagskvinnorna torde i högre grad leva ensamma/ej ha (hemmaboende) barn, än de svenska riksdagskvinnorna.

(Hypotes 28)

Relation $x \rightarrow c \rightarrow h$:

E) De tyska (samboende) riksdagskvinnornas hemsfär torde te sig mer könskonservativ än de svenska (samboende) riksdagskvinnornas hemsfär.

(Hypotes 15)

Relation $x \rightarrow c \rightarrow y$:

F) Samboskap/barn torde innebära ett större problem i de tyska riksdagskvinnornas livssituation, än i de svenska riksdagskvinnornas livssituation.

(Hypotes 27)

Relation $x \rightarrow c \rightarrow h \rightarrow y$:

G) Hemsfären torde medverka till en mer problematisk livssituation för de tyska (samboende) riksdagskvinnorna, än för de svenska (samboende) riksdagskvinnorna.

(Hypotes 16)

Relation $a \rightarrow y$:

H) En könskonservativ arbetsfär torde medföra problem i livssituationen för de (riksdags)kvinnor som verkar i en sådan.

(Hypotes 32)

Relation $x \rightarrow a$:

I) De tyska riksdagskvinnornas arbetsfär torde te sig mer könskonservativ än de svenska riksdagskvinnornas arbetsfär.

(Hypotes 35)

Relation $x \rightarrow a \rightarrow y$:

J) De tyska riksdagskvinnornas arbetsfär torde medverka till mer problem i deras livssituation, än de svenska kvinnornas arbetsfär torde medverka till i de svenska kvinnornas livssituation.

(Hypotes 36)

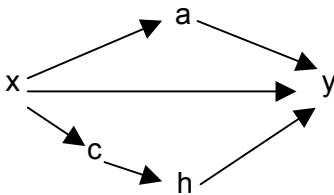
Sammanfattande hypotes

Relation x, c, h, a, y (som de relateras i den operationella modellen):

K) Tyska riksdagskvinnor torde, bl.a. p.g.a. en könskonservativare hemsfär och en könskonservativare arbetsfär, uppleva mer problem i livssituationen än svenska riksdagskvinnor. Detta förhållande torde dock försvagas något av det faktum att tyska riksdagskvinnor i högre utsträckning än svenska kvinnor antas vara ensamboende/ej ha hemmaboende barn.

4.3.3 Operationell modell över hypotesrelationerna

De relationer hypoteserna uttrycker illustreras i en operationell modell i figur 4.4.

Modellvariablerna motsvarar följande faktorer:

x = landstillhörighet (svensk/tysk)

c = civilstånd & barn (sambo/ensam & barn/ej barn)

h = hemsfärs karaktär (könskonservativ/"liberal")

a = arbetsfärs karaktär (könskonservativ/"liberal")

y = upplevt problem i livssituation (mer/mindre)

Figur 4.4: Modell över faktorer som antas påverka riksdagskvinnans livssituation.¹⁸⁹

Relation mellan operationell och teoretisk modell

Den operationella modellen har följande relation till den ursprungliga teoretiska modellen.¹⁹⁰

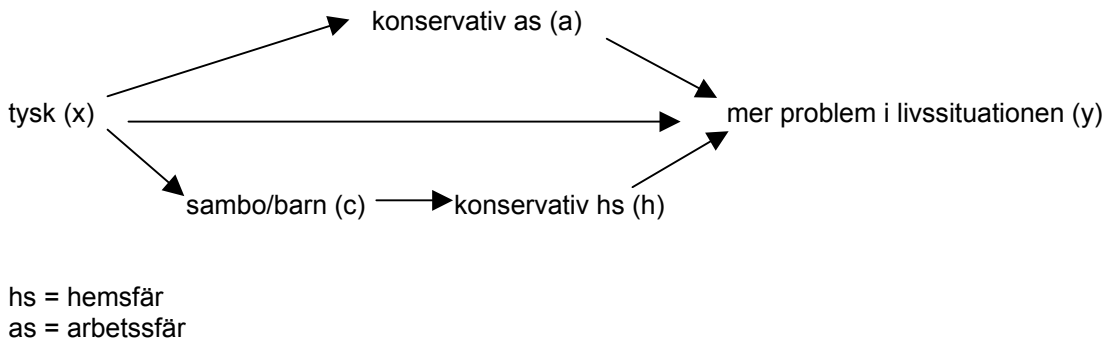
Begreppet land har i den operationella modellen fått komma att representera hela den övre delen av den teoretiska modellen, vilken alltså omfattade diskurs (A), statskaraktär (B) samt organisationskaraktär (C). Detta eftersom aspekterna som där (i den övre delen av den teoretiska modellen) berörs, varierar med de i min studie avsedda riksdagskvinnornas landstillhörighet. De två andra begrepp som också spelar roll för livssituationen, nämligen karaktären hos arbetsfären samt hemsfären har samma position i denna modell som i den teoretiska ursprungsmodellen. Slutsatserna om dessa sfärers karaktär "deducerades" som bekant ur premisserna om könsdiskursens, välfärdsstatens samt riksdagsorganisationens karaktär. Den brist som uppmärksammades hos den teoretiska modellen, om att dess förklaringspotential i första hand var anpassad till kvinnor med barn/i samboskap, har också, utifrån det som framkommit vid "härledningarna" i föregående kapitel, beaktats i denna modell.

¹⁸⁹ Termen "liberal" är satt inom citattecken, då jag utgår ifrån antagandet om att heterosexuellt samboende kvinnor som ingår i ett patriarkalt könsmaktsystem som det västerländska, generellt sett inte har könsliberalt karaktäriserade hemsfärer eller arbetsfärer, i ordets egentliga betydelse (jämför teorin i kapitel 4.1 och 4.2 samt hypoteserna i avsnitt 4.3.1. och 4.3.2). Termen "liberal" definieras här istället endast relationellt, i kontrast till de (ännu) mer "könskonservativt" definierade sfärerna. Dessa operationella variabler definieras dock mer precist i kapitel 5 och 8.

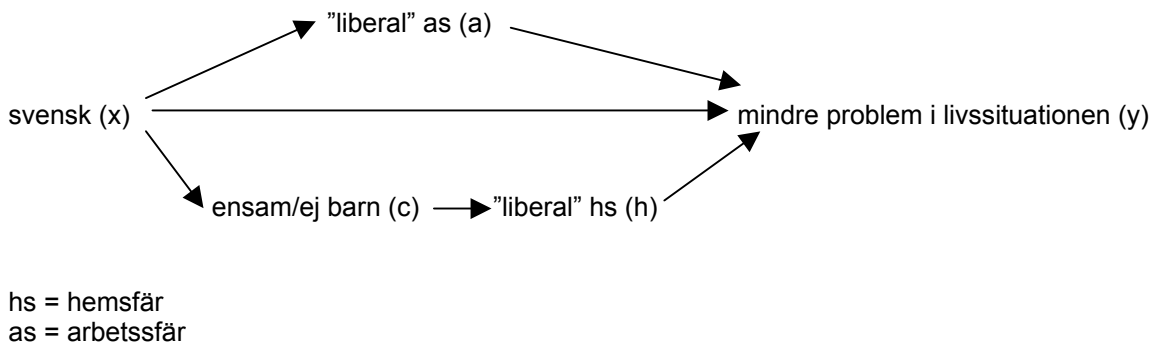
¹⁹⁰ Jämför figur 4.1 i kapitel 4.1.

Idealtypiska illustrationer av relationerna i modellen

Utifrån den operationella modellen och utifrån mina ”deducerade” antaganden, kan två hypotetiska idealtyper för åsyftade riksdagskvinnors livssituation illustreras, vilka belyser de relationer som modellen antas kunna förklara. Dessa illustreras i figur 4.5 och 4.6. Den första idealtypen (figur 4.5) belyser det antagna scenariot för en kvinna med jämförelsevis mycket problem i livssituationen och den senare idealtypen (figur 4.6) pekar på de faktorer som antas vara utmärkande hos en kvinnan med jämförelsevis mindre problem i livssituationen.

Figur 4.5: Antagen idealtyp för riksdagskvinna med ”mest” problematisk livssituation.

Figur 4.6: Antagen idealtyp för riksdagskvinna med ”minst” problematisk livssituation.

Antagna styrkeförhållanden mellan variablerna i modellen

Nedan ges, i de fall det är nödvändigt, en närmare textförklaring till relationerna i modellen – jämför figur 4.4 - 4.6 – samt en beskrivning av de styrkeförhållanden mellan modellvariablerna som antas gälla. (Jämför även hypoteserna i avsnitt 4.3.2.)

För en tysk kvinna som lever ensam antas den ”negativa laddning” som landstillhörigheten (x) för med sig i förhållande till välmående i livssituationen (y), delvis uppvägas av den ”positiva laddning” som ensamboende (c) antas föra med sig, för välmåendet.¹⁹¹ För en svensk som är samboende antas situationen

¹⁹¹ De diskuterade modellvariablerna är av nominell art, vilket medför att det blir märkligt att tala om ”positiv” och ”negativ” ”laddning”. Jag lånar dock ändå i detta fall, av pedagogiska skäl, dessa termer och syftar m.a.o. på en positiv/negativ laddning i förhållande till välmåendet i livssituationen (i förhållande till y). ”Negativ laddning” påverkar m.a.o. mot mer problem i livssituationen och ”positiv laddning” mot mindre problem i livssituationen.

bli den omvända. Detta är högst relevant, eftersom jag också antar att fler tyskar lever ensamma/utan barn och fler svenskar lever i samboskap/har barn – jämför teserna i appendix 1. Jag antar dock att x :s ”positiva” påverkan på y är större än c :s ”negativa” påverkan på y , då jag antar att en minoritet av det totala antalet svarande lever ensamma – både i Sverige och Tyskland – samt att x :s påverkan på y också är relaterat till andra aspekter än c . (C -variabeln filtreras dessutom genom x , vilket gör att x inte skulle kunna antas ha en ”positiv” inverkan på y om c -variabelns styrka var den högsta.) C torde därför försvaga x :s inverkan på y , men inte utplåna den. Variabel x antas för övrigt, som antytts, ge ett sammanfattande mått för det antagna könsfaktorsystemets styrka och vara den variabel som generellt väger tyngst i förhållande till y , jämfört med de övriga oberoende variablerna.¹⁹² Samtliga av dessa antaganden om styrkeförhållandena är en spegling av det som framkommit i de ”deducerade” lägre ordningshypoteserna i appendix 1.

¹⁹² Variabel x antas ge det bästa sammanfattande måttet på könsfaktorsystemets styrka samt antas väga tyngst, delvis p.g.a. att landstillhörigheten antas vara ett sammanfattande mått på också diskursaspekten, vilken i övrigt inte på något *direkt* vis beaktas i den operationella modellen.

5 Presentation av enkätmaterial

I detta kapitel följer först en allmän presentation av enkätmaterial och av förutsättningarna kring dess insamlande. Sedan presenteras de empiriska variabler vilka är tänkta att motsvara de entiteter som beaktas i hypoteserna och i den operationella modellen (jämför figur 4.4 i kapitel 4.3).

Det finns en uppenbar risk att validiteten blir lidande under varje operationaliseringsprocess, speciellt då man ämnar mäta ”subjektiva” upplevelser av exempelvis välmående (jämför bokstaven y i operationella modellen, figur 4.4). Ett sätt att söka få en mer heltäckande bild av en företeelse är dock att mäta den på mer än ett vis.¹⁹³ Av denna anledning motsvaras bokstäverna i den operationella modellen nästan uteslutande av mer än ett enskilt variabelmått. I rubrikerna anger jag först den operationella modellvariabeln och sedan dennas empiriska motsvarigheter. Modellvariablerna återfinnes som nämnts i figur 4.4 och samtliga nämnda empiriska variabler är listade i förteckningen i appendix 3. I variabelförteckningen refereras också till de motsvarande enkätfrågor som variablerna grundas på. Enkätfrågorna återfinnes i appendix 2.

Ett syfte med variabelpresentationen i detta kapitel är att ge de fyra första av de uppställda hypoteserna från föregående kapitel (jämför listan i avsnitt 4.3.1), vilka inte är möjliga att empiriskt testa mot materialet, sin deskriptiva belysning. Faktorerna c, h, a och y belyses nämligen alla av en eller flera empiriska variabler (jämför åter den operationella modellen och hypoteserna i kap 4.3). Det mest intressanta blir i detta fall att studera de empiriska motsvarigheterna till modellvariabel y, vilka ger en hänvisning om hur olika typer av ”problem i livssituationen” upplevs av kvinnorna (jämför mitt huvudantagande om att de upplevda problemen torde vara omfattande). Presentationen i detta kapitel är dock också tänkt att tjäna som en förberedelse inför hypotestestningarna, på så sätt att variablernas karakteristiska här undersöks och diskuteras. Det görs också vissa omkodningar till nya variabler, som passar bättre att använda sig av vid hypotestestningarna. I de flesta fall omkodas flerkategoriska kvalitativa variabler till tvåkategoriska, eftersom sådana är lätthanterligare vid multivariat korstabellsanalys. I ett fall diskuteras och skapas också ett index, utifrån de tre beroende variablerna, vilket kan användas vid regressionstestning. Också kontrollvariablernas karakteristiska analyseras i detta kapitel. I samband med den analysen diskuteras bortfallets utseende i förhållande till de inkomna svaren. I ett par fall anges i redovisningen, förutom min egen data, också annan, offentlig statistik som jämförelsereferens till mina siffror; något som i dessa fall uttryckligen omnämns i texten.

5.1 Allmänna förutsättningar

Mitt empiriska material består av bearbetningar av insamlad enkätdata om de tyska och svenska riksdagskvinnorna. Datan har bearbetats med hjälp statistikprogrammet SPSS 9.0.¹⁹⁴

Enkäten sändes ut brevvis under år 2001 till samtliga då verkande riksdagsledamöter i Tyskland och i Sverige. Tre påminnelser skickades per email.¹⁹⁵ Undersökningen har, trots att ett utskick till samtliga verkande riksdagsledamöter gjordes, betraktats som en stickprovsundersökning (i motsats till en totalundersökning). Jag tolkar nämligen min insamlade data som ett stickprov av en större population av i våra dagar – under 90-talet och början av 2000-talet – verkande riksdagsledamöter i de båda länderna och inte endast som begränsad till de riksdagskvinnor som verkat under valperioden 1998-2002. Detta betraktelsesätt kan rubba den yttre validiteten något, då det inte finns information om ifall stickprovet i alla

¹⁹³ Andersson, 1990.

¹⁹⁴ SPSS for Windows 9.0 (1999).

¹⁹⁵ Enkätutskicken finansierades via ett stipendium från Lunds Universitet, vars ekonomiska storlek tyvärr inte tillät några brevvisa påminnelser.

bemärkelser är representativt för hela den angivna tidsperioden; ett faktum som läsaren m.a.o. bör ha i åtanke vid värderingen av de slutsatser som dras utifrån materialet.

Av de 358 riksdagskvinnor som mottog min enkät har 222 personer, d.v.s. 62 procent, svarat. Det finns m.a.o. ett visst svarsbortfall (38 procent). Vid begränsade svarsresultat kan det finnas idé att vikta svaren, för att ge mer tyngd åt underrepresenterade grupper. Viktade svar är dock inte heller fullständigt ”objektivt” eller okomplicerat, då en avvägning i så fall måste göras angående utifrån vilka kriterier viktningen bör ske, d.v.s. angående vilka grupper viktningen bör avse.¹⁹⁶ Av denna anledning samt med tanke på att bortfallet inte kan anses vara alarmerande högt, har jag valt att inte använda mig av viktning. En mindre analys av enkätsvarsbortfallets utseende i relation till faktorerna ”partitillhörighet” och ”ålder” återfinnes i delkapitel 5.7.

5.2 Landstillhörighet (- x - enkätvariabel 1)

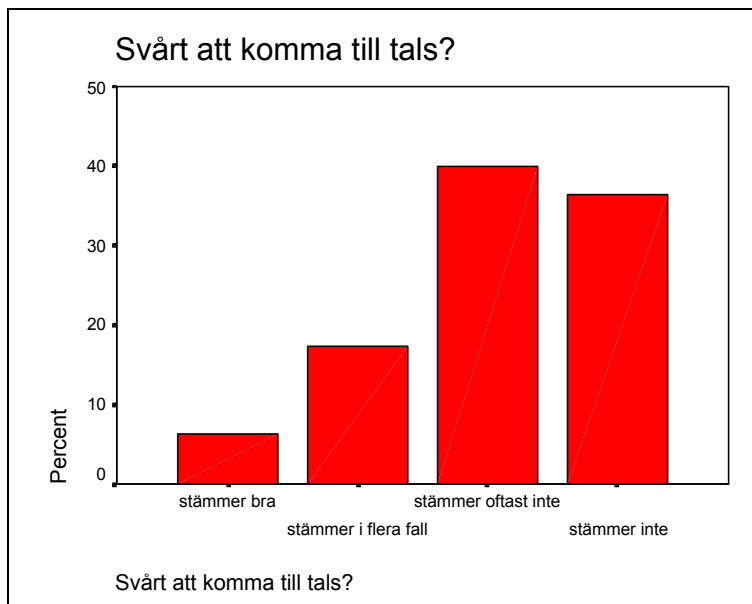
Det visade sig att de inkommit exakt lika många svar från de båda ländergrupperna, nämligen 111 stycken från Tyskland respektive Sverige. De svenska ledamöterna har m.a.o. relativt sett svarat i högre grad än de tyska ledamöterna, då de svenska riksdagskvinnorna vid utskickstillfället omfattade 151 personer, jämfört med 207 tyska kvinnor. Eftersom de båda landsgrupperna representeras av exakt lika många svaranden, möjliggörs vid ett fullt svarstal även intuitiva (icke procentberoende) tolkningar av fördelningen mellan de båda grupperna.

5.3 Arbetssfärens karaktär (- a - enkätvariabel 12 och 6)

Jag utgår ifrån att arbetssfärens karaktär kan vara ”könskonservativ” – i grunden mycket åtskiljande och hierarkisk = sämre för kvinnor – eller ”liberal” – i grunden mindre åtskiljande och hierarkisk = något bättre för kvinnor – jämför figur 4.4 i kapitel 4.3.3. Jag har två olika mått på denna arbetssfärskaraktär, vilka fokuserar på sinsemellan olika aspekter. Variabel 12 mäter arbetsmiljön, genom att undersöka om de svarande tycker att det stämmer att det i deras arbetsmiljö är svårt för kvinnor att komma till tals i samma utsträckning som män. I en könskonservativ arbetsmiljö antas kvinnor inte ha samma utrymme att komma till tals som män. Variabel 6 ger ett tidsmått på det totala antalet timmar i uppdraget per vecka. Här antas en konservativ arbetssfär medföra krav på fler antal timmar i ”arbete” (d.v.s. högre krav på ”hängivelse åt arbetet” – jämför teorin i kapitel 4).

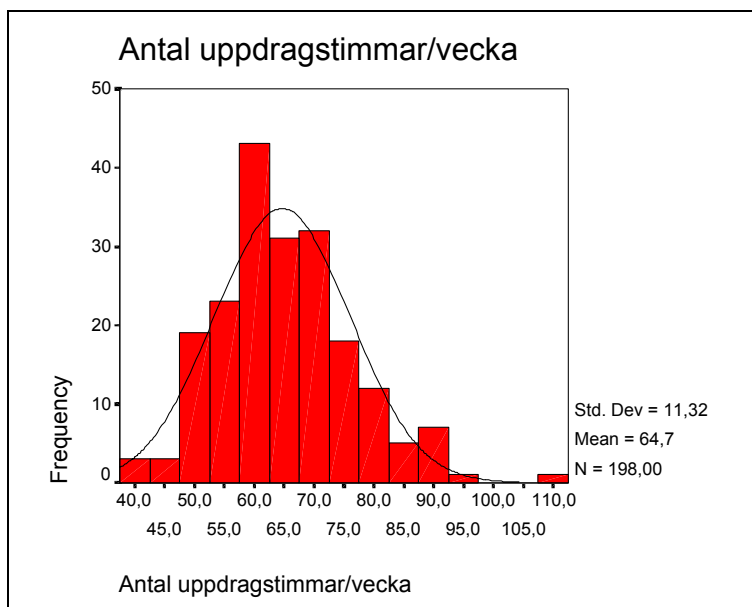
Arbetsmiljövariabeln (variabel 12) visade att den övervägande delen av kvinnorna inte tycker att det finns problem för kvinnor att i lika hög utsträckning som män kunna komma till tals – jämför figur 5.1.

¹⁹⁶ Flower, 1993.

Figur 5.1: Riksdagskvinnornas bedömning av kvinnors möjligheter att komma till tals i arbetsmiljön.

Av de fyra svarsalternativen var det vanligaste det tredje, nämligen att påståendet ”oftast inte” stämmer, som svar på frågan om den tillfrågande upplever att det kan finnas svårigheter för kvinnor att komma till tals i arbetsmiljön i samma utsträckning som män. Utifrån en beräkning på 220 svaranden återfanns 40 procent i denna kategori. 36 procent av de svarande återfanns i kategorin ”stämmer inte”. Endast 6 procent tyckte att påståendet om att det ”kan vara svårt för kvinnor att komma till tals i samma utsträckning som män” ”stämmer bra”. 17 procent tyckte att påståendet ”stämmer i flera fall”.¹⁹⁷ Om variabeln omkodas till en tvåkategorisk variabel hamnar 24 procent i den instämmande kategorin och hela 77 procent i kategorin som inte instämmer.

Figur 5.2: Riksdagskvinnornas tid i uppdraget per vecka.

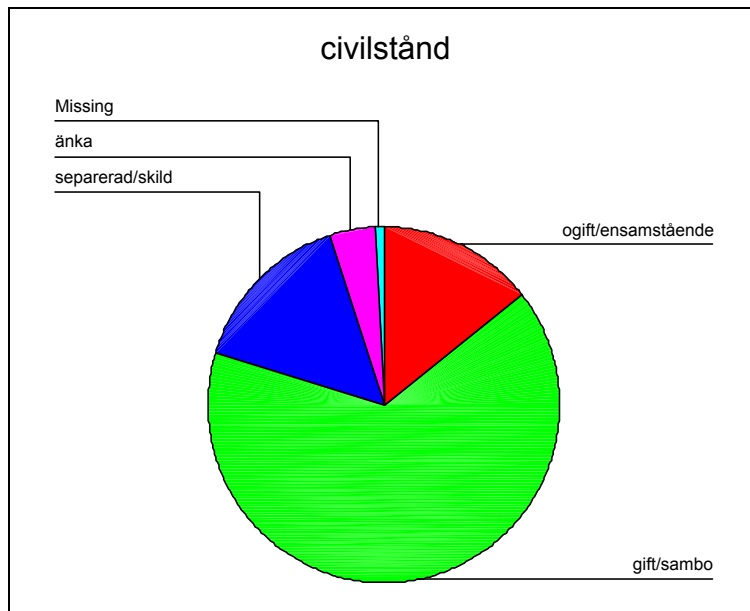
Variabel 6 illustreras i figur 5.2. Digrammet visar att riksdagskvinnorna i genomsnitt spenderar hela 64,7 timmar i uppdragsarbete per vecka. Medianen ligger på 64,3 och typvärdet på 60,0 timmar. Beräkningen bygger på 198 svarande. En beräkning av standardavvikelsen visar att svaren i genomsnitt avviker med

¹⁹⁷ P.g.a. att talen avrundats till närmaste heltal, blir den redovisade, sammanlagda summan för grupperna inte exakt 100 procent. ”Vet ej”-alternativen är inte inkluderade i beräkningarna.

11,3 timmar från det aritmetiska medelvärdet på 64,7 timmar. Den riksdagskvinna som spenderar flest timmar per vecka i uppdragsarbete har angett hela 108 timmar och de som spenderar minst tid har angett 40 timmar. Medianen och typvärdet är något lägre än medelvärdet, vilket bekräftas av ett positivt snedhetsvärde på 0,57. Detta snedhetsvärde är dock inte alarmerande högt (jämför normgränsen på 0,8).¹⁹⁸ Om variabel 6 omkodas till en tvåkategorisk kvalitativ variabel, avdelad efter medelvärdet på 65 timmar, hamnar 62 procent av svaren i den ”lägre” kategorin och 38 procent i den högre timkategorin.

5.4 Civilstånd och barn (- c - enkätvariabel 3 och 5)

Civilståndsvariabeln (variabel 3) visade som förväntat att den största svarsgruppen var samboende – jämför figur 5.3.

Figur 5.3: Riksdagskvinnorna grupperade utifrån civilstånd.

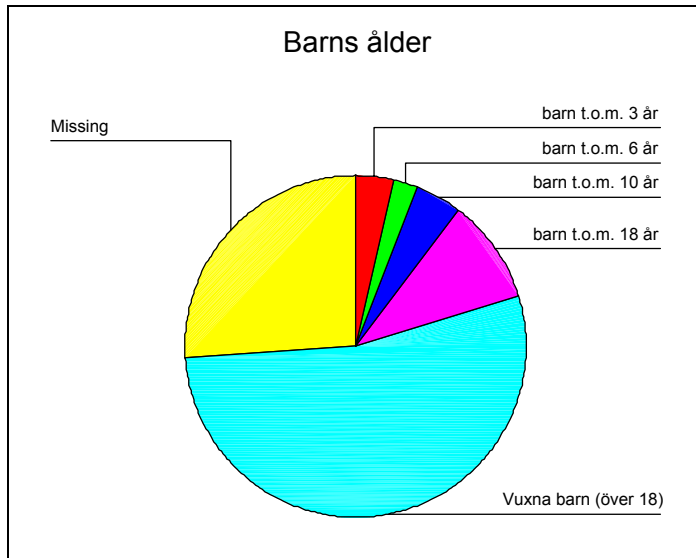
Den gifta/samboende gruppen utgjorde 66 procent, utifrån ett antal med 220 svarande. 16 procent av de svarande var separerade/skilda och 15 procent ogifta/ensamboende. 4 procent av riksdagsgruppen utgjordes av änkor.¹⁹⁹ Beräkningen bygger på ett antal av 220 svarande, där figurens ”Missing” inte inräknats. Den ursprungliga civilståndsvariabeln kan omkodas till en tvåkategorisk variabel, genom att ogift/ensamboende och separerad/skild slås ihop till gruppen ”ensamboende” och genom att gift/sambo får representera en ”sambo”-grupp. Om gruppen änka, som inte representerar något frivilligt val av ensamboende, tas bort och en ny beräkning görs, hamnar cirka 31 procent i ensamgruppen och cirka 69 procent i sambogruppen. Den nya beräkningen bygger på 211 svarande.

Den deskriptiva statistiken över riksdagskvinnornas barn (variabel 5) illustreras i figur 5.4. Figuren visar att de största grupperna utgörs av de kvinnor som har vuxna barn – 54 procent – samt av kvinnorna utan barn – 25 procent. Andelen kvinnor utan barn anges som ”Missing” i figuren. De tre grupperna med barn upp till och med tio år omfattade tillsammans endast cirka 10 procent av kvinnorna. De med barn mellan 11 och t.o.m. 18 år utgjorde också 10 procent. Beräkningen bygger på ett svarstal på 219.²⁰⁰ En omkodning av variabeln till en grupp med barn upp t.o.m. 18 år – d.v.s. antaget hemmaboende barn – och en grupp med äldre barn eller inga barn alls, visar att 20 procent av de svarande hade barn som var 18 år eller yngre. Den övervägande majoriteten, 80 procent hamnade i gruppen med inga eller vuxna barn.

¹⁹⁸ Lewis-Beck, 1995, s. 16.

¹⁹⁹ Pg.a. att talen avrundats till närmaste heltal, blir den redovisade, sammanlagda summan för grupperna inte exakt 100 procent.

²⁰⁰ Även figurens ”Missing”, d.v.s. inga barn, har tagits med i beräkningen.

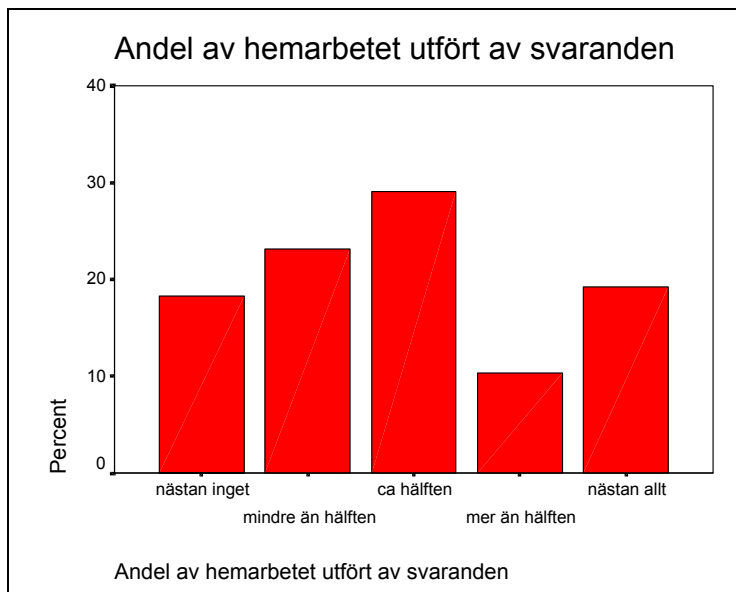
Figur 5.4: Andel riksdagskvinnor med barn i olika åldrar.

5.5 Hemsfärens karaktär (- h - enkätvariabel 8 och 7)

Jag utgår ifrån att hemsfärens karaktär kan vara ”könskonservativ” – i grunden mycket åtskiljande och hierarkisk = sämre för kvinnor – eller ”liberal” – i grunden mindre åtskiljande och hierarkisk = något bättre för kvinnor. Detta tolkas som att en ”konservativ” hemsfär innebär mer tid i hemarbete för kvinnan (d.v.s. mer hängivelse åt hemmet – jämför teorin i kapitel 4) och att en ”liberal” sfär innebär det motsatta. Variabel 8 ger ett mått på detta genom att beskriva kvinnornas relativa andel utförda arbete i hemmet i relation till de övriga personerna i hushållet. Detta mått har dock vissa brister, eftersom de ensamboendes svar kan komplicera bilden. Även om denna grupp svarat att de utför allt hemarbete, är det troligt att den totala tiden hemarbete för denna grupp ändå är mindre än de samboende kvinnornas (jämför åter de teoretiska antagandena i kapitel 4). Dessutom kan det finnas kvinnor som får avlastning i form av anställd hushållshjälp, vilket inte heller kommer fram i detta mått. Därför finns ytterligare ett mått på hemsfärens karaktär, variabel 7, i vilket kvinnornas totala tid i hemarbete per vecka skattas. Hos båda måtten definieras ”hemarbete” som hushållsarbete och/eller omsorgsarbete.

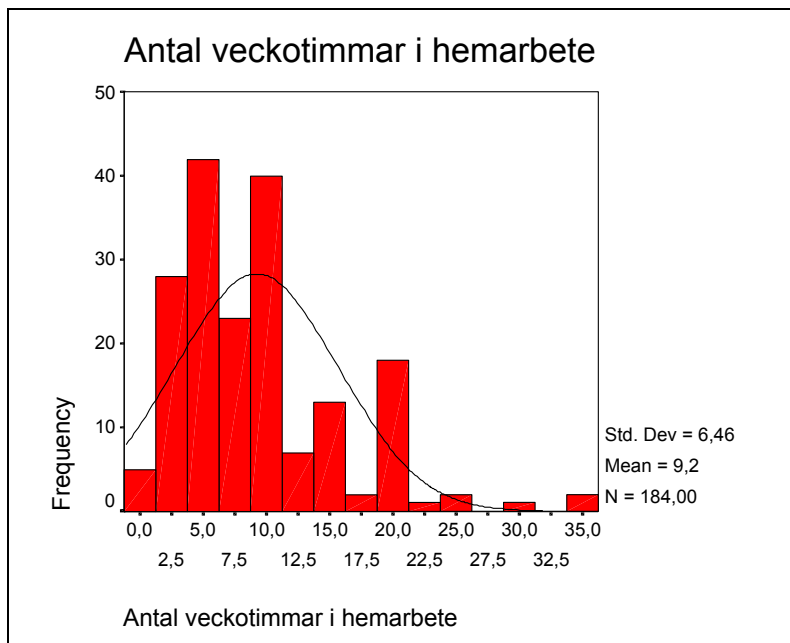
Riksdagskvinnornas utförda andel av det gemensamma hemarbetet (variabel 8) illustreras i figur 5.5. Diagrammet visar att de flesta kvinnorna utför cirka hälften av hemarbetet. Utifrån en beräkning på 203 svaranden, tillhör 29 procent av kvinnorna denna grupp. Den näst vanligaste svarsgruppen är ”mindre än hälften”, med andelen 23 procent. Generellt är svarsspridningen stor. De två ”extremgrupperna” ”nästan inget” och ”nästan allt” omfattade 18 respektive 19 procent av svaren. 10 procent av kvinnorna hade angivit att de utför ”mer än hälften” av hemarbetet.²⁰¹ Om svarsalternativen slås ihop till två grupper, med de två lägre svarsalternativen i en kategori och med mellan- samt de två högre alternativen i en, blir svarsfördelningen 41 procent hos den första gruppen och 59 procent hos gruppen som utför hälften eller mer av hemarbetet.

²⁰¹ P.g.a. att talen avrundats till närmaste heltal, blir den redovisade, sammanlagda summan för grupperna inte exakt 100 procent.

Figur 5.5: Riksdagskvinnornas utförda andel av hemarbetet.

Riksdagskvinnornas sammanlagda antal timmar i hemarbete per vecka (variabel 7) illustreras i figur 5.6.

Figur 5.6: Riksdagskvinnornas totala antal timmar i hemarbete per vecka.

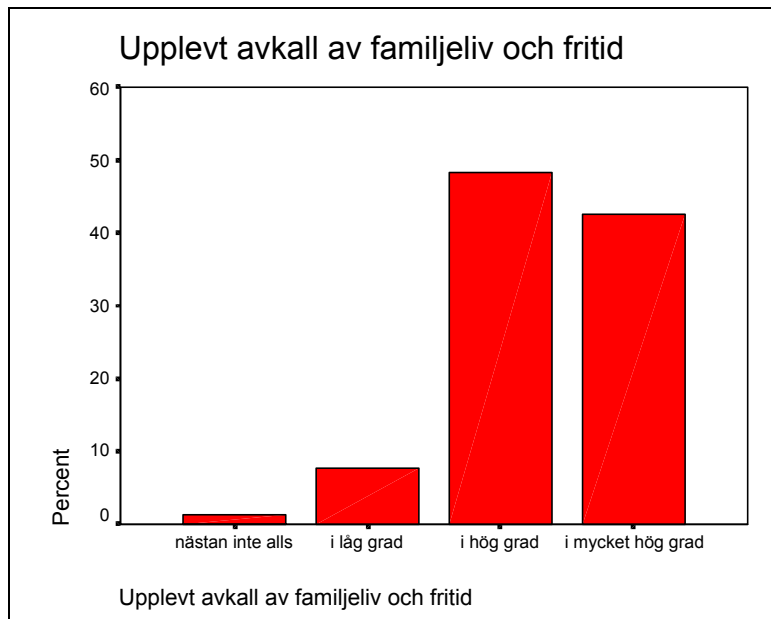
Diagrammet visar att riksdagskvinnorna i genomsnitt spenderar 9,2 timmar i hemarbete per vecka. Medianen ligger på 8,0 och typvärdet på 10,0 timmar. Beräkningen bygger på 184 svarande. Standardavvikelsen visar att svaren i genomsnitt avviker med 6,5 timmar från det aritmetiska medelvärdet på 9,2 timmar. Den riksdagskvinna som spenderar flest timmar i hemarbete har angett 35 timmar och de som spenderar minst tid har angett noll timmar. Den positiva snedheten visade sig vara betydande (1,3), vilket bekräftas av det faktum att medianen (8,0) ligger under medelvärdet (9,2). Även ett Kolmogorov-Smirnovtest, som mäter stickprovets anpassning till normalfördelningen, visade att statistiskt signifikanta skillnader i snedhet förelåg. Denna snedhet skulle kunna ställa till problem vid hypotestestningen. Därför kan det vara befogat att justera denna genom att transformera variabeln, i form av att roten dras ur alla dess värden. På så sätt blir avvikelserna mindre utan att proportionerna i övrigt förändras, vilket gör att variabeln kommer närmare den tänkta normalfördelningen. Den transformerade variabelns snedhetsvärde visar, som förväntat, en minskning jämfört med ursprungsvärdet. Snedheten ligger nu på 0,36, vilket inte

är anmärkningsvärt mycket. Om variabel 7 (ursprungsvariabeln) omkodas till en tvåkategorisk kvalitativ variabel, avdelad efter medelvärdet på nio timmar i hemarbete, hamnar 55 procent av riskdagskvinnorna i gruppen upp till nio timmar och 45 procent av kvinnorna i gruppen som spenderar mer än nio timmar i hemarbete.

5.6 Upplevt problem i livssituationen (- y - enkätvariabel 9, 10 och 11)

Som mått på ”upplevt problem i livssituationen” används tre subjektiva skattningsvariabler (variabel 9, 10 och 11) med vardera fyra ordinalskaliga svarsalternativ, vilka alla antas mäta aspekter av upplevelsen av problem.²⁰² (”Vet ej”-svar inkluderas inte i problemskalan.) Variablerna presenteras först var för sig och sätts sedan i relation till varandra i ambitionen att integrera dem till en gemensam indexvariabel.

Variabel 9 anger svar på frågan om riksdagskvinnan upplever att hon ”måste göra avkall på familjeliv och fritid p.g.a. uppdraget”. Mycket upplevt avkall antas tyda på relativt sett mer problem i livssituationen. Svarsfördelningen illustreras i figur 5.7. Figuren visar att den övervägande delen av kvinnorna upplever att de måste göra avkall i hög grad eller i mycket hög grad. Dessa svarsgrupper omfattar 48 respektive 43 procent av de svarande, utifrån en beräkning på 219 stycken. Kategorierna ”i låg grad” och ”nästan inte alls” omfattar endast åtta respektive en procent av de svarande.

Figur 5.7: Riksdagskvinnornas upplevelser av att behöva göra avkall av familjeliv och/eller fritid.

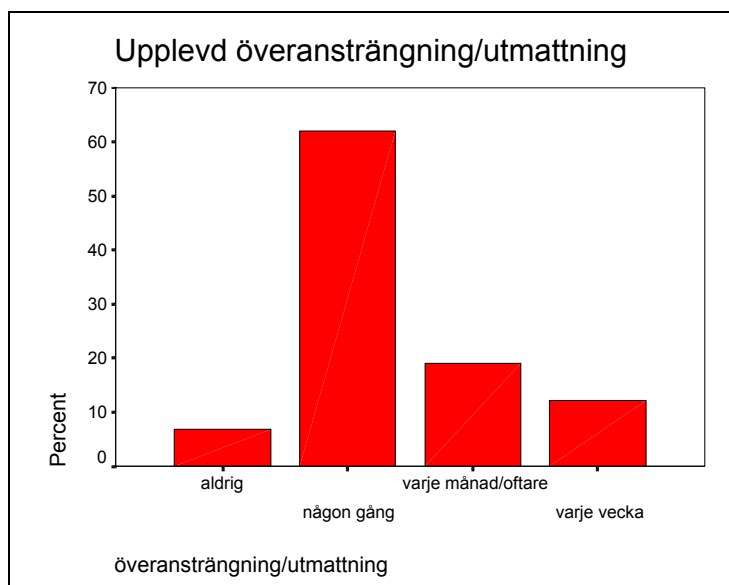
Om variabel 9 omkodas till en två kategorier hamnar endast nio procent á 20 svarande hos det lägre svarsalternativet (avdrag i låg grad/nästan inte alls), medan 91 procent hamnar hos det högre alternativet (avdrag i hög grad/i mycket hög grad). Detta, att den ena kategorin omfattar så få värden, kan komma att utgöra ett problem vid den senare användningen av variabeln. Vid en Chi-tvåtestning kan för få utgångsvärden exempelvis leda till att den förväntade kategorifördelningen – som sammanfaller med den ”verkliga” ifall nollhypotesen är riktig – blir så låg att en förnuftig tolkning av resultaten inte är möjlig.²⁰³ Dock finns det i detta fall inte någon bättre lösning än att behålla den omkodade variabeln som den är. Det

²⁰² Från början var det tänkt att enkätfråga nummer 13, som undersöker om den svarande ska fortsätta som ledamot även nästa valperiod, också skulle bilda underlag för ett mått på ”problem i livssituationen”, utifrån antagandet att ett beslut att inte fortsätta kan vara ett tecken på upplevda problem. Under enkätens sista fråga (nummer 14), där fria kommentarer till frågeformuläret kunde ges, angav dock flera kvinnor att det fanns andra anledningar till att de inte fortsatte som ledamöter, exempelvis att de gick i pension eller att de inte fann det önskvärt ur demokratisynpunkt att samma person upptar en ledamotsplats i mer än ett par valperioder. Eftersom dessa skäl uppenbart ligger utanför området välmående har jag valt att inte använda denna fråga (nummer 13) som underlag för någon variabel.

²⁰³ Rose/Sullivan, 1996.

vore exempelvis missvisande att manipulera svaren genom att slå ihop de tre lägre grupperna till en grupp, i syfte att få en antalsmässigt jämnare svarsfördelning. Det är tydligt att de två övre svarskategorierna, ”i hög grad” och ”i mycket hög grad”, ligger närmare varandra än den tredje kategorin ”i låg grad”. Samtidigt är det uppenbart att detta senare svarsalternativ står närmare alternativet ”nästan inte alls” än alternativet ”i hög grad”. Vad som återstår blir därför att, som nämnts, har kvar variabeln samt att vid dess användande ha föregående diskussion i åtanke.

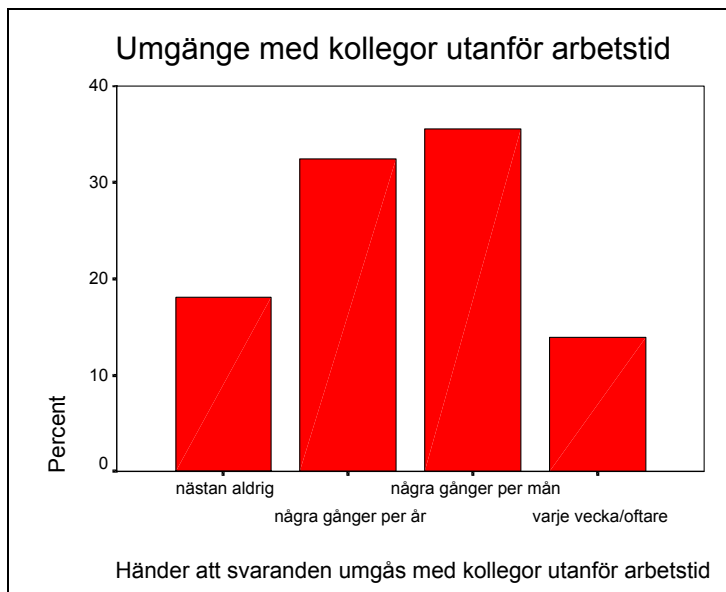
Nästa variabel, nummer 10, avser att mäta den svarandes eventuella upplevelser av utmattning och/eller överansträngning. Svarsfördelningen illustreras i figur 5.8. Diagrammet visar att hela 62 procent av de 221 svarande hamnar i den näst lägsta kategorin, som anger att de känner sig utmattade/överansträngda ”någon gång”. 19 procent har angett att de känner sig utmattade/överansträngda ”varje månad eller oftare” och 12 procent att de känner så ”varje vecka”. Endast 7 procent har angett att de aldrig känner sig utmattade/överansträngda. Då variabeln omkodas till en tvåkategorisk sådan, hamnar 69 procent av de svarande i den lägre kategorin – aldrig/någon gång – och 31 procent i den högre kategorin – varje månad/varje vecka.

Figur 5.8: Riksdagskvinnornas upplevelser av överansträngning/utmattning.

Variabel 11 mäter upplevelsen av umgänge med kollegor utanför arbetstid. Frekvent umgänge med kollegor antas tyda på god livssituation, både p.g.a. att det antas visa att ledamoten har mer tid till umgänge samt eftersom umgänget antas tyda på trivsel. Riksdagskvinnornas svarsfördelning visas i figur 5.9. De flesta svaranden hamnade i denna mätning i de två mittenkategorierna. 36 procent angav att de umgås privat med kollegor ”några gånger i månaden” och 32 procent att de gör detta ”några gånger per år”. 18 procent av de svarande angav att de nästan aldrig umgås med kollegor privat och 14 procent ”varje vecka eller oftare”. Beräkningarna bygger på ett antal av 222 svarande. Om de två frekventare liksom de två mindre frekventa umgängeskategorierna slås ihop, blir fördelningen mellan de båda nya grupperna mycket jämn, med ca 51 procent för den lägre kategorin och ca 50 procent för den högre kategorin.²⁰⁴ Ett problem med denna variabel är dock att det kan vara högst subjektivt vad som räknas till umgänge. Det är svårt att veta i vilken utsträckning de svarande även räknat in exempelvis luncher utanför uppdraget.

²⁰⁴ P.g.a. att talen avrundats till närmaste heltal, blir den redovisade, sammanlagda summan för grupperna inte exakt 100 procent.

Figur 5.9: Riksdagskvinnornas umgänge med kollegor utanför "arbetstid".

Utifrån de tre ovan presenterade y-variablerna (9, 10 och 11) kan en samlad indexvariabel (variabel 13) skapas, då samtliga av de enskilda variablerna ligger på ordinalskalenivå. Denna indexvariabel skulle i så fall kunna ge ett samlat mått på kvinnornas "upplevda problem i livssituationen". Indexvariabeln skulle då också vid de senare testningarna kunna komma att användas som en kvantitativ variabel, vilket medför att långt stringentare mätmetoder kan användas än då de beroende variablerna är av kvalitativ art. Ursprungsvariablernas ordinalskaliga svarsalternativ har hos denna indexvariabel ersatts av siffror från 1 till 4. Ordningsföljden hos svaren för variabel 11 har dessutom vänts om, då dess svarsrangordning i enkäten gick i motsatt riktning mot de båda andra variablerna. Hos indexet gäller därmed att höga poäng innebär mer "upplevda problem i livssituationen". Den högsta möjliga poängfrekvensen hos indexvariabeln blir 12 poäng. Genomsnittspoängen för hela gruppen kom att ligga på 8,3 poäng och standardavvikelsen på 1,6. Snedheten visade $-0,07$. Beräkningen byggde på 218 svarande.

För att en denna indexvariabel ska kunna bilda ett meningsfullt mått bör dock alla de inbördes variablerna vara korrelerade.²⁰⁵ Därför bör dessas inbördes samvariation undersökas, innan man kan ta ställning till om indexvariabeln utgör ett förnuftigt mått att använda i de senare testningarna. Jag har därför tittat på de enskilda variablernas inbördes korrelation i ett Spearmans test, vilket jämför samstämmigheten i rangordningen hos de tre variablerna.²⁰⁶ (Ordningsföljden hos variabel 11 har även här omvänts.) Testet visade att endast två av variablerna (nr 9 och 10) var korrelerade. Variabel 11, som mäter upplevt umgänge med kollegor utanför arbetstid är varken korrelerad med variabel 9 eller med variabel 10. Indexvariabelns mätproblem innebär att man kan ifrågasätta om variabeln överhuvudtaget ger någon meningsfull information samt om den bör användas vid en senare hypotestestning. Idealiskt hade varit om det varit möjligt att undersöka variabel 11 för sig och att sedan skapa en indexvariabel utifrån de två resterande variablerna. Detta skulle dock innebära en indexvariabel med endast åtta nivåpoäng, vilket svårigen kan betraktas som en kvantitativ variabel.²⁰⁷

5.7 Kontrollvariabler: Partitillhörighet och Ålder (- k_1 och k_2 - enkätvariabel 4 och 2)

Variablerna Partitillhörighet (variabel 4) och Ålder (variabel 2) ger ytterligare information om riksdagskvinnornas karakteristika. Då dessa variabler också kan jämföras med offentlig statistik som

²⁰⁵ Lewis-Beck, 1995.

²⁰⁶ Aronsson, 1999.

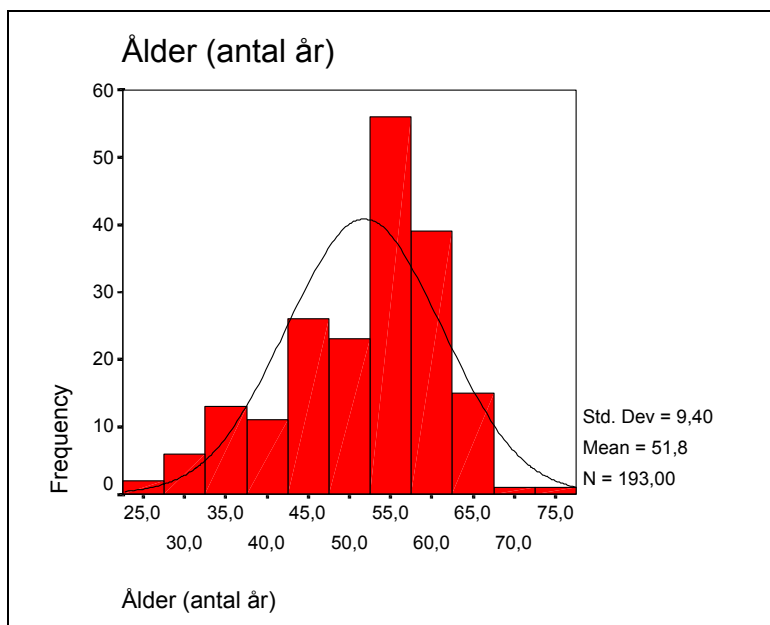
²⁰⁷ Aronsson, 1999.

omfattar samtliga riksdagskvinnor under valperioden 1998-2002, kan de dessutom utnyttjas för att ge viss belysning av svarsbortfallets karaktär för de kvinnor som mottagit enkäten.

Variabel 4, som beskriver partitillhörigheten, visar att 66 procent av de i detta fall 221 svarande kom från ett parti i vänsterblocket och 34 procent från ett parti i högerblocket.²⁰⁸ En uppdelning av svaren på landstillhörighet visar att de 110 svenska svaranden till 57 procent representerades av kvinnor från vänsterblocket och till 43 procent av kvinnor från högerblocket. De 111 tyska svarande utgjordes till 75 procent av kvinnor från vänsterblocket och till 25 procent av kvinnor från högerblocket. Det kan m.a.o. vara värt att notera att den tyska andelen svarande som tillhörde vänsterblocket var något större än den svenska andelen.

För att få en ungefärlig uppfattning om hur svarsbortfallet hos de tillfrågade riksdagskvinnorna ser ut, kan dessa siffror jämföras med det reella riksdagsgenomsnittet – d.v.s. det som omfattar samtliga tillfrågade/sittande riksdagskvinnor, i motsats till endast de som svarat på enkäten. Hos det totala riksdagsgenomsnittet återfanns, efter valet 1998, 61 procent av de 151 svenska riksdagskvinnorna i vänsterblocket och 39 procent i högerblocket.²⁰⁹ Hos det totala tyska riksdagsgenomsnittet återfanns (efter valet 1988) 74 procent av de 207 kvinnliga ledamöterna i vänsterblocket och 26 procent i högerblocket.²¹⁰ Siffrorna visar m.a.o. att enkätundersökningens svarsbortfall inte inverkat speciellt mycket på den blockmässiga ”speglingen” av riksdagskvinnorna under valperioden 1998-2002 (bortsett från en svag övervikt av vänsterblockssvaranden hos mitt svenska inkomna svarsmaterial).

Om variabel 2, som anger den svarandes födelseår omkodas till en variabel som anger den svarandes ålder i år framkommer det att riksdagskvinnorna i genomsnitt är 52 år gamla. Hela åldersfördelningen illustreras i figur 5.10.

Figur 5.10: Riksdagskvinnornas åldersfördelning.

Medianvärdet ligger på 54 och typvärdet på 57 år. Beräkningen bygger på 193 svarande. Standardavvikelsen visar att svaren i genomsnitt avviker med 9 år från det aritmetiska medelvärdet på 52 år. Den äldsta svarande är 75 år och den yngsta 27 år. Median- och typvärdet överstiger medelvärdet, vilket tyder på att svarsfördelningen till viss del är negativt snedvriden. Detta bekräftas också av snedhetsvärdet, som ligger på -0,6. Endast 24 procent av de svarande är för övrigt 45 år eller yngre och endast 15 procent är 40 år eller yngre. En uppdelning av svaren på landstillhörighet visar att de svenska kvinnornas medelålder endast är marginellt högre än de tyska kvinnornas: De svenska svarande är i

²⁰⁸ Till ”vänsterblocket” har räknats: V, S, Mp, PDS, Bündnis 90/Grünen, SPD. Till ”högerblocket” har räknats: C, Fp, M, Kd, F.D.P., CDU/CSU.

²⁰⁹ Beräkning baserad på siffror från *Riksdagens ledamöter 2001/02*, 2001, s. 5.

²¹⁰ Beräkning baserad på siffror från ”Frauen im Parlament”, 2003.

genomsnitt 53 år gamla och de tyska i genomsnitt 50 år.²¹¹ Åldersspridningen är något större hos de tyska svarande än hos de svenska.

För att även avseende åldersaspekten få en ungefärlig uppfattning om hur enkätutskickets svarsbortfall ser ut, kan också dessa siffror jämföras med det reella riksdagsgenomsnittet. Hos det totala riksdagsgenomsnittet valperioden 1998-2002, låg medelåldern för de 151 svenska kvinnorna på 43 år och för de 207 tyska kvinnorna på cirka 55 år.²¹² Om dessa siffror jämförs med medelåldern hos de kvinnor som svarat på min enkät, visar sig de tyska svarande kvinnornas medelålder ligga något under genomsnittet för valperioden och de svenska svarande kvinnorna ligga tio år över genomsnittet för samtliga tillfrågade kvinnor i gruppen. Siffrorna visar m.a.o. att svarsbortfallet i de tyska kvinnornas fall inneburit att medelåldern hos de som svarat blivit något lägre än det hade varit om svarsandelen legat på hundra procent. Hos den svenska gruppen gäller det omvända: De som svarat på enkäten har en högre medelålder än den totala andelen tillfrågade kvinnor. De riksdagskvinnor mitt material omfattar skiljer sig m.a.o. i viss mån från samtliga tillfrågade riksdagskvinnor valperioden 1998-2002, gällande aspekten ålder. Detta kan ha en viss betydelse också för materialets övriga karakteristika och bör därför finnas i åtanke vid värderingen av resultaten.²¹³

5.8 Sammanfattande slutsatser av den deskriptiva redovisningen

Det faktum att en tredjedel av de tillfrågade kvinnorna var ensamstående, att endast en femtedel av dem hade antaget hemmaboende barn – d.v.s. barn t.o.m. 18 år – samt att bara en fjärdel av kvinnorna var 45 år eller yngre, visar att gruppen riksdagskvinnor är en grupp med en på många sätt speciell ålders- och familjemässig profil.²¹⁴

Att spridningen gällande arbetstimmar i uppdraget samt gällande tid i hemarbete och andel utfört hemarbete var stor, tyder på att det finns flera kvinnor i svarsgruppen som har en mer pressad situation än medelriksdagskvinnan, men på att det också finns de som inte är lika tidsmässigt pressade. Att riksdagskvinnan i snitt spenderar 65 timmar i uppdragsarbete och 9 timmar i hemarbete i veckan, tyder dock på en överlag tidsmässigt mycket pressad situation.²¹⁵ Riksdagskvinnornas sammanlagda aktivitetstid i båda sfärerna uppgår därmed i genomsnitt till inte mindre än 74 timmar per vecka eller 11 timmar per dag, inklusive helgdagarna. Att de flesta av kvinnorna faktiskt var de som utförde ”cirka hälften” av hemarbetet kan också betraktas som mycket, med tanke på den redan pressade uppdragssituation riksdagskvinnorna har.²¹⁶ Att kurvan för antalet timmar i hemarbete var negativt sned kan dock tolkas som att det finns en mindre grupp kvinnor som har en mer pressad hemsituation, men som att de flesta inte spenderar någon avsevärd tid i hemarbete.

De övervägande icke instämmande svaren på arbetsmiljöfrågan – Svårt för kvinnor att komma till tals jämfört med män? – tyder på att de flesta riksdagskvinnorna inte upplever att det finns några speciella problem i arbetsmiljön för kvinnor att komma till tals. Att en tredjedel av de svarande kvinnorna vidare känner sig utmattade/överansträngda minst varje månad kan tyda på en pressad livssituation för denna grupp.²¹⁷ Dock är dessa kvinnor i minoritet jämfört med den totala andelen svarande, vilka ”någon

²¹¹ Beräkningen av den svenska gruppen bygger på 104 svarande och beräkningen av den tyska gruppen på 89 svarande.

²¹² Siffrorna bygger på beräkningar från ”Altersgliederung 14. Wahlperiode”, 2003, avseende den tyska gruppen och i den svenska gruppens fall på information från ”Frågor om riksdagen”, 2003.

²¹³ Informationen om enkätutskickets svarsbortfall i relation till partitillhörighet och ålder kan dock *inte* ge någon entydig information om i vilken grad stickprovets karakteristika speglar populationens karakteristika, eftersom jag som tidigare nämnts utgår ifrån att undersökningen omfattar en population av i våra dagar verkande riksdagsledamöter i de båda länderna, som inte endast måste vara begränsad till de riksdagskvinnor som verkat under valperioden 1998-2002. (Jämför avsnitt 5.1 samt dess diskussion kring vilka yttre validitetsbrister som ett sådant angreppssätt kan medföra.)

²¹⁴ Beräkningen av kvinnornas boendeform byggde på 211 svarande, av andelen kvinnor med barn upp till och med 18 år på 219 svar och beräkningen av kvinnornas åldersfördelning gjordes utifrån 193 svarande.

²¹⁵ Beräkningen av kvinnans tid i uppdraget per vecka byggde på 198 svarande och beräkningen av kvinnans arbetstid i hemmet per vecka, på 184 svar.

²¹⁶ Beräkningen av kvinnans andel utfört hemarbete byggde på 203 svarande.

²¹⁷ Beräkningen av kvinnornas upplevda utmattning/överansträngning byggde på 221 svarande.

gång”/”aldrig” upplevde att de kände sig överansträngda. Svartsfördelningen för det privata umgänget med ”kollegor” tyder inte på några speciella problem i livssituationen för den totala gruppen kvinnor. Svartspridningen var här stor. Att det finns en mindre grupp riksdagskvinnor som aldrig umgås med ”kollegor” privat kan dessutom ha flera olika orsaker. Vidare kan konstateras att det faktum att variabeln som mätte det upplevda tvånget av att göra avkall på familjeliv och fritid fick så mycket som 91 procent av instämmande svar, tyder på en livssituation där kvinnorna i mycket hög grad tvingas anpassa sitt övriga liv efter uppdraget.²¹⁸

Enkätutskicket genererade ett visst svartsbortfall (38 procent).²¹⁹ Trots detta visade sig dock inte bortfallet nämnvärt ha inverkat på den blockmässiga ”speglingen” av riksdagskvinnornas fördelning valperioden 1998-2002, vilket indikerar att de inkomna svaren ur detta perspektiv kan betraktas som tämligen trovärdiga. Dock medförde svartsbortfallet att medelåldern hos de tyska kvinnorna som svarat på enkäten kom att ligga något lägre än hos de samtliga tillfrågade tyska kvinnor samt att medelåldern hos de svenska svarande kvinnorna kom att te sig högre än hos samtliga tillfrågade svenska riksdagskvinnor.

Detta kapitelns presentation av det empiriska dataunderlaget, gav belysning åt de deskriptiva hypoteser som ställts upp i kapitel 4.3.1 och som uttalade sig om karaktären hos variablerna a, h, c och y. Några säkra slutsatser om hypotesernas motsvarigheter hos datamaterialet kan dock inte dras, då hypoteserna inte testats mot någon jämförelsegrupp. De av mina uppställda hypoteser som låter sig prövas statistiskt, behandlas istället i det följande kapitlet.

²¹⁸ Beräkningen av kvinnans upplevda avkall av familjeliv och fritid byggde på 219 svarande.

²¹⁹ Svartsbortfallet på 38 procent innebär att 222 av 358 kvinnor (d.v.s. 62 procent) svarat på enkäten.

6 Empirisk hypotesprövning

I detta kapitel testas först, i avsnitt 6.1, huvudhypotesen och en diskussion förs i samband med detta kring de framkomna resultaten. De slutsatser som dras blir sedan vägledande för testningarna av variabelrelationerna i den operationella modellen (vilken som bekant belyser samtliga relationer i de uppställda delhypoteserna – jämför kapitel 4.3). Modelltestningen förbereds och genomförs i avsnitt 6.2. Också detta delkapitel avslutas med en tolkning och diskussion av de resultat som framkommit. Av utrymmes- och relevansskäl redovisas endast de testutfall som uppvisar statistiskt signifikanta resultat. Minimigränsen för statistiskt säkerställda resultat har i samtliga fall lagts vid p-värdesnivån 0,05.

6.1 Testning av huvudhypotesen

I detta delkapitel testas huvudhypotesen (jämför hypotes A, kapitel 4.3). Hypotesen prövas genom att undersöka om det finns några landsskillnader (x) i förhållande till riksdagskvinnornas upplevelser av problem i livssituationen (y). Jag utgår som bekant ifrån antagandet om att det finns skillnader samt om att dessa yttrar sig i att de tyska kvinnorna upplever att problemen är mer omfattande än de svenska kvinnorna gör. Eftersom x - y -relationen betraktas som den operationella modellens (och de till denna relaterade hypotesernas) huvudrelation samt eftersom x antas vara den bakomliggande och tyngst vägande oberoende variabeln, är utfallet av denna relation också avgörande för i vilken mån det kan betraktas som intressant att gå vidare och titta på de övriga mellankommande variabelrelationerna.

De mått jag har på kvinnornas ”upplevda problem i livssituationen” är de kvalitativa variablerna 9, 10, 11 samt den av dessa variabler sammansatta kvantitativa indexvariabeln (variabel 13). Det ideala hade varit om indexvariabeln kunnat användas som ett gemensamt mått på kvinnornas upplevda problem. P.g.a. de tidigare påtalade mätproblemen med indexvariabeln kan det dock istället vara mer rättvisande att mäta ”upplevda problem i livssituationen”, utifrån *varje enskild* beroende variabel (d.v.s. utifrån nr 9, 10 och 11). Indexvariabeln behöver emellertid inte vara helt oanvändbar. Det kan nämligen hända att mätproblemen endast försvagar, men inte eliminerar, ett ”verkligt” utfall.²²⁰ Därför har jag valt att vid undersökandet av huvudhypotesen först titta på den oberoende variabelns relation till indexvariabeln y och därefter på dess relation till de enskilda, kvalitativa, beroende variablerna (9, 10 och 11). Hur dessa relationer kommer att se ut får som tidigare nämnts vara vägledande för vad det i en nästa fas är intressant att fördjupa sig i, vid testandet av *hela* den operationella modellens variabelrelationer. Nedan rapporteras först utfallet av testningen mot indexvariabeln och sedan utfallet av testningarna mot de enskilda y -variablerna.

6.1.1 Mätningar mot indexvariabeln y

Relation: x - y .

Variabler:

x = Landstillhörighet (variabel 1).

y = Upplevda problem i livssituation (variabel 13 – index bestående av variablerna 9, 10 och 11).

Jag tittade på förhållandet mellan land (x) och indexvariabeln ”upplevda problem i livssituation” (y) med hjälp av jämförande medelvärdesanalys, där medelvärdet för den ena variabeln belyses med avseende på den andra variabelns värden.²²¹ Testningen visade att indexmedelvärdet för indexet ”problem i

²²⁰ Lewis-Beck, 1995.

²²¹ Aronsson, 1999.

livssituation” var något högre hos de tyska svaranden än hos de svenska. P-värdet låg dock på 0,084, vilket innebär att skillnaderna kan bero på slumpen. För att vara helt säkra på att inte ett s.k. Typ II fel föreligger för relationen mellan x och indexvariabeln y, har också den beroende indexvariabelns samlade relation till de övriga antagna modellvariablerna undersökts. Detta med tanke på att två av de antaget mellankommande variablerna, boende och barn, antas ha en försvagande inverkan på x-y-relationen, vilket skulle kunna medföra att en p.g.a. mätproblem redan försvagad ”verklig” x-y-relation kunnat döljas.²²² (Jämför antagandena om variablernas styrkerelationer i kapitel 4.3.3.) Denna undersökning gjordes med hjälp av en multipel regressionsanalys, vilken inkluderade samtliga antaget mellankommande variabler. Varken de enskilda boende- och barn-variablerna eller Anovan, vilken visar om de oberoende variablernas sammanlagda relation till y är statistiskt säkerställd, visade dock något signifikant utfallsvärde.²²³ Det uteblivna sambandet mellan x och indexvariabeln y kan m.a.o. konstateras vara ”reellt” och kan inte bortförklaras av något eventuellt Typ II fel.

6.1.2 Land (x) i förhållande till y_1 , y_2 samt y_3

Relationer: x- y_1 , x- y_2 samt x- y_3 .

Variabler:

x = Lanstillhörighet (variabel 1).

y = ”Upplevda problem i livssituation”, uppdelad i faktorerna:

y_1 = Svarandens upplevelse av avkall på familjeliv/fritid till förmån för uppdraget (variabel 9).

y_2 = Svarandens upplevelse av utmattning/övaransträngning (variabel 10).

y_3 = Svarandens upplevelse av umgänge med kollegor utanför uppdraget (variabel 11).

Vid undersökandet av x:s enskilda relation till y_1 , y_2 samt y_3 , hänvisades jag till testning med korstabellanalys och Chi-två, eftersom de enskilda beroende variablerna var av kvalitativ art. Hos dessa testningar visade sig endast *en* statistiskt säkerställd relation:

Det visade sig finnas skillnader mellan de båda ländernas (x) kvinnor i upplevelsen av hur mycket avkall den svarande känner att hon måste göra på fritid/familjetid till förmån för uppdraget (y_1). I detta avseende visade det sig att de tyska riksdagskvinnorna upplever att de måste göra mer avkall än de svenska kvinnorna upplever. Chi-två=8,045, df=1, p=0,005. Phi låg på 0,19. Grupp fördelningarna i tabell 6.1 visar att 85 procent av de svenska och hela 96 procent av de tyska svaranden upplevde sig i hög grad behöva göra avkall på familje-/fritid. Beräkningarna byggde på ett N-tal på 219 svaranden, av vilka 110 var tyskar och 109 svenskar. Mellan land (x) och upplevelser av ”utmattning/övaransträngning” (y_2) samt mellan land och ”umgänge med kollegor utanför uppdraget” (y_3) visade sig inga signifikanta skillnader.

Tabell 6.1: Relation mellan landstillhörighet (x) och upplevt avkall på familjeliv och/eller fritid (y_1).

Land och upplevt avkall på familjeliv/fritid					
			land		Total
			Sverige	Tyskland	
Avkall på familj/fritid	i låg grad	Count	16	4	20
		% within land	14,7%	3,6%	9,1%
	i hög grad	Count	93	106	199
		% within land	85,3%	96,4%	90,9%
Total		Count	109	110	219
		% within land	100,0%	100,0%	100,0%

²²² Lewis-Beck, 1995.

²²³ Aronsson, 1999.

6.1.3 Sammanfattning och slutsatser av prövningen av huvudhypotesen

Ingen relation fanns mellan landstillhörighet (x) och indexvariabeln y , vilken antogs ge ett samlat – men ur mätstående problematiskt – mått på kvinnornas upplevda problem i livssituationen. Då landstillhörighetsvariabeln (x) testades mot y -indexets enskilda variabler, återfanns en samvariation med y_1 -variabeln, men inte med variablerna y_2 och y_3 .²²⁴

De slutsatser man kan dra av resultaten är att den bakomliggande variabeln landstillhörighet endast tycks ”påverka” en av aspekterna hos ”upplevt problem i livssituation”, nämligen y_1 , d.v.s. upplevelsen av att behöva göra avkall på familjeliv och fritid till förmån för uppdraget. Detta på så vis att relativt fler tyska kvinnor än svenska upplever sig behöva göra avkall i hög/mycket hög grad.²²⁵ Antagandena om att landstillhörighet påverkar kvinnornas upplevelser av utmattning/överanstängning (y_2) samt av grad av umgänge med kollegor utanför arbetstid (y_3), kan m.a.o. tillbakavisas.

Då landstillhörigheten antas vara den bakomliggande variabeln samt den tyngst vägande variabeln, varigenom de andra variablernas inverkan antas filtreras, torde en relation ha visat sig i x :s förhållande till y_2 och y_3 , om antagandena i min huvudhypotes och övriga hypoteser varit riktiga, i förhållande till dessa aspekter av ”upplevda problem i livssituation”.²²⁶ Av denna anledning finns det i detta fall ingen anledning att vidare fördjupa sig i modellens övriga antagna variabelrelationer till y_2 och y_3 . Det bör istället konstateras att dessa två av hypotesernas mätaspekter (y_2 och y_3), inte har någon grund i empirin. Däremot kan det, i ljuset av att min hypotes i alla fall finner en empirisk ”grund” i landstillhörighetens (x) relation till ”upplevt avkall på familje-/fritid” (y_1), finnas intresse av att vidare fördjupa sig i hur de övriga variablerna i modellen förhåller sig till denna originalrelation (d.v.s. till relationen mellan x och y_1).

6.2 Testning av modellen

Huvudhypotesen, vilken i modellen uttrycks i x - y -relationen, har som bekant redan testats och avsikten i detta avsnitt är att gå vidare och undersöka de antagna relationerna mellan samtliga variabler i de båda variabelstigarna i den operationella modellen, vilken skissats i kapitel 4.3.3. Dock kommer denna undersökning endast att omfatta modellvariablernas relation till y_1 (variabel 9) som mått på ”problem i livssituationen”. (Jämför slutsatserna i kapitel 6.1.3.) Eftersom denna utfallsvariabel är av kvalitativ art blir jag i detta kapitel hänvisad till användandet av korstabellsanalys och chi-tvåtestning. Det innebär att jag blir tvungen att inte bara undersöka och tolka modellens multivariata variabelrelationer vid en testning av dem alla tillsammans, utan att också titta på varje modellstigs enskilda bivariata relationer var för sig samt på hur dessa (bivariata relationer) kan påverkas av de övriga variablerna, ifall jag önskar få en nyanserad bild av relationerna mellan entiteterna i modellen.²²⁷ Av denna anledning blir denna multivariata korstabellsanalys lätt snårig att använda sig av då fler än tre variabler är inblandade.²²⁸ Antalet nödvändiga testningar ökar m.a.o. kraftigt i förhållande till antalet inblandade variabler.²²⁹ Dessutom blir det svårare att få ett meningsfullt utfall ju fler variabler som testas samtidigt, då andelen svarande i dessa fall måste delas upp på fler delgrupper.²³⁰ Detta medför en risk för att andelen svar i vissa grupper blir så få att ”verkliga” skillnader antingen får svårt att visa sig eller att testningen helt enkelt måste ogiltigförklaras p.g.a. för få förutsatta värden kategorierna.²³¹ P.g.a. att mitt empiriska material inte är så omfattande förstärks dessa risker. Av dessa anledningar har jag valt att i detta kapitel försöka hålla nere antalet inblandade variabler så långt det är möjligt. Jag kommer därför endast att välja ut en av de två empiriska variabler som mäter varje angiven entitet (x , c , h , a , och y) i den operationella modellen. Hur dessa val

²²⁴ Minimigränsen för statistisk signifikans för sattes vid p -värdessnivån 0,05.

²²⁵ Gruppkillnaderna var signifikanta på p -värdessnivån 0,01, utifrån en beräkning med 219 svarande.

²²⁶ Jämför diskussionen i kapitel 4.3.3, om variablernas antagna tidsordning och styrkeförhållanden.

²²⁷ Lazarfeld, 1955; Svenning, 1996.

²²⁸ Svenning, 1996.

²²⁹ Zeisel, 1969.

²³⁰ Lewis-Beck, 1995; Zeisel, 1969.

²³¹ Lewis-Beck, 1995. Jämför Typ II fel.

görs förklaras i avsnitt 6.2.1. I detta avsnitt kommer också möjliga problem med att endast använda y_1 -variabeln som ett mått på aspekten ”problem i livssituation” att diskuteras.

I kapitel 2.1. diskuterades vikten av att empirisk hypotestestning, för att den ska kunna bidra med någon meningsfull information om hur möjliga kausala mekanismer kan komma till uttryck på empirisk nivå, föregås av en genomtänkt teori och antaganden.²³² Hypotesprövningen innebär ur detta perspektiv att teorins empiriska generaliserbarhet prövas i och med testningarna. Om ett möjligt kausalsamband på ett genomtänkt sätt skissats *innan* testningen görs, minskar risken för att en identifierad, tillfällig korrelation av misstag kommer att tolkas i kausala termer.²³³ För att mot bakgrund av dessa insikter på ett trovärdigt sätt kunna tolka utfallen av modellrelationernas testresultat, har jag ställt upp detaljerade prediktioner för hur utfallen bör se ut ifall antagandena i mina hypoteser och i min motsvarande operationella modell skulle ”avspeglas” i empirin. Detta har gjorts i form av ett antal skissade antagna testutfall, vilka uttrycker direkta preciseringar av hypotesrelationerna, som de tecknats i den operationella modellen (i kapitel 4.3).²³⁴ Dessa predicerade testutfall/antaganden presenteras i appendix 4, vilket hänvisas till i avsnitt 6.2.2. I samand med denna presentation i appendix 4, tas också en för utfallsresonemangen relevant tolkningsrelaterad fråga upp. De verkliga resultatutfallen illustreras sedan i en tabell, vilken visar exakt vilka predicerade antaganden (testfallsgrupper) som överlevt/inte överlevt testningarna och vilka hypoteser dessa motsvarar. Resultatpresentationen återfinnes i avsnitt 6.2.3, tabell 6.2. Därefter följer en tolkning och diskussion av dessa utfall. Denna tolkningsdiskussion förs i relation till de predicerade testutfallsantagandena som presenterats i appendix 4. Därmed förs tolkningsdiskussionen även i relation till de motsvarande hypoteserna, eftersom testutfallsantagandena utgör preciserade avspeglings av dessa hypotesrelationer. Tolkingsdiskussionen förs i avsnitt 6.2.4.

I texten i detta kapitel förutsätts det att läsaren har den operationella modellen (från avsnitt 4.3.3.) samt de uppställda hypoteserna (från avsnitt 4.3.2.) i minnet. Indirekt förutsätts det också att läsaren har teoriresonemangen i avsnitt 4.1. och 4.2 klara för sig.²³⁵

6.2.1 Val av mellankommande variabler till hypotestestningen samt möjliga validitetsproblem hos variabel y_1

Diskussionen i detta avsnitt, där valen av empiriska mellankommande variabler till testningarna samt möjliga validitetsproblem hos den empiriska variabeln y_1 tas upp, förs med utgångspunkt i den skissade operationella modellen i kapitel 4.3.3, figur 4.4. ”Modellvariablerna”, som de empiriska variablerna diskuteras i relation till, refererar m.a.o. till entiteterna i den operationella modellen.

Arbetsfärens karaktär (modellvariabel a): Variabel 6, spenderade ”arbetstimmar” i uppdraget kommer att få representera modellvariabel a, eftersom denna är den enda som lämpar sig för en testning mot y_1 -variabeln. Variabel 12 mäter nämligen endast arbetsmiljön och har på så vis inte någon naturlig koppling till ”upplevelsen av avkall på familjeliv och fritid” (y_1). Högt a, d.v.s. fler timmar än medel spenderade i uppdraget kommer därmed att ge ett mått på en ”konservativt” karaktäriserad arbetsfär för riskdagskvinnan. Lågt a, d.v.s. färre spenderade timmar i uppdraget ger ett mått på en mer ”liberalt” karaktäriserad arbetsfär.

Hemsfärens karaktär (modellvariabel h): Variabel 7, spenderade arbets- och omsorgstimmar i hemsfären, kommer att representera modellvariabel h, då denna ger det mest ”objektiva” måttet på hemsfärens karaktär. Dessutom utgår denna ifrån samma mätsätt som den föregående a-variabeln. (Mätbristerna hos

²³² Jämför Sayer, 1992; kapitel 2.1.

²³³ Om att så är fallet råder stor samhällsvetenskaplig metodologisk enighet: Jämför Zeisel, 1969; Lewis-Beck 1995; Lazarfeld, 1955; Rose/Sullivan, 1996, Sayer, 1992, Gilje/Grimen, 1992, Svenning, 1996 och Holme/Solvang, 1997.

²³⁴ Dessa predicerings utgör därmed också indirekt en förlängning av den i kapitel 4 presenterade teorin.

²³⁵ Samtliga av de slutsatser och konstateranden uttrycks i texten i detta kapitel bygger indirekt på de villkor som omnämns i kapitel 4.

variabel 8 diskuterades i presentationskapitlet, kapitel 5.) Högt h, d.v.s. fler timmar än medel spenderade i hemarbete kommer därmed att ge ett mått på en ”konservativt” karaktäriserad arbetsfär för riskdagskvinnan. Lågt h, d.v.s. färre spenderade timmar i hemarbete ger ett mått på en mer ”liberal” karaktäriserad arbetsfär. Detta får som konsekvens att fler spenderade timmar i hemarbete (högt h) också antas bidra till en starkare upplevelse hos riksdagskvinnan av att tvingas ”göra avkall på familjeliv och fritid” (y_1). Detta kan tyckas något kontraintuitivt, men är naturligt om man antar att en ”konservativt” karaktäriserad hemsfär också medför högre karv på kvinnan att ägna sig åt just hemlivet (något som dessutom kan medföra mer avkall på fritidsdelen i y_1).

Civilstånd och barn (modellvariabel c): Det hade varit högst intressant att titta på barnaspektens, d.v.s. på variabel 5:s relation till y_1 . Den ena kategorigruppen hos denna variabel bygger dock, p.g.a. att så få av riksdagskvinnorna har hemmaboende barn, på ett mycket litet N-tal. Då den ena y_1 -gruppen också är liten (jämför kapitel 5.6) kommer detta sannolikt att ställa till problem vid eventuella testningar, genom att vissa celler får för få värden. Därför får istället variabel 3, som mäter civilstånd, ensam representera ett mått på dessa aspekter av kvinnans hemförhållanden (modellvariabel c). Variabeln delas upp i samboende och ensamboende, där samboende antas leda till en konservativare hemsfär för kvinnan. Ett problem med detta variabelval, som man bör ha i bakhuvudet vid tolkningen av resultaten, är dock att gruppen ensamboende mammor inte kommer med i den grupp som antas ha mest krav på sig i hemsfären (d.v.s. i gruppen samboende – jämför teori och hypoteser i kapitel 4). En korstabellsberäkning visar dock att endast ett litet antal, 8 å 12 procent, av de ensamboende kvinnorna i min svarsgrupp har barn upp t.o.m. 18 år.²³⁶ Dessutom går det inte att veta något om hur många av dessa kvinnor som har huvudansvaret för barnen. Denna aspekt kommer därför förhoppningsvis inte att ha någon avgörande inverkan på de senare testutfallen. Ett annat problem är att jag utgår ifrån att de samboende kvinnorna lever med en äkta man, vilket gör att exempelvis homosexuellt samboende kvinnor inte beaktas (jämför även diskussionen i kapitel 4.3.3). Jag utgår dock härmed ifrån det provisoriska antagandet om att den möjliga icke heteronormativa gruppen antalsmässigt är så liten att den inte har någon nämnvärd inverkan på resultatbilden.

Upplevt avkall på familjeliv och fritid p.g.a. uppdraget (modellvariabel y_1): Man skulle kunna ifrågasätta variabel y_1 :s validitet som mått på ”upplevt problem i livssituationen”. Dock vill jag än en gång understryka att denna variabel endast antas mäta *en aspekt* av de upplevda problemen.²³⁷ En fördjupning i de övriga variablernas relation till y_1 motsäger m.a.o. inte på något sätt de tidigare framkomna resultaten, nämligen att det *inte* finns något stöd hos min huvudhypotes i relationen mellan landstillhörighet och de två andra problemaspekterna – utmattning/överansträngning samt privat umgänge med kollegor.

Det kan också uppfattas som ointressant att titta på arbetsfärsvariabelns (a) och hemsfärsvariabelns (h) relation till y_1 , då dessa tre variabler kan tyckas mäta liknande aspekter. Dock vill jag här understryka att a- och h-variabeln bör ses som ”objektiva” mått på respektive sfärs karaktär, medan y_1 är ett subjektivt upplevelsemått på kvinnans samlade intryck av sin livssituation. A- respektive h-variabeln ses dessutom inte endast som tidsmått, utan också som mått på vilka krav som ställs i respektive sfär – förkroppsligade i andelen spenderade arbetstimmar i sfärerna – d.v.s. som mått på om respektive sfär har en mer ”konservativ” eller en mer ”liberal” karaktär. (Jämför tidigare diskussion kring dessa empiriska variabelval.)

6.2.2 Predicerade antaganden om testutfallen

De predicerade antagna testutfallen som ställts upp inför modelltestningen och som bygger på de relationer som uttrycks i de uppställda hypoteserna samt i den operationella modellen i kapitel 4.3, återges som

²³⁶ Korstabellsberäkningen gjordes utifrån ett N-tal på 208 svaranden.

²³⁷ För att inte vilseleda läsaren behåller jag därför här variabelbeteckningen y_1 , istället för att (som i övriga empiriska variablers fall) endast hänvisa till den operationella modellens bokstavsbezeichnung (y).

tidigare nämnts i appendix 4. Där presenteras också de tolkningsnormer för kvalitativ korstabellanalys som prediktionsresonemangen och därmed även de kommande tolkningarna av resultaten, bygger på. En diskussion förs också kring de i kapitel 5 presenterade kontrollvariablernas möjliga inverkan på resultatbilden.

6.2.3. Översikt över modellrelationernas testresultat

Samtliga relevanta testresultat, som framkommit av testningen av den operationella modellen och de därtill hörande uppställda hypoteserna (från kapitel 4.3), sammanfattas i tabell 6.2 nedan. Först i tabellen anges den testade variabelrelationen samt utfallet. Sedan anges Chi-två-värdet, antalet frihetsgrader samt testningens p-värde. Ett mått på relationens samband, i form av Phi eller Cramer's V, anges också. Därefter visas N-talet, d.v.s. det antal som beräkningen bygger på. I de fall testningen byggd på få förväntade värden i någon av tabellcellerna, har den inte kunnat bidra med tillförlitliga resultat och därför ogiltigförklarats. I så fall anges detta med "f.f.". Korstabellerna, som anger de exakta procentfördelningarna mellan olika grupper, återfinnes i de fall de konstaterats innehålla intressant information i enskilda tabeller under huvudtabellen, 6.2. Referenser till dessa korstabeller anges sist i huvudtabellen. En förklaring till vad utfallen konkret innebär för variabelernas inbördes kategorirelationer följer också, i de fall resultaten är statistiskt signifikanta. Därefter listas referenser till de texthypoteser och konkreta, predicerade testfall som prövningarna bygger på. Referenserna anknäyer m.a.o. till de uppställda hypoteserna i stycke 4.3.2 och till de numrerade grupperna av testfallsprediktioner som presenterats i Appendix 4. En hänvisning till i vilka fall testresultatet falsifierat det jag antagit anges också. Som referenspunkter anges i tabellen även utfallen av föregående delkapitels testningar, vilka belyste den bakomliggande x-variabelns förhållande till y_1 , y_2 och y_3 .

Tabell 6.2: Empiriska testresultat och dess relationer till antagandena.

Variabel-Relation: (jämför modell i kap 4.3.3.)	Chi-två-värde:	d.f.:	p-värde:	Phivärde/ Cramer's V-värde:	N-tal:	Förklaring:	Testfall: (jämför appendix 4)	Antagen Hypotes: (jämför lista i kap 4.3.2)	Empiriskt testresultat motsäger testfalllets och/eller hypotesens prediktion: (anges med X)	Jämför Tabell:
x-y ₁	8,05	1	0,01	0,19**	219	Variabel x förhåller sig till y ₁ på så vis att fler tyska än svenska kvinnor (x) upplever att de i hög/mycket hög grad måste göra avkall på fritid/familjeliv till förmån för uppdraget (y ₁).	1, 3	A		6.1
x-a			n.sf.				1	I	X	
a-y ₁			n.sf.				1	H	X	
x-a-y ₁	4,37/f.f.	1/1	0,04/f.f.	0,19*/f.f.	119/76	Originalrelationen mellan x-y ₁ förblev intakt för gruppen som spenderar färre timmar i arbetssfären, d.v.s. för gruppen med en "liberal" arbetssfär (a). Detta förväntades inte. Testningen av gruppen som spenderar fler timmar i arbetssfären (konservativ arbetssfär) uppvisade för få förväntade värden.	2	J	X/...	

Variabel-Relation: (jämför modell i kap 4.3.3.)	Chi-två-värde:	d.f.:	p-värde:	Phi-värde/Cramer's V-värde:	N-tal:	Förklaring:	Testfall: (jämför appendix 4)	Antagen Hypotes: (jämför lista i kap 4.3.2)	Empiriskt testresultat motsäger testfallets och/eller hypotesens prediktion: (anges med X)	Jämför Tabell:
x-c	5,00	1	0,03	-0,15*	211	Variabel x förhåller sig till c på så vis att relativt fler tyska (x) än svenska kvinnor är ensamboende (c).	3	D		6.3
c-h	4,24	1	0,04	0,16*	176	Variabel c förhåller sig till h på så vis att samboende kvinnor (c) spenderar mer tid i hemarbete, d.v.s. har en mer "konservativ" hemsfär (h), än ensamboende (c).	3	C		6.4
h-y ₁			n.sf.				3	B	X	
c-y ₁			n.sf.				4	----	X	
x-h			n.sf.				4	----	X	
x-c-h			n.sf./n.sf.				5	E	X/X	
x-c-y ₁			f.f./n.sf.				5	F	.../X	
x-c-h-y ₁			f.f./f.f./f.f./f.f.				6	G		
x-h-y ₁	8,49/f.f.	1/1	0,00/f.f.	0,29**/f.f.	100/81	Originalrelationen mellan x och y ₁ förstärktes något för gruppen med "liberalt" karakteriserad hemsfär (h), d.v.s. för de som spenderar Färre timmar i hemsfären. Mätningen avseende andra hemsfärgruppen (h) uppvisade för få förväntade värden.	7	----		
c-h-y ₁			f.f./f.f.				7	----		
x-y ₁ ; c,h,a			f.f./f.f./f.f./f.f./f.f./f.f.				8	K		
x-y ₂			n.sf.					A	X	
x-y ₃			n.sf.					A	X	

** = Statistisk signifikans på p-värdesnivån 0,01.

* = Statistisk signifikans på p-värdesnivån 0,05.

d.f = antal frihetsgrader (degrees of freedom)

n.sf. = ingen statistisk signifikans (p-värde överskridande 0,05).

f.f. = Beräkningen byggde på för få förväntade värden och är därför ogiltigförklarad.

För yttreliigare variabelförklaringar: jämför avsnitt 6.2.1 och/eller appendix 4.

Tabell 6.3: Relation mellan Landstillhörighet (x) och Civilstånd (c).

Land (x) och Civilstånd (c)					
			land		Total
			Sverige	Tyskland	
Civilstånd: Ensam / Samboende	ensamboende	Count	25	41	66
		% within land	24,0%	38,3%	31,3%
	samboende	Count	79	66	145
		% within land	76,0%	61,7%	68,7%
Total	Count		104	107	211
	% within land		100,0%	100,0%	100,0%

Tabell 6.4: Relation mellan Civilstånd (c) och Hemsfärens karaktär (h).

Civilstånd (c) och Hemsfär (h)					
			Civilstånd: Ensam / Samboende		Total
			ensamboende	samboende	
Timmar i hemarbete (högt/lågt antal)	0-9 timmar ("lågt")	Count	36	59	95
		% within Civilstånd: Ensam / Samboende	65,5%	48,8%	54,0%
	mer än 9 timmar ("högt")	Count	19	62	81
		% within Civilstånd: Ensam / Samboende	34,5%	51,2%	46,0%
Total	Count		55	121	176
	% within Civilstånd: Ensam / Samboende		100,0%	100,0%	100,0%

6.2.4 Sammanfattning och slutsatser av modellprovningens resultat

Det konstaterades redan i kapitel 6.1 att originalrelationen $x-y_1$ (Land och Upplevt avkall av familjeliv och fritid) uppvisade signifikanta skillnader på p-värdesnivån 0,01, utifrån en beräkning på 219 svarande. Phivärdet låg på 0.19. Fler tyska än svenska kvinnor upplevde, som beskrivits, att de i hög eller mycket hög grad behövde göra avkall på familjeliv och fritid (jämför tabell 6.1, i kapitel 6.1). Tolkningarna av modellrelationernas övriga testutfall, vilka sammanfattats i tabell 6.2, sker med denna originalrelation som referenspunkt. I övrigt följer utfallstolkningarna testfallsindelningen i appendix 4, där först relationerna den övre modellstigen, sedan den nedre stigen och slutligen hela den operationella modellen problematiserats (jämför den skissade operationella utgångsmodellen – figur 4.4, kapitel 4.3.3). Resonemangen förs således i relation till de antagna testutfall som ställts upp i appendixet, vilka inneburit en precisering av de hypoteser och de modellrelationer som avsetts att testas. I tabell 6.2 angavs referenser till de avsedda testfallsantagandena i appendix 4. I tabellen illustrerades också vilka variabelrelationer och vilka hypoteser testfallen avser, vilket gör att man med enkelhet kan följa vilka relationer tolkningarna avser. För en djupare förståelse av resonemangen nedan krävs det dock att man också tagit del av fallframställningarna i appendix 4. Då ingen referens anges i texten, avses en hänvisning till resultatsammanfattningen i tabell 6.2. Av enkelhetsskäl refereras det i texten nedan primärt till variabelernas bokstavsbeteckningar (vilka utförligt presenterades i avsnitt 6.2.1).

Övre modellstigen – testfall 1 och 2

Resultaten för testfall 1 visar att ingen av de bivariata relationerna som anknyter till arbetsfärens karaktär (relation $x-a$ samt $a-y_1$) uppvisar någon statistisk signifikans. Testresultatet för fall 2 visar att originalrelationen $x-y_1$ förblev intakt under a 's inflytande. Detta gäller dock endast gruppen med "liberal" arbetsfär (a). Signifikansvärdet för denna grupp ligger på 0,05, utifrån en beräkning med 119 svarande. Cramer's V-värdet är, i likhet med värdet hos originalrelationen ($x-y_1$), 0,19.

Om gruppen med konservativ arbetsfär, vilken var den grupp som den huvudsakliga förstärkningen antagits avse, går det inte att uttala sig, eftersom testningen byggde på för få förväntade kategorivärden i någon av cellerna. Med reservation för att den sista testningen byggde på för få förväntade värden, pekar samtliga resultat mot att a-variabeln inte har någon inverkan på eller förändrar någon av de övriga beaktade variablerna och dessas relationer. Eftersom originalrelationen i det kända ledet förblev intakt, torde påverkan på y_1 nämligen istället komma från x-variabeln. Att a inte heller uppvisade någon enskild relation till y_1 tyder ytterligare på att så är fallet.

Nedre modellstigen – testfall 3-7

Resultaten för testfall 3 visade samvariation i relationerna mellan landstillhörighet (x) och civilstånd (c) samt mellan civilstånd (c) och hemsfärens karaktär (h), på i princip de vis som förväntats.²³⁸ Mellan variablerna Hemsfärskaraktär (h) och problemvariabeln Upplevt avkall av familjeliv och fritid (y_1) fanns däremot ingen signifikant samvariation. Tabell 6.3, som illustrerar x-c-relationen, visar att hela 38 procent av de tyska kvinnorna är ensamboende, jämfört med 24 procent av de svenska kvinnorna. Skillnaderna är signifikanta på p-värdesnivån 0.05 och Phi ligger på -0.15. Beräkningarna är gjorda utifrån ett svarstal på 211 kvinnor, varav 107 tillhör den tyska gruppen och 104 den svenska gruppen. Tabell 6.4, som illustrerar c-h-relationen, visar att 51 procent av de 121 samboende kvinnorna kan sägas verka i en ”konservativ” hemsfär, då de spenderar mer än nio timmar i hemarbete per vecka. Detta bör jämföras med gruppen ensamboende kvinnor, av vilka 35 procent gruppens 55 kvinnor spenderar mer än nio timmar i hemarbete i veckan. Dessa skillnader är signifikanta på p-värdesnivån 0,05, utifrån en beräkning på ett totalt antal av 176 svarande. Phi ligger på 0,16.

Hos testfall 4 visade inget av resultaten för de antagna relationerna x-h och c- y_1 någon samvariation. Inte heller de giltiga utfallen av de trivariata relationerna i testfall 5, x-c-h och x-c- y_1 , visade någon samvariation. För den senare relationen gäller dock att originalsambandet x- y_1 med avseende på gruppen ensamboende (c) visade för få förväntade värden och därför inte går att uttala sig om. Den fyrvariata relationen x-c-h- y_1 , i testfall 6, visade också den för få förväntade cellvärden för att kunna utvärderas. Hos testfall 7 fick även relationen c-h- y_1 ogiltigförklaras p.g.a. för få förväntade värden. I relationen x-h- y_1 återfanns en viss effektförstärkning av den ”liberala” hemsfärgruppen (h), avseende originalrelationen x- y_1 , d.v.s. hos den grupp kvinnor som spenderar relativt färre timmar i hemsfären. Hos den andra h-gruppen byggde mätningen (åter) på för få förväntade värden i någon av cellerna för att kunna utvärderas.

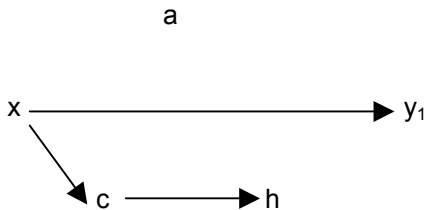
Angående tolkningen av resultaten kan det för det första konstateras att det inte är möjligt att tyda utfallen av de trivariata och fyrvariata relationerna, då så många prövningar fått ogiltigförklaras p.g.a. för få förväntade värden. Det är för det andra också svårt att veta i vad mån de övriga trivariata relationerna som inte visade någon signifikans gjorde detta delvis p.g.a. att det även i dessa fall fanns så pass få värden i vissa kategorier, exempelvis i den ena y_1 -gruppen, att laborera med (d.v.s. att signifikansen kan ha uteblivit p.g.a. ett s.k. Typ II fel). Då jag dock inte har någon närmare information om ifall så är fallet, får jag här utgå ifrån att det i dessa (senare) exempel inte fanns några relationer mellan variablerna. Inte heller den trivariata relationen x-h- y_1 går att tolka på något förnuftigt vis, utifrån de i övrigt knappa resultat som framkommit. Det största problemet ligger i att den för tolkningen viktigaste resultatrelationen x-c-h- y_1 inte gick att utvärdera, då denna var ett av de utfall som byggde på för få förväntade värden i cellerna. Den enda slutsats jag därför, utifrån dessa begränsade resultat, kan göra anspråk på att dra är att det finns en relation mellan x och c samt mellan c och h. Vad dessa variabelrelationer i grunden beror på går dock, av ovan nämnda anledningar, inte att med säkerhet uttala sig om.

²³⁸ Delgrupperna hade uppvisade m.a.o. de relationer som förväntats. Dock antogs egentligen relationen mellan x och c vara starkare än den mellan c och h; något som *inte* visade sig i testresultaten.

Då det här och i det följande talas om samvariation, avses variabelrelationens Phi- eller Chramer's V-värde. Då det talas om skillnader mellan variabelgrupperna avses Chi-två-värdet.

Hela modellen – testfall 8

Testningen av modellens samliga mellankommande variablers (a:s, c:s och h:s) förhållande till originalrelationen x - y_1 går inte att utvärdera p.g.a. att vissa kategorigrupper uppvisar för få förväntade värden. Detta medför slutgiltigt att en helhetstolkning av modellrelationerna är omöjlig att göra. Därmed finns inget att tillägga till de slutsatser som i de föregående styckena dragits. De konstaterat överlevande variabelrelationerna illustreras i en reviderad empirisk modell i figur 6.1. Endast de relationer som jag bedömt med säkerhet kunna fälla omdömen om har tagits med i figuren.

- Variabelrelationerna uppvisar sådana förhållanden mellan i kategorigrupperna som angivits i antagandena och hypoteserna (jämför kapitel 4.3.2, appendix 4 eller tabell 6.2).
- Gränsen för statistisk signifikans ligger på p-nivån 0,05.
- För variabelförklaringar: se kapitel 4.3.3 för allmän beskrivning eller kapitel 6.2.1 för specifika förklaringar.

Figur 6.1: Kvarstående empiriska relationer som konstaterats inte motsäga antagandena.

Utifrån den föregående resultatdiskussionen samt de illustrerade överlevande relationerna kan det konstateras att de hypoteser som i förhållande till problemaspekten Upplevt avkall av familjeliv och fritid (y_1) på ett giltigt sätt kunnat prövas mot det empiriska materialet samt konstaterats ”överleva” denna prövning, är hypotes A, C och D – jämför listan i kapitel 4.3.2.²³⁹ De övriga åtta uppställda testhypoteserna måste därmed slutgiltigt tillbakavisas, alternativt konstateras inte kunna testas mot materialet.

²³⁹ Barnaspekten har, som tidigare beskrivits, inte inkluderats i hypotestestningen.

7 Sammanfattande empirisk resultatdiskussion

I detta kapitel sammanfattas och diskuteras de resultat och de slutsatser som i undersökningen framkommit, ur ett vidare perspektiv. Först, i avsnitt 7.1, följer en diskussion som strikt utgår ifrån den empiri som framkommit och ifrån de metodnormer jag valt att hålla mig till.²⁴⁰ Detta traditionellt hållna avsnitt bör ses som uppsatsens huvudsakliga resultatdiskussion. Jag har dock, i avsnitt 7.2, också tillåtit mig att komplettera och fördjupa denna huvuddiskussion med en senare, friare utformad, efterdiskussion. Denna fria efterdiskussion bör ses som ett avslutande, i viss mån frikopplat, tillägg till uppsatsens övriga textmassa. I efterdiskussionen anläggs nämligen nya perspektiv på de framkomna befunden och jag tillåter mig dessutom att spekulera samt att problematisera de kvantitativa resultaten i relation till det som framkommit i de här icke publicerade intervjuer jag gjort med ett antal av de tyska och svenska riksdagskvinnorna. I denna efterdiskussion frångås m.a.o. normen om att inte i efterhand presentera några nya rön samt vissa av de övriga metodnormer jag valt att utgå ifrån, vilket är anledningen till att jag valt att separera avsnittet från huvuddiskussionen. Eftersom de insikter som presenteras i efterdiskussionen dock bidrar med flera intressanta, kompletterande och fördjupande förklaringsinfallsvinklar till mina resultat samt väcker ytterligare inspiration till framtida forskningsfrågor för området, har jag tillåtit mig att också låta dessa fritt hållna funderingar få komma till uttryck.

7.1 Traditionellt hållen huvuddiskussion

Resultaten visade att min empiriskt prövbara huvudtes, om att de tyska riksdagskvinnorna torde uppleva mer problem i sina livssituationer än de svenska, på ett *generellt* plan måste avvisas (utifrån ett falsifikationistiskt perspektiv). Detta kan tolkas som att förklaringspotentialen hos min utarbetade teoretiska modell om ”yrkeskvinnans livssituation” är bristfällig i förhållande till riksdagskvinnornas verklighet. Det fanns nämligen inte några landsskillnader varken avseende de svenska och tyska riksdagskvinnornas upplevelser av utmattning och överansträngning eller avseende kvinnornas privata umgänge med kollegor. Båda aspekterna antogs mäta upplevda problem i livssituationen. Dock visade det sig finnas statistiskt signifikanta landsskillnader hos den tredje aspekten som antogs mäta livssituationsproblem, nämligen gällande riksdagskvinnornas upplevelser av att känna sig tvungna att göra avkall på familjeliv och/eller fritid till förmån för uppdraget.²⁴¹ Relativt fler tyska än svenska riksdagskvinnor upplevde sig behöva göra avkall i hög grad.²⁴² Detta indikerar att det avseende *en* aspekt av kvinnornas liv kan finnas viss empirisk ”grund” för mitt huvudantagande. Ur detta perspektiv kan m.a.o. huvudhypotesen, om att det fanns skillnader i livssituationen mellan de svenska och tyska kvinnorna på så vis att de tyska kvinnorna antas uppleva mer problem än de svenska, uppfattas ha överlevt testningarna avseende *en* av de *tre* undersökta problemaspekterna. Resultaten bör tolkas mot bakgrunden av att enkätutskicket, som omfattade 358 kvinnor, hade ett svarsbortfall på 38 procent samt mot bakgrunden av att stickprovet endast omfattade riksdagskvinnor som verkat under valperioden 1998-2002.²⁴³ Svarsbortfallet innebar ingen nämnvärd förändring av den blockmässiga fördelningen av kvinnorna i respektive land, jämfört med fördelningen av samtliga tillfrågade kvinnor under valperioden 1998-2002. Däremot medförde bortfallet att de jämförelsevis yngre kvinnorna blev något överrepresenterade i den tyska gruppen och att de äldre kvinnorna blev överrepresenterade i den svenska gruppen, jämfört med om andelen svar på enkätutskicket varit fullständig.

²⁴⁰ Jämför kapitel 2.1.

²⁴¹ Samtliga relevanta hypotestestningar gjordes med hjälp av korstabellanalys och signifikanstestet Chitvå. Minimigränsen för statistisk signifikans drogs i samtliga fall vid p-värdesnivån 0,05.

²⁴² Gruppkillnaderna var statistiskt signifikanta på p-värdesnivån 0,01, utifrån en beräkning av 219 kvinnor.

²⁴³ Svarsbortfallet på 38 procent grundas på en beräkning baserat på svarsantalet 222 av 358 tillfrågande kvinnor. Enkätutskicket gjordes under år 2001.

Den beskrivande statistiken gällande hela gruppen riksdagskvinnor visade att majoriteten av kvinnorna tillhör en grupp som har en relativt hög ålder (med medelåldern 52 år), i låg grad har hemmaboende barn (endast en femtedel av kvinnorna hade barn upp till och med 18 år), i relativt hög grad är ensamboende (en tredjedel av kvinnorna) samt som spenderar en avsevärd tid av sin tillvaro i ”arbets sfären”, d.v.s. i uppdraget.²⁴⁴ Resultaten antyder m.a.o. att de kvinnor som verkar som riksdagsledamöter kan sägas ha en jämfört med normen något ovanlig livssituation. Genomsnittstiden i arbets sfären för riksdagskvinnan var cirka 65 timmar per vecka.²⁴⁵ Om man till detta lägger en genomsnittstid i hemarbete på nio timmar i veckan framträder bilden av en sammanlagd ”arbetstid” i båda sfärerna på 74 timmar per vecka en eller i snitt 11 timmar per dag, då även helgdagar inkluderas.²⁴⁶ Gällande hemarbetet angav de flesta riksdagskvinnorna för övrigt att de utförde cirka hälften av detta i sina hushåll, vilket skulle kunna uppfattas som anmärkningsvärt med tanke på hur mycket kvinnorna är borta och med tanke på hur pressad deras tidsmässiga situation i övrigt ter sig.²⁴⁷ Den deskriptiva statistiken antydde vidare att hela gruppen riksdagskvinnors upplevda problem i livssituationen var störst med avseende på aspekten Upplevt avkall av familjeliv och fritid (d.v.s. med avseende samma aspekt som också uppvisat landsskillnader). Hela 91 procent av kvinnorna upplevde att de behövde göra avkall i hög/mycket hög grad.²⁴⁸ Detta resultat tycks inte speciellt överraskande med tanke på den betydande tid kvinnorna konstaterats spendera i arbetsrelaterade aktiviteter. De båda andra variablerna, utmattning/överanstängning samt privat umgänge med ”kollegor”, visade inga resultat som tydde på att majoriteten av riksdagskvinnorna avseende dessa aspekter upplever speciellt mycket problem i sina liv.

Samtidigt visade den deskriptiva statistiken att det hos varje variabel som mätte ”problem i livssituationen” fanns en grupp kvinnor som föll under den yttersta problemkategorin. Kanske tillhör de den grupp kvinnor som inte inrättat sin livssituation utifrån uppdragets uttalade krav. I min strävan att ta reda på denna och andra relaterade frågor, gick jag vidare och tittade på olika kvinnogrupperns förhållande till en av problemspekterna, nämligen det upplevda tvånget att göra avkall på familjeliv och fritid (vilken var den problemspekt som det visat sig finnas landsskillnader i förhållande till). Testningarna av hur riksdagskvinnornas olika karakteristika gällande landstillhörighet, civilstånd, spenderad tid i hemsfären samt spenderad tid i arbets sfären förhåller sig till varandra samt till det upplevda avkallet av familjeliv/fritid, gav flera utfall som *inte* var statistiskt signifikanta. (Gränsen för statistisk signifikans hos de utförda Chi-tvåtestningarna drogs i samtliga fall vid p-värdesnivån 0,05.) I dessa fall kunde m.a.o. inga skillnader mellan variabelgrupperna konstateras. Dock var det generellt svårt att uttala sig om hur det förhöll sig med variabelrelationerna, då flera av de avgörande testningarna visade för få cellvärden i korstabellerna för att kunna utvärderas. De enda statistiskt signifikanta relationer som visade sig och som på ett förnuftigt sätt kunde värderas var – förutom den redan nämnda mellan land och en av problemspekterna – en relation mellan landstillhörighet och civilstånd (boende) samt mellan boende och spenderad tid i hemarbete/omsorgsarbete. Det visade sig, som antagits, att tyska riksdagskvinnor i högre grad än svenska lever ensamma och att samboende kvinnor spenderar mer tid i hemarbete och omsorgsarbete än ensamboende kvinnor.²⁴⁹ Däremot visade sig exempelvis inte relationen mellan arbetstid i hemsfären och problemspekten Upplevt avkall av familjeliv och fritid vara statistiskt signifikant, vilket pekar på att några slutsatser om kvinnornas *sammantagna* livssituationer inte kan dras utifrån mitt material. Inte heller relationerna mellan landstillhörighet och tid i arbets sfär eller mellan arbets sfärstid och den senare nämnda problemspekten visade några statistiskt signifikanta samband. Statistisk signifikans mellan landstillhörighet och hemarbete (vilket på ett indirekt plan antagits skulle existera) uteblev också. Detta indikerar m.a.o. att endast två av mina 9 empiriskt prövbara delhypoteser (nämligen hypotes C och D – jämför listan i kapitel 4.3.2) både på ett giltigt sätt kunnat testas mot det

²⁴⁴ Beräkningen av kvinnornas ålder byggde på 193 svarande, beräkningen av kvinnornas boendeform på 211 svarande och beräkningen av andelen kvinnor med barn upp till och med 18 år på 219 svar.

²⁴⁵ Beräkningen av kvinnans tid i uppdraget per vecka byggde på 198 svarande.

²⁴⁶ Beräkningen av kvinnans arbetstid i hemmet per vecka byggde på 184 svarande.

²⁴⁷ Beräkningen av kvinnans andel utfört hemarbete byggde på 203 svarande.

²⁴⁸ Beräkningen av kvinnans upplevda avkall av familjeliv och fritid byggde på 219 svarande.

²⁴⁹ Båda gruppsskillnaderna var statistiskt signifikanta på p-värdesnivån 0,05, utifrån en beräkning av 211 respektive 176 kvinnor. (Den första beräkningen avsåg land/boende och den senare boende/hemarbete.)

empiriska materialet och kunnat konstateras ”överleva” dessa test.²⁵⁰ Dessutom testades hypoteserna, som nämnts, endast utifrån den ena utfallsaspekten, Upplevt avkall på familjeliv och fritid.

Den bild de här diskuterade resultaten ger uttryck för kan konstateras ligga i linje med den tidigare forskning som visat att kvinnor i toppositioner har en relativt ”ovanlig” livssituation, i bemärkelsen att en betydande del av dem är ensamboende och inte har (hemmaboende) barn.²⁵¹ Resultaten kan också sägas „stödja” tidigare empiriska konstateranden om att detta mönster är mer uttalat i nordeuropeiska än i skandinaviska länder.²⁵² Det som på detta plan tillförts forskningsläget med denna undersökning är att det går att konstatera att dessa tendenser även tycks gälla gruppen tyska och svenska idag vekande riksdagskvinnor. (Landsskillnaderna undersöktes – och visade sig – endast utifrån aspekten sambo/ensamboende.) Vidare kan det faktum att kvinnorna i hög grad känner att de måste göra avkall på familjeliv och fritid ses som intressant i ljuset av den tidigare empiriskt grundade forskning som visat att normen om hängivelse åt arbetet är stark för människor som befinner sig i högre positioner.²⁵³ I min studie konstaterades som bekant dessutom upplevelsen av att behöva göra avkall vara mer uttalad hos de tyska riksdagskvinnorna än hos de svenska. Det i min studie noterade sambandet mellan boende och tid i hemarbete – d.v.s. mer tid i hemarbete för samboende än för ensamboende – kan vidare relateras till den i tidigare forskning konstaterade ojämna fördelningen av hemarbete mellan samboende män och kvinnor, till sambokvinnornas nackdel.²⁵⁴ Ur ett tidsmässigt perspektiv kan det m.a.o. konstateras att det för (riksdags)kvinnor tycks löna sig att bo ensam.

Att jag hos denna grupp riksdagskvinnor som bekant inte fann några skillnader i andelen ”arbets”tid i uppdraget mellan tyskarna och svenskarna motsäger viss tidigare jämförande empirisk forskning som gjorts om kvinnor i politiska toppositioner samt om kvinnor i karriäryrken, vilken pekat på att tyska kvinnor i dessa miljöer arbetar mer än svenska.²⁵⁵ De också uteblivna landsskillnaderna i hemarbete skulle vidare kunna tolkas som svårförenliga med Lewis/Ostners och Esping-Andersens teser om välfärdsstaternas formerande inverkan på samboende mäns och kvinnors hemliv.²⁵⁶ Dock kan resultaten också tolkas som ett tecken på att dessa teser inte oavkortat kan generaliseras till den speciella kategori kvinnor som riksdagsledamöterna utgör. Att jag hos min grupp inte heller fann något som tydde på att majoriteten av kvinnorna, bortsett från den tidsmässiga antagna pressen, mådde dåligt i sin arbetsmiljösituation följer inte heller till fullo trenden hos tidigare forskning, i vilken påfrestningar och diskriminering i arbetslivet har konstaterats vara vanliga för kvinnor.²⁵⁷ De flesta kvinnorna i min studie upplevde i varje fall inte att kvinnor i lägre grad än män kom till tals i arbetsmiljön och de flesta umgicks som nämnts då och då privat med de andra ledamöterna, vilket kan tolkas som ett tecken på arbetsmiljömässig trivsel. Majoriteten av kvinnorna visade som bekant inte heller några avsevärda tecken på överansträngning. Dessa senare beskrivningar skulle kunna tolkas som att de bakgrundsteorier om organisation och familj som jag utgått ifrån inte heller fullt ut förklarar riksdagskvinnornas situation, i alla fall inte så som de i min förklaringsmodell tillämpats. Dock är det svårt – och i strikt mening inte heller önskvärt – att utifrån de empiriska utfallen dra sådana direkta slutsatser om bakgrundsteoriernas eventuella brist på relevans för förståelsen, då det inte går att identifiera *var* i förklaringskedjan/härledningskedjan överensstämelsen mellan ”teori” och ”empiri” brister (något som problematiseras i mer detalj i kapitel 8). Samma sak gäller övriga försök att på induktivistisk grund dra generella slutsatser om ett kvantitativt resultatutfalls relation till ursprungsteorierna.²⁵⁸ Detta metodologiska ställningstagande, att inte i efterhand dra generaliserande teoretiska slutsatser på basis av insamlad empiri, förstärks också av uppsatsens

²⁵⁰ Detta faktum problematiserades mer i detalj i kapitel 6.2.3.

²⁵¹ Jämför Kuusipalo/Kauppinen/Nuutinen, 2000; Muhonen, 1999; Esseveld/Andersson, 2000 (kapitel 3.7).

²⁵² Jämför Esseveld/Andersson, 2000 (kapitel 3.7).

²⁵³ Jämför Kanter, 1977 (kapitel 3.2).

²⁵⁴ Jämför Ahrne/Roman, 1997 och Epstein, 2000 (kapitel 3.7). (Det finns också tidigare forskningsresultat som visar att denna ojämna hemarbetsfördelning även omfattar samboende par i s.k. ”karriärpositioner”. Jämför Wahl, 1992; Blom, 1998; Kuusipalo/Kauppinen/Nuutinen, 2000 och Esseveld/Andersson, 2000; kapitel 3.7)

²⁵⁵ Jämför Woodward/Lyon, 2000 (kapitel 3.7).

²⁵⁶ Jämför Lewis/Ostner, 1994 och Esping-Andersen 1993 (kapitel 3.3).

²⁵⁷ Jämför exempelvis Wahl, 1992 (kapitel 3.2 och 3.7) Sundin, 1998; Cockburn, 1991 (kapitel 3.7).

²⁵⁸ Jämför kritiken mot de logiska positivisternas naiva induktionstanke, såsom den (kritiken) exempelvis formulerats i Poppers falsifikationistiska alternativ. Se kapitel 2.1 (eller Popper, 1972).

hypotetisk-*deduktiva* angreppsätt.²⁵⁹ Därför kommer inte något ytterligare utrymme i denna huvuddiskussion att ägnas åt denna typ av spekulationer.²⁶⁰ Det enda som med säkerhet kan konstateras är istället att endast tre av de utifrån teorimodellen ”härledda” hypoteserna – d.v.s. huvudhypotesen och två av delhypoteserna – överlevt de empiriska testningarna och detta endast avseende en av problemspekterna (jämför beskrivningarna ovan samt kapitel 6.2.4, för en mer detaljerad genomgång).²⁶¹ Den som är intresserad av att ta del av exakt *hur* jag antagit att ursprungsteorierna är relaterade till dessa överlevande hypoteser bör åter studera analysen i kapitel 4.2 – appendix 1 – i vilken samtliga slutsatser om min teoris antagna förhållande till empirin som bekant redan presenterats.²⁶²

Det som sammanfattningsvis med ”säkerhet” kan konstateras utifrån denna undersökning, är att det ställs höga tidsmässiga krav på riksdagskvinnorna samt att de upplever sig avstå från delar av sitt familjeliv och fritidsliv till förmån för uppdraget. Dessa krav skulle kunna bidra till att reproducera den jämfört med normen utmärkande familjemässiga och åldersmässiga profil som – på ett deskriptivt plan – visat sig hos riksdagskvinnorna. Majoriteten av de kvinnor som återfinnes i den politiska toppen har m.a.o. visat sig ha en livssituation och livsprofil som i hög grad ser ut att vara anpassad efter uppdraget och inte tvärtom. Dock går det som nämnts inte att göra några säkra uttalanden om hur de olika aspekterna förhåller sig till varandra, då flera av de multivariata testningarna visat för få förväntade värden. I vissa fall visade de också utebliven signifikans. Inte heller går det, som nyligen problematiserats, att uttala sig om exakt hur resultaten förhåller sig till de teorier jag utgått ifrån.

Av de resultat som i denna studie framkommit att döma, vore det eftersträvansvärt att i framtida forskning i högre grad än idag fokusera på, för det första, vilka kvinnor som faller bort *innan* de når de politiska toppositionerna samt på hur dessa kvinnors livssituationer ser ut. Måhända rensas de kvinnor bort som inte inrättar sin livssituation och livsprofil efter uppdragets struktur. För det andra tycker jag det vore önskvärt att fokus även i framtiden riktades mot riskdagsuppdragets – och sambolivets – tidsmässiga struktur och dennas konsekvenser. Trots att inga säkra slutsatser utifrån de resultat som här framkommit kan dras om exakt hur dessa krav på extrem hängivelse åt uppdraget påverkar kvinnorna, går det i alla fall att konstatera att de kvinnor som återfinnes i dessa viktiga, folkrepresenterande uppdrag till stor del inte tillhör – och kanske inte har möjlighet att tillhöra – den i övriga samhället tämligen vanliga kategorin kvinnor med familj. Kanske bidrar detta faktum, i kombination med andra maktpolitiska aspekter, till att andelen kvinnor i de tyska och svenska parlamenten fortfarande utgör en minoritet.

7.2 Fritt hållen efterdiskussion

Teoretiserandet och analysen i denna uppsats har ofrånkomligen utgått ifrån ett traditionellt perspektiv, där nationen, den heterosexuella kärnfamiljen samt en fast, antaget universell centrumdefinitionen av kategorin kvinna kommit att bilda normen för de frågor som ställts och därmed också för de svar som getts potential att framkomma. Fördelen med detta perspektiv har varit att det öppnat för möjligheten att avtäcka vissa mönster som visar sig på en generell nivå. Ett sådant angreppsätt innebär dock samtidigt att viktiga aspekter, som inte passar in i det uppifrån definierade tolkningsmönstret, obönhörligen kommer att gå undersökningen förbi. I de personliga intervjuer som jag gjort med ett antal av de tyska och svenska

²⁵⁹ Jämför kapitel 1 och 2.

²⁶⁰ Dock frångås, som tidigare nämnts, dessa strikta metodologiska krav i nästa avsnitt (7.2), vilket medför att viss spekulation då blir möjlig.

²⁶¹ De överlevande hypoteserna är, som tidigare nämnts, hypotes A, C och D (jämför listan i kapitel 4.3.2).

²⁶² Den sammanbindning av ”teori” och ”empiri” som i de flesta kvalitativa uppsatser med fördel brukar presenteras efter eller i relation till empiriredovisningen, har m.a.o. i denna uppsats presenterats redan *innan* de empiriska resultaten, i form av ett antal *antagna* slutsatser: Jämför ”härledningarna” av testhypoteser i kapitel 4.2 – appendix 1 – samt fördjupningen av antagandena/prediktionerna i kapitel 6.2.3 – appendix 4. Detta deduktiva presentationssätt/tillvägagångssätt följer, som tidigare nämnts, direkt av de metodologiska ståndpunkter jag valt att utgå ifrån (jämför kapitel 2.1) och är i mina (samt uppenbarligen de i kapitel 2.1 valda delarna av de behandlade vetenskapsteoretikernas) ögon det i princip enda trovärdiga sätt på vilket man kan lägga upp en kvantitativ studie som gör anspråk på att presentera statistiska resultat med de minsta ansatser till generaliserbarhet om olika faktorer påverkan på varandra – d.v.s. ett upplägg som inte hänfaller åt den s.k. positivistiska vanan att dra generella slutsatser utifrån ett icke allomfattande empiriskt material (Chalmers, 1999).

riksdagskvinnorna och som av utrymmesskäl tyvärr inte kunnat tas med i denna skrift (annat än i form av de citat som återgavs i uppsatsens inledning) gavs exempelvis många intressanta inblickar i olika individuella strategier som kvinnorna använde sig av för att manövrera sina livssituationer samt exempel på jämfört med kärnfamiljsnormen alternativa familjemässiga lösningar.²⁶³ Eftersom dessa individuella lösningar bidrar med en fördjupad bild, som kastar ett delvis nytt ljus på de generella resultat som framkommit, skulle jag här avslutningsvis vilja ta upp några av dem till fri diskussion:

En av de intervjuade riksdagskvinnorna berättade om en hemkonstellation bestående av en form av kollektivboende som hon och hennes man ingick i och en annan gift tysk riksdagskvinna hade sin pensionerade mamma boende hemma hos sig. Mamman tog i detta fall hand om en hel del av hushållsarbetet och skötte mycket av den dagliga kontakten med sonen. För denna senare kvinna fungerade mamman dessutom som en utmärkt partner att ha med vid de otaliga representationsevenemang som hon som ledamot förväntades delta i. Mamman hade inte, som kvinnans äkta make, en massa egna åtaganden i arbetet att ta hänsyn till och njöt därför av att komma ut och träffa folk tillsammans med sin dotter. Samtidigt slapp riksdagskvinnan och hennes make ifrån en situation där den äkta maken endast kommer med som representationsbihang åt kvinnan; något som i alla fall i Tyskland rapporterades fortfarande väcka löje, förvåning och en hel del pinsamma frågor från de andra deltagarna. En annan intervjuad kvinna beskrev att hennes man haft så svårt att acceptera hennes uppdrag, att de kommit överens om att överhuvudtaget inte prata politik hemma, vilket kortsiktigt löst deras äktenskapliga problem (fram till nästa valperiod då hon avböjer att ställa upp för omval). Tyvärr har lösningen dock medfört en situation där kvinnan finner det mycket svårt att överhuvudtaget hitta någonting att prata med sin make om, då politiken ju omfattar hela hennes övriga tillvaro. De ledamöter med barn som jag intervjuade vittnade vidare i de flesta fall om att det fanns släktingar eller vänner i deras närhet som avlastade dem. Dessa avlastningspersoner var i samtliga fall kvinnor. Delvis p.g.a. att de intervjuade gifta ledamöterna hade män som också ägnade sig åt en anspråksfull och tidskrävande karriär, infann sig hos de jag pratat med inte den privilegierade situationen att partnern kunde utgöra ankaret därhemma (vilket i tidigare studier visat sig vara normfallet för manliga ledamöter).²⁶⁴

Från de frånskilda kvinnor jag intervjuade delgavs jag bl.a. berättelser om positiv frigörelse och förnyad energi efter skilsmässan. En separation som ibland för övrigt sammanfallit med att kvinnans riksdagsinval blivit verklighet. Kvinnorna upplevde en tillfredsställelse i att äntligen få ägna sig fullt ut åt sina egna intressen samt en lättnad över att slippa behöva förhålla sig till och manövrera de både praktiska och känslomässiga kraven från maken därhemma. De frånskilda kvinnorna vittnade i de flesta fall om ett nytt självförtroende och en del underströk att vinsten i och med skilsmässan vida översteg dess förluster. Det fanns dock också de skilda kvinnor som gav exempel på ensamhet samt isolation från nära personliga kontakter. Dessa kvinnor kände sig både ensamma i den speciella livssituation de befann sig i jämfört med andra kvinnor i vänkretsen och omgivningen, men också ensamma i sin brist på någon som fanns därhemma som stöd. Det var inte ovanligt att samma kvinna gav uttryck för både den ljusare och den mörkare bilden.

De berättelser som här tagits upp tycker jag bl.a. antyder att det finns en rad andra sätt att organisera sitt liv än det av normföreställningen och i denna studie förutsatta. Detta faktum bidrar till att komplicera och fördjupa den bild som framkommit i den kvantitativa kartläggningen och till att visa hur kvinnorna kan hitta individuella lösningar för sina livssituationer. Samtidigt blottlägger indirekt själva existensen av dessa lösningsexempel en rad traditionella, heterosexuellt maskulint präglade strukturer vilka kvinnorna uppenbarligen tvingas förhålla sig till, exempelvis uttryckta i kravet på extrem (tids)hängivelse åt uppdraget – vilket i vissa fall tycks kunna generera skilsmässa – och principen om en heterosexuellt manlig familjenorm vid representationssammanhang.²⁶⁵ Den (i det tidigare exemplet) tyska äkta mannens ovilja att eskortera kvinnan i representationssammanhang och rapporteringen om omgivningens obekväma reaktioner på en sådana representationskonstellation, kan exempelvis ses som ett uttryck för hur fast

²⁶³ Sex tyska och åtta svenska riksdagskvinnor intervjuades i cirka en timme vardera, under hösten 2001 och våren 2002.

²⁶⁴ Jämför exempelvis Esseveld/Andersson 2000.

²⁶⁵ Dessa tankar kan kopplas till Savages (1998 och 1992; kapitel 3.2) och Kanters (1977; kapitel 3.2) teser om den västerländska organisationen som utformad utifrån en manlig norm, vilken bl.a. bygger på kravet om (manlig) hängivelse åt organisationen samt till Beechey's (1986; kapitel 3.2) tes om den traditionella "familjeideologins" dominans i samhällslivet.

förankrad den gängse, könskonservativt hierarkiska rolluppdelningen mellan make och maka fortfarande tycks vara. Att lösa den obekväma situationen med att istället ta med sig sin mamma, en annan kvinna, kanske uppfattades som mindre provocerade i omgivningens ögon p.g.a. att denna lösning inte rubbar den gängse Man/Kvinna- hierarkin.²⁶⁶ Även exemplet där mannen inte ville prata politik med sin maka och riksdagsledamot kan tolkas i dessa termer, d.v.s. som en – i detta fall äkta makes – reaktion mot en rubbad könshierarkisk jämnvikt. Mot denna bakgrund skulle därmed riksdagsledamöternas kvantitativt sett många skilsmässor, vilka visade sig i den statistiska kartläggningen (jämför beskrivningen i avsnitt 7.1), kunna tolkas som en lösning på en sådan ohållbar situation av rubbad hierarkisk jämnvikt i förhållandet. Vissa skilda kvinnors berättelser om ensamhet i den situation de befann sig i – också i förhållande till andra kvinnor – kan vidare tolkas som att de lever ett liv som frångår den traditionella normen för hur kvinnor förväntas organisera sitt liv; vilket därmed säger en hel del om denna norm.²⁶⁷ Denna senare slutsats fördjupar även på ett annat sätt förståelsen av de statistiska resultaten, vilka som bekant antydde att riksdagskvinnorna också rent kvantitativt tycks avvika från normen för vuxna kvinnor, gällande aspekterna barn, ålder och samboende. Samtidigt berättade de intervjuade skilda kvinnorna om skilsmässan som något till största delen positivt, vilket gett dem frihet att fullt ut ägna sig åt det de brann för samt fått dem att slippa den psykiska och arbetsmässiga press som fanns på dem då de levde med sin make. De tycktes m.a.o. uppfatta det politiska engagemanget som mer tillfredställande än sambolivet, vilket faktiskt skulle kunna tolkas som att det politiska ledamotsuppdraget ”räddat” vissa kvinnor från ett annars kvävande äktenskap; något som m.a.o. sätter fingret på det faktum att det ”privata” inte bara är ”politiskt”, utan att det ”politiska” också bokstavligen talat kan te sig högst ”privat”.

Något som i alla fall ofrånkomligen tycks vara ”privat” är kvinnornas, om än brillianta, lösningsstrategier för sina livssituationer. Kanske är dessa individuella strategier som riksdagskvinnorna tyckts ha utarbetat, förklaringen till att de flesta kvinnorna faktiskt inte tycker sig må dåligt i sin livssituation, vilket den kvantitativa studien som bekant visade (jämför åter avsnitt 7.1). Den kvinna som stannar i toppolitiken verkar m.a.o. ha uppfunnit sin egna speciallösning för att hantera situationen. Den mindre grupp som s.a.s. föll igenom och exempelvis upplevde återkommande överansträngning i sin livssituation kan därmed möjligen ha utgjorts av de kvinnor som inte utarbetat fungerande individuella lösningar; en tanke som antydde redan i avsnitt 7.1. Dessa spekulationer väcker därmed frågan om ifall kvinnornas privata strategier bör betraktas som tillräckliga. Hade inte det bästa istället varit om samtliga de kvinnor som velat också haft en möjlighet att kombinera äktenskap respektive barn med sitt ledamotsuppdrag (istället för att finna lösning i skilsmässa eller dylikt), om den intervjuade tyska riksdagskvinnan inte behövt fundera ut strategier för hur hon ska bete sig på sina representationsuppdrag samt om det inte funnits någon normerande (i mina intervjuades fall framförallt familjemässig) könsmakthierarki som kvinnorna behövt förhålla sig till och behövt försöka dölja att de rubbar – d.v.s. om det funnits kollektiva lösningar på kvinnornas problem? Dessa undringar och insikter antyder m.a.o. att individuella lösningar – även om de för den som studerar dem ger intressant information om hur könsmaktsordningens principer verkar – inte är tillräckliga i ett större perspektiv, vilket därmed åter för fokus tillbaka till det strukturella plan från vilket denna uppsats tagit sin utgångspunkt. Kvinnornas behov av att utforma individuella strategier skvallrar därmed om att könsdiskurs, välfärdsstatsorganisering och organisationsstruktur alla, trots allt, torde vara relevanta teoretiska begrepp för förståelsen av riksdagskvinnornas situationer, vilket också innebär att förståelsen av dessa begrepp är centrala för att kunna sätta fingret på vilka förändringar som behöver komma till stånd om fler kvinnor ska dras till och stanna kvar i ledamotsuppdragen.²⁶⁸ Av det som i denna uppsats framkommit att döma tycks det framförallt vara organisationsbetingade förändringar som skulle behövas, d.v.s. att – som antydde i avsnitt 7.1 – ledamotsuppdragets tidsstruktur omvärderas. Samtidigt har den kvantitativa boendestatistiken (jämför avsnitt 7.1), sett i ljuset av de här berörda kvalitativa resultaten, också blottlagt en del obekväma insikter om att sambolivets underliggande hierarkiska könsmaktskaraktär inte blott tycks tillhöra det

²⁶⁶ Jämför Hirdmans (1990 och 2001; kapitel 3.2).tes om att genussystemet upprätthålls av hierarki och åtskillnad mellan könen.

²⁶⁷ Denna tes kan kopplas till Beecheys (1986; kapitel 3.2) teori om dominansen av den traditionella ”familjeidologins” kärnfamiljsnormer i samhället.

²⁶⁸ Jämför de presenterade teoretiska förklaringsbegreppen (könsdiskurs, välfärdsstatsorganisering, organisationsstruktur) kapitel 3 och 4.

förgångna och eller vara ett fenomen som framgångsrika, självsäkra, karriärkvinnor kan ignorera att förhålla sig till; vilket i sin tur även väcker frågan om ifall dessa heterosexuella sambolösningar i framtiden kanske borde omorganiseras eller omdefinieras – en tanke som faktiskt snuddades vid redan i avsnitt 7.1.

Det är också värt att påpeka att dessa frågor väcks i en tid då den nationella välfärdsstatens och i förlängningen de nationella parlamentens storhetstid är tämligen osäkrad samt i en tid då uppdelningen mellan tidspressade heltidspolitiker och fritidsbaserade gräsrotspolitiker inte precis minskar, vilket innebär att en fortsatt forskning på detta område torde te sig ytterst relevant samt att den framförallt kanske borde fokuseras på den europeiska arenan.

Slutligen skulle jag vilja framhålla att man också skulle kunna tolka den jämfört med normen utmärkande livsprofil som utkristalliserats hos dessa tidshängivna riksdagskvinnor och de strategier som tycks ligga bakom denna, som en extremkonsekvens av de traditionellt könspräglade logiker som alla västerländska yrkeskvinnor på något sätt tvingas förhålla sig till, om än i olika grad och på olika sätt. Detta medför m.a.o. att dessa resultat inte endast torde ha något att berätta om den enskilda grupp jag här valt att titta på, utan kan – för den som väljer att titta noga – blotta mycket vidare insikter om hela vårt samhälles och struktur och grundvalar:

Kanske blottar resultaten insikter om att Kanters tes om krav på hängivelse åt organisationen inte bara tycks vara relevant för beskrivningen av normerna i de riksdagsorganisationer jag studerat, utan att sådana tysta krav i sin extrema form har en allmän tendens att påverka de arbetande till en *fullständig anpassning* av sin övriga liv.²⁶⁹ Sker inte denna fullständiga anpassning kanske den arbetande (i detta fall riksdagskvinnan) också får sitt straff i form av stress och upplevelsen av att inte hinna med hemlivet. Detta i sin tur skulle kunna blotta insikter om i vilken låg grad vi idag, på 2000-talet, faktisk frigjort oss ifrån det åldriga kalvinistiska arvet och den ”protestantiska” arbetsetik som Weber menat genererats därur.²⁷⁰ Inte heller tycks vi, ur detta perspektiv, idag i så fall fullständigt ha frigjort oss ifrån de logiker som Savage beskrivit präglade den västerländska (engelska) arbetsmarknadens framväxt för ett århundrade sedan; d.v.s. logiker om arbetsmarknaden som mannens domän till vilken kvinnor inbjuds att delta endast så länge inte övriga hemlivet – inklusive mannens uppbackning i detta hemliv – blir lidande.²⁷¹ Kanske visar resultatet om det höga avkall på familjeliv och fritid som kvinnorna upplever sig behöva göra (jämför kapitel 7.1) samt de individuella lösningsstrategier de utarbetar för att klara detta avkall, att Savages och Kanters teser om att det rådande västerländska byråkratiska organisationsidealet – bl.a. med dess logiker om otvetydig hängivelse åt uppdraget – faktiskt på ett mycket konkret vis bidrar till att upprätthålla de ojämna maktrelationerna mellan kvinnor och män.²⁷² Att en sådan tanke i denna studies fall ter sig extra anmärkningsvärd är tydligt, eftersom undersökningen faktiskt riktat uppmärksamheten mot just de organisationer som är tänkta att tjäna demokratin och folket (inklusive dess kvinnliga del). Att Wahls teser om skeva könsstrukturer i västerländska organisationer är tillämpliga på de riksdagsorganisationer jag undersökt, visade sig redan i kartläggningen av könsfördelningen i anknytning till min empiriska bakgrundspresentation (kapitel 3.6).²⁷³ Dessutom visade det sig att skevheterna, åtminstone gällande det relativa antalet kvinnor, var större i den tyska än i den svenska riksdagsorganisationen.²⁷⁴ Mot bakgrunden av att organisationen, som Wahl påpekat, aldrig kan ses som isolerad från övriga samhället och dess strukturer kan man anta att dessa skevheter också har något att berätta för oss om den övriga kontext i vilken dessa kvinnor verkar och i slutändan därför också om det tyska och svenska samhället och dess förhållande till könskategorierna.²⁷⁵ Mot denna bakgrund skulle man därmed också trots allt kunna tolka det som att Esping-Andersens och Lewis/Ostners teser om de olika välfärdsstaternas formerande inverkan på kvinnors situation har relevans.²⁷⁶ Något som ytterligare stärker denna tanke är det faktum att de tyska riksdagskvinnorna i avsevärt högre grad än de svenska var ensamboende/separerade samt att andelen

²⁶⁹ Jämför Kanter (1977), kapitel 3.2.

²⁷⁰ Weber, 1978, titelcitat; kapitel 3.2.

²⁷¹ Savage, 1992 och 1998; kapitel 3.2.

²⁷² Savage, 1992 och 1998; kapitel 3.2. Kanter, 1977; kapitel 3.2.

²⁷³ Wahl, 1992; kapitel 3.2.

²⁷⁴ Jämför åter bakgrundsempirin i kapitel 3.6.

²⁷⁵ Wahl, 1992; kapitel 3.2.

²⁷⁶ Esping-Andersen, 1993; kapitel 3.3. Lewis/Ostner, 1994, kapitel 3.3.

ensamboende också var hög för *hela* gruppen kvinnor (jämför åter kapitel 7.1). Det faktum att de samboende kvinnorna visat sig behöva ägna mer tid åt hem- och omsorgsarbete än de ensamboende kvinnorna (jämför kapitel 7.1) kan också ses som ett tecken på att den manliga huvudförsörjarlogik, som Lewis/Ostner menat finns i samtliga västerländska samhällen, torde vara högst relevant som förklaringsfaktor.²⁷⁷ Samtidigt medför detta sammanhang att Kanter och Savages teser om hängivelse åt organisationen och den tysta normen om (kvinnlig) uppbackning i hemmet åter gör sig påmind.²⁷⁸ Mot denna bakgrund får exemplet med den tyska riksdagskvinnan som helst tar med sin mamma vid representationssammanhang en mycket symbolmättad betydelse, eftersom det kan tolkas som ett exempel där dessa samtliga nämnda könshierarkiska logiker samverkar och ”determinerar” hennes lösningsstrategi (jämför den tidigare diskussionen av exemplet). Detta exempel samt de tidigare funderingarna skulle också kunna tolkas som ett tecken på diskursens starka men diffusa inverkan på skeendet och på de tolkningar som omgivningen gör av kvinnornas ageranden. Det skulle kunna tolkas som att diskursen kring kön i alla fall i Tyskland, vilket exemplet avsåg, fortfarande är så könskonservativt åtskiljande att en situation där riksdagskvinnan har med sin man vid representationssammanhang framstår som svårdefinierad och därför löjeväckande i omgivningens ögon. Detta skulle i sin tur kunna tyda på att Kulawiks teser om den könsåtskiljande diskursen som återfunnits i både Tyskland och Sverige, men i sin starkaste form i Tyskland, har en långt vidare relevans än man vid första anblick kanske kunnat ana.²⁷⁹ Om samtliga av dessa tolkningar och insikter sedan sätts samman och ses i sin helhet målas i sin tur en bild upp av det västerländska samhället som gör att det, för den som vill tolka bilden, blir svårt att ignorera en rad tankar om könsmakssystemets logiker, vilka presenterades i denna uppsats början. Sett ur detta ljus får både Hirdmans teser om det hierarkiska, könsåtskiljande genussystemet, Hardings och Hirdmans teser om de uråldriga tankedikotomiernas (Man/Kvinna, Förnuft/Känsla, Offentligt/Privat etc.) makt över vår föreställningsvärld och därmed indirekt över vår samhälle samt Beecheys teori om ”familjeideologins” formerande inverkan på både tanke och kontext, en otvetydig relevans som metaförklaring till de samtliga logiker som trots allt tyckts visa sig i detta material.²⁸⁰ Ur ett striktare metodologiskt perspektiv, kan man dock som tidigare nämnts framhålla att det utifrån mitt material endast går att framföra spekulationer om dessa faktum, dels för att de multivariata testningar – som i mitt material hade kunnat bidra med precisa förklaringar till de olika entiteternas påverkan på varandra – visat tvetydiga och ibland ogiltiga resultat, men också för att sådana långtgående slutsatser kanske inte går att dra på basis av den empiri som finns till hands. Denna invändning motsäger dock självfallet inte att det på en mer hypotetisk nivå kommit att visa sig mönster som blottar obehagliga – eller kanske ur vissa perspektiv behagliga – insikter, både om vissa riksdagskvinnors verklighet och om tillståndet mellan könen i dagens tyska och svenska samhällen.²⁸¹

²⁷⁷ Lewis/Ostner, 1994, kapitel 3.3.

²⁷⁸ Savage, 1998; kapitel 3.2. Kanter, 1977; kapitel 3.2.

²⁷⁹ Kulawik, 1999; kapitel 3.4.

²⁸⁰ Hirdman 1990 och 2001; kapitel 3.1. Harding, 1987; kapitel 3.1. Beechey, 1986; kapitel 3.2.

²⁸¹ Eftersom könskategorierna kan tolkas som relationella sociala kategorier, är det möjligt att dra vissa slutsatser om tillståndet mellan könen i samhället på basis av den ena könskategoriens erfarenheter.

8 Vetenskapsteoretiska tolkningsscenarior²⁸²

I detta kapitel görs avslutningsvis inga anspråk på att på ett reellt plan ifrågasätta de slutsatser som – utifrån de tämligen fasta, empiristsikt färgade metodnormer som råder inom den realistiskt och nomotetiskt präglade delen av dagens sociologiska forskning – dragits om riksdagskvinnornas livssituationer. Dock kan man på ett rent hypotetiskt, men också principiellt, plan fundera över hur pass rättvisande eller intressant bild av verkligheten dessa konstateranden egentligen gav.²⁸³ Det kommer att göras i detta avslutande kapitel, där också alternativa (hypotetiska) tolkningar av de resultat som framkommit samt dessas vetenskapsteoretiska innebörder, tas upp. Först berörs dock ett par konventionella tolkningar av resultaten. Diskussionen nedan utgår ifrån de ”inspirationskällor”, vilka presenterades i kapitel 2.1.

Eftersom det i föregående kapitel kunde konstateras att min empiriskt prövbara huvudhypotes på de flesta punkter inte avspeglades i de rön som framkom på basis av mitt insamlade enkätmaterial, borde man ur ett popperianskt perspektiv dra slutsatsen att också min utarbetade teoretiska modell om ”yrkeskvinnans livssituation”, ur vilken hypotesen ”deducerats”, bör betraktas som falsifierad.²⁸⁴ Att det popperska kravet kan betraktas som allt för strikt och oprecist berördes dock redan i min inledande metoddiskussion.²⁸⁵ Istället togs Lakatos norm om att endast tillbakavisa teorins tillämplighet på det undersökta området, upp som en rimligare riktlinje för tolkningen.²⁸⁶ Detta p.g.a. att man som bekant aldrig med säkerhet kan veta vilken av de många hjälphypoteserna och korrespondensreglerna som medverkat till diskrepansen mellan förväntat och faktiskt resultatutfall.

I mitt fall skulle en möjlig bristande hjälphypotes kunna vara det faktum att jag utgått från det tysta antagandet att de problemskattningssvar som kvinnorna gett, också avspeglar deras reella situation. I Judi Marshalls studie av chefskvinnor inom förlagsvärlden kom det fram att det hos hennes intervjuade kvinnor förhöll sig precis tvärtom, mot vad jag i min nämnda hjälphypotes ”antagit”.²⁸⁷ De kvinnor som i realiteten tycktes vara mest diskriminerade och torde må sämst i sin arbetssituation, var också de som i hög grad förnekade detta faktum inför både sig själva och andra – inklusive intervjuaren – konstaterar Marshall i sin studie. Detta förnekningsfenomen har senare även problematiserats av psykologi- och genusforskaren Wendy Holloway.²⁸⁸ Om man utgår ifrån det faktum att en könsblind diskurs ofta skapar denna typ av förnekanden, kan detta i min studies fall för det första ha inverkat på samtliga riksdagskvinnors svar och för det andra i så fall i högre grad ha spelat in på de tyska än på de svenska kvinnornas sätt att besvara mina frågor. Om det, som hävdades i bakgrundskapitlet, stämmer att diskursen kring kön i Tyskland är mer konservativ och könsblind än den är i Sverige, skulle man nämligen ur detta perspektiv kunna se det som en naturlig följd därav, att de tyska kvinnorna i högre grad än de svenska förtränger att de särbehandlas eller att de har en pressad livssituation.²⁸⁹ Detta skulle i sin tur m.a.o. kunnat medverka till att min tolkning av enkätsvarens utfall inte avspeglade antagandena som gjordes i testhypoteserna. Om dessa förhållanden går dock självfallet endast att spekulera, eftersom sådana djupare aspekter svårligen kan fångas upp i

²⁸² Jag använder i denna diskussion begreppet ”empiristisk” i bemärkelsen att tilliten till den direkta erfarenheten hyllas som främsta kunskapskälla och termen ”rationalistisk” i bemärkelsen att tilliten till förnuftet betonas som den viktigaste kunskapskällan (jämför exempelvis Lübcke, 1998).

²⁸³ Jag syftar här m.a.o. endast på den forskning som i första hand kommit att använda kvantitativ metod som hjälpmedel. Att denna del av dagens gängse sociologiforskning har kommit att få en sådan (empiristisk och ibland kallat ”positivistisk”) prägel påpekas och kritiserats av exempelvis Ekström (1992), Brante (1997) samt indirekt av Sayer (1992). Begreppet realistisk används i vid bemärkelse (som kontrastbegrepp till idealism) - jämför Lübcke, 1998, samt delar av begreppsdefinitionen i kapitel 2.1.

²⁸⁴ Popper 1972 (kapitel 2.1).

²⁸⁵ (Jämför kapitel 2.1.)

²⁸⁶ Lakatos, 1974 (kapitel 2.1).

²⁸⁷ Marshall, 1986.

²⁸⁸ Holloway, 1989.

²⁸⁹ Jämför Kulawik, 1999, kapitel 3.4 (samt mina tolkningar i kapitel 4.1 och 4.2) för beskrivningar av synen på kön i Tyskland och Sverige.

enkätfrågor av den typ jag utgått ifrån. Dessutom ter det sig olustigt att, i alla fall på detta ytliga plan, läsa in andra budskap i kvinnornas svar än de själva gett uttryck för.

Alternativt skulle dock en rad andra hjälphypoteser – eller hjälpteorier – kunnat inverka på resultatbilden, exempelvis de delvis logiskt tvivelaktiga antaganden som den induktiva sannolikhetsstatistiktestningen jag använt mig av, utgår ifrån.²⁹⁰ I varje fall är det som bekant omöjligt att säkert slutgiltigt veta om en bristande överensstämmelse mellan ”teori” och ”empiri” i grunden beror på huvudteorins otillförlitlighet (som det konstaterats att Popper vill utgå ifrån), på den enskilda testbara observationsatsens otillförlitlighet (vilket Lakatos understrukt kan vara fallet) eller på exempelvis mätinstrumentens – jämför här de induktiva sannolikhetsberäkningarnas – otillförlitlighet (vilket bl.a. Feyerabend gett exempel på kan vara ett faktum).²⁹¹ Hur man än väljer att definiera sina tolkningskrav tycks de m.a.o. inbegripa något element av godtycklighet. Något som är gemensamt för samtliga nämnda tolkningsmöjligheter är dock att de – i linje med det korrespondersteoretiska idealet – fokuserar på överensstämmelse eller brist på överensstämmelse med ”empirin”/”datan”/”direkt”observationen, som utslagsgivare för ”sanningen”.

Ett möjligt sätt att komma bort från denna godtycklighet i tolkningen kan istället vara att ta fasta på antagandet om att våra samtliga uppfattade bilder av verkligheten är mer eller mindre teoretiska – då de alla, som ovan visats, inbegriper någon form av tolkning – och att därför istället fokusera på ifall den teorimassa man utgår ifrån logiskt kan rättfärdigas, d.v.s. på ifall den uppvisar en inbördes koherens. Utifrån ett sådant koherensperspektiv skulle min presenterade teoretiska modell av ”yrkeskvinnans livssituation” m.a.o. kunna uppfattas som en presentation av en sannolik beskrivning av ”verkligheten”, ifall den inte innehåller några motsägelser (förutsatt att de bakgrundsteorier jag använt mig av samt den ”fakta” jag satt dem i relation till, också ger en riktig beskrivning av verkligheten).²⁹² Om koherensteorin tolkas utifrån ett extremt perspektiv skulle t.o.m. de konsekvenser som drogs ur de högre ordningshypoteserna – d.v.s. mina härledda ”huvudhypoteser” – i sig kunna betraktas som förnuftiga beskrivningar av kvinnornas livssituationer, även då de skiljer sig från de bilder som visade sig vid den ”empiriska” testningen.

Detta resonemang kritiserades dock redan i kapitel 4.2, bl.a. p.g.a. att slutsatser, i alla fall i mitt fall, trots allt tvingades dras på delvis logiskt tvivelaktig väg och utifrån otillräckligt/inte med säkerhet empiriskt trovärdigt bakgrundsmaterial samt på grund av att flera andra icke beaktade aspekter än de som i bakgrundsteorierna tagits upp, kan tänkas påverka situationen för riksdagskvinnorna.²⁹³ Endast en strävan efter inbördes teorikoherens tycks m.a.o. inte vara fullt tillräcklig. Av diskussionen i styckena ovan att döma drabbar denna nämnda kritik dock även en starkt korrespondersteoretisk betoning av sannolikhetsstestning mot ”empirin” som högsta auktoritet för den ”verkliga” bilden, på ett likartat sätt. Även där kan nämligen, som bekant, en rad ovidkommande faktorer – hjälphypoteser etcetera – inverka på testresultaten. Även i detta fall bygger sannolikhetsberäkningarna på delvis induktiv logik och också där tvingades jag koncentrera mina testningar till ett utvalt, litet antal, antaget påverkande variabler.

Mot bakgrunden av resonemanget ovan kan det tyckas rimligt att låta sig förföras av Feyerabends relativistiska kunskapsскеpticism och för enkelhetens skull förneka alla verkliga kunskapsanspråk.²⁹⁴ Ur ett annat perspektiv skulle man dock kunna framhålla de ovan påpekade riskerna med att ovidkommande faktorer kan inverka på resultatet, som ett tecken på det viktiga i att koncentrera sig på just en teori – d.v.s. en medveten tolkning – för beskrivning av det fenomen man söker belysa. Hos en medveten tolkning – ”teori” – om världen kan nämligen i idealfallet alla irrelevanta aspekter som vid observationen kan skymma sikten för det specifika element man önskar utforska – exempelvis vilseledande hjälphypoteser, operationaliseringseffekter och mätinstrument etcetera – skalas bort. Man kan i så fall tänka sig att endast själva ”essensen” eller de centrala elementen hos det man studerar lättare kan komma fram i den medvetna,

²⁹⁰ Jämför Chalmers, 1999 och diskussionen i kapitel 2.1.

²⁹¹ Popper, 1972, Lakatos, 1974, Feyerabend, 1977 (kapitel 2.1).

²⁹² Jag utgår här ifrån en mycket vid tolkning av begreppet koherens; vilken bör uppfattas i kontrast till begreppet korrespondens (jämför Lübcke, 1998 och Gilje/Grimen, 2002 samt åter diskussionen i kapitel 2.1).

²⁹³ Det sistnämnda p.g.a. att samhällsvetenskaperna, som av Sayer (1992) påpekats, ju studerar s.k. öppna system (jämför kapitel 2.1 samt 4.2).

²⁹⁴ Feyerabend 1977 (kapitel 2.1).

fokuserade, tolkningen/"teorin", d.v.s. att man kan nå en förklaring bortom den "skenbara" ytan. Utifrån ett sådant perspektiv borde den mer "teoretiska" – i motsats till den "observerade" – bilden av den specifika aspekt av verkligheten man vill belysa, inte bara uppfattas som mer relevant, utan också som givande en djupare beskrivning av den åsyftade verkligheten än den bild vi kan förledas att förlita oss till i vårt vardagsliv och vid våra direkta observationer av denna vardag, då sikten uppenbart grumlas och förvrängs av så mycket annat. Ett sådant resonemang kan åter kopplas till samhällsvetenskapernas svårigheter med att studera s.k. slutna system (vilket naturvetarna har en gynnsammare möjlighet att göra i den isolerade experimentsituationen). Enda möjligheten för samhällsvetaren att verkligen "sluta systemet", d.v.s. att begrunda en viss aspekts effekt *för sig* är därmed, av tidigare visade anledningar, i teorisituationen. Därför borde också, ur detta perspektiv, "teorisituationen" – den teoretiska modellen – ge en bättre skildring av en viss aspekts effekter, än flera observationssituationer – d.v.s. insamlad "empiri" – har möjlighet att ge. Ett sådant synsätt passar, enligt min uppfattning, mycket väl ihop Sayers alternativa samhällsvetenskapliga orsaksbegrepp, i vilket det erkänns att effekter av antagna orsaksmekanismer inom samhällsvetenskapen endast visar sig *ibland* (alternativt inte alls) hos den insamlade "empirin".²⁹⁵

Vetenskapsteoretikern A F Chalmers för i boken *What is this thing called science?* ett något liknande resonemang som det ovan, också han utifrån en realistisk grundsyn.²⁹⁶ Han relaterar dock i första hand sin diskussionen till fysikforskningen. Denna typ av mer rationalistiskt präglade synsätt som här kommer till uttryck har dock, alltsedan Wienkretsens tid, haft en tämligen undanskymd och ifrågasatt plats inom den realistiskt och nomotetiskt präglade delen av den samhällsvetenskapliga forskningstraditionen.²⁹⁷ Bl.a. har ett denna typ av rationalistiska perspektiv beskyllts för att blanda samman "begrepp" med "verklighet", genom att göra anspråk på att dra slutsatser om "verkligheten" utifrån de "teoretiska" begrepp som används.²⁹⁸ En sådan invändning borde dock endast kunna betraktas som hållbar om man accepterar just de logiska positivisternas idag ifrågasatta skarpa åtskillnad mellan "teori" och "empiri" (eller mellan teoretiska begrepp och observationssatser). Precis som det i kapitel 2.1 framhölls att exempelvis Quine påpekat, är det emellertid mycket svårt att i realiteten dra en sådan gräns mellan dessa båda extremer, då *all* vår iakttagelse av världen utanför (och innanför) oss som nämnts inbegriper någon form av tolkning eller abstraktion – inklusive våra "direkt"-observationer av den uppfattade verkligheten.²⁹⁹ Därför torde också all information vi kan ta till oss om verkligheten inbegripa en användning av en form av teori och analytiska begrepp; samtidigt som dessa utvecklade begrepp därmed förhoppningsvis också kan ge oss någon vägledning om hur denna verklighet ter sig.³⁰⁰ Som flera gånger problematiserats genom arbetet med denna uppsats och i denna diskussion, behöver den mest tillförligtiga information om vår "verklighet" dock inte alltid komma från de "direkta" intrycken av världen eller från den uppfattade vardagskontexten, utan kanske istället ifrån en medveten reflektion över sådana intryck. Oavsett hur man ställer sig i denna fråga, kan man i alla fall konstatera att denna tidigare nämnda typ av kritik faktiskt är ett talande uttryck för vilket starkt inflytande de logiska positivisternas för samhällsvetenskapen empiristiska (korrespondensteoretiska) arv fortfarande har inom den realistiskt och nomotetiskt präglade delen av dagens samhällsvetenskapliga forskning.

Arbetet med denna uppsats samt denna avslutande (fullständigt hypotetiska) diskussion visar i varje fall med all önskvärd tydlighet att både det i grunden mer korrespondensteoretiska och det mer koherensteoretiska tolknings sättet – i mina tolkningsversioner – lider av sina brister, vilket får en att inse vidden av Poppers försiktiga uttalande om att varje vetenskaplig tes trots allt kanske bör betraktas som "provisorisk för alltid".³⁰¹ Det som framkommit ur arbetet med denna uppsats har dock dessutom visat att de båda perspektiven, med sina betoningar av olika kunskapskällor, var och en har sina förtjänster, vilka kan komplettera, kontrastera och i slutändan berika varandra. Av denna anledning tror jag att den realistiskt och

²⁹⁵ Sayer, 1992 (kapitel 2.1).

²⁹⁶ Chalmers (1999). (Resonemangen liknar åtminstone varandra utifrån min tolkning av Chalmers.)

²⁹⁷ Den nationalekonomiska forskningen utgör här ett (ofta kritiserat) undantag.

²⁹⁸ Djurfeldt, 1998, s. 65.

²⁹⁹ Quine, 1980 (kapitel 2.1).

³⁰⁰ Inte endast "empirin" är m.a.o. ur ett sådant perspektiv påverkad av "teorin", utan även "teorin" kan ses som underbestämmd av "empirisk" "fakta".

³⁰¹ Popper (1972, s. 11).

nomotetiskt präglade delen av den sociologiska forskningen – med dess som jag uppfattar det fortfarande mycket empiristiska betoning – i framtiden skulle vinna mycket på att lägga mer vikt vid också rationalistiska element och normer i forskningsprocessen.³⁰² Måhända erbjuds först då möjlighet att på djupet kunna förstå och förklara olika aspekters inverkan på riksdagskvinnors livssituationer och på andra sociala fenomen.

³⁰² Detta implicerar dock självfallet inte ett oreflekterat återtåg till 1800-talets extrempekulativa utgångspunkter, då det här absolut inte hävdas att erfarenheten på något sätt bör förnekas som kunskapskälla. Den nomotetiskt (ibland kallat ”positivistiskt”) präglade sociologiforskningens empiristiska fokusering har, som tidigare antytts, även ifrågasatts av flera andra, exempelvis av Brante (1997), Ekström (1992) samt av Djurfeldt (1996) och Sayer (1992); dock utifrån något annorlunda perspektiv än det jag här gett uttryck för. (Jämför för övrigt åter begreppsdefinitionerna i kapitlets titelfotnot.)

Litteraturförteckning

Abbot, Pamela/ Wallace, Claire (1998) *Introduktion till sociologi – Feministiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Ahrne, Göran/ Roman, Christine (1997) *Hemmet, barnen och makten. Förhandlingar om arbete och pengar i familjen*. Statens Offentliga Utredningar (SOU) 1997:139. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.

”Altersgliederung 14. Wahlperiode” (2003) i *Abgeordnete in Zahlen. 14. Wahlperiode*. Deutscher Bundestag. <http://www.bundestag.de/mdb14/mdbinfo/132/1326.html>. 2003-09-03.

Alvesson, Mats/ Due Billing, Yvonne (1999) *Kön och organisation*. Lund: Studentlitteratur.

Andersson, Bengt-Erik (1990) *Som man frågar får man svar – en introduktion i intervju- och enkätteknik*. Kristianstad: Rabén & Sjögren.

Andersson, Gregory (red.) (1988) *The White-Blouse Revolution*. Manchester: Manchester University Press.

”Arbetet i kammaren” (2003), i *Så arbetar Riksdagen*. Sveriges Riksdag. www.riksdagen.se/faktabl/br_kamm.asp. 2003-09-03.

”Arbetsåret” (2003), i *Så arbetar Riksdagen*. Sveriges Riksdag. www.riksdagen.se/arbetar/arbetsaret.asp. 2003-09-03.

Aronsson, Åke (1999) *SPSS – En introduktion till basmodulen*. Lund: Studentlitteratur.

Asplund, Johan (1968) *Sociala egenskapsrymder – En introduktion i formaliseringsteknik för sociologer*. Uppsala: Argos Förlag AB.

”Auswärtiger Ausschuss” (2003) i *Aussüsse – 14. Wahlperiode*. Deutscher Bundestag. <http://www.bundestag.de/gremien/a3/index.html>. 2003-09-03.

Bauman, Zygmunt (1990) *Att tänka sociologiskt*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.

Beechey, Veronica (1986) “Familial ideology”, i *Subjectivity and Social Relations* Beechey V./ Donald J. (red), Millton Keynes: Open University Press.

Bhaskar, Roy (1975) *A Realist Theory of Science*. Leeds: Leeds Books.

Blom, Agneta (1998) *Chefsliv - Landstingschefer ur ett genusperspektiv*. Stockholm: Landstingsförbundet.

Brante, Thomas (1997) ”Kausal Realism och Sociologi”, *Sociologisk Forskning – Sociologi i tiden* nr.1/2, s. 311-336.

Bussemaker, Jet/ Kersbergen, Kees van (1994) ”Gender Welfare States: Some Theroetical Reflections” i Sainsbury, Diane (red.) *Gendering Welfare States*. London: SAGE publications.

Butler, Judith (1990) *Gender Trouble – Feminism and the subversion of identity*. London: Routhledge.

- Chalmers, Alan F. (1999) *Vad är vetenskap egentligen? Om väsen och status hos vetenskapen och dess metoder*. Nora: Nya Doxa AB.
- Cockburn, Cynthia (1991) *In the way of women. Men's resistance to sex equality in organizations*. London: Macmillan Press Ltd.
- Crompton, Rosemary (1986) "Women and the Service Class" i Crompton, Rosemary/ Mann, Michael (red.) *Gender and Stratification*. Cambridge: Polity Press.
- Davies, Karen/ Esseveld, Johanna (1989) *Kvalitativ Kvinnoforskning*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Denzin, Norman (1998) *Sociological methods*. New York: McGraw-Hill.
- Detuscher Bundestag. 14. Wahlperiode* (1999) Rheinbreitbach: Kürschners Volkshandbuch, Neue Darmstädter Verlagsanstalt (NDV).
- Djurfeldt, Göran (1988) "Med Hegels lik i lasten", *Häftan för kritiska studier* vol 1, nr. 2, s. 57-64.
- Djurfeldt, Göran (1996) *Boström och kaminen. En introduktion till en realistisk vetenskapsteori*. Lund: Arkiv Förlag.
- Ekström, Mats (1992) "Sociologiska förklaringar och variabelanalysens gränser. En kritisk analys med exempel från medicinsk sociologi", *Sociologisk Forskning* vol 30, nr 2, s. 26-58.
- Eliasson, Mona (1999) "Feministisk epistemologi: Vetenskapskritik och social förändring", s. 198-231 i Allwood, Carl Martin /Erikson, Martin G (red.) *Vetenskapsteori för psykologi och andra samhällsvetenskaper*. Lund: Studentlitteratur.
- "En vanlig riksdagsvecka" (2003) i *Så arbetar Riksdagen*. Sveriges Riksdag. http://www.ung.riksdagen.se/sa_arbetar/riksdagsvecka.asp?z=7. 2003-09-03.
- Esaiasson, Peter/ Holmberg, Sören (1996) *Representatin from Above - Members of parlament and representative democracy in Sweden*. Dartmouth: Aldershot.
- Epstein, Cynthia (2000) "Foreword by Cynthia Fuchs Epstein", s.xiii-xvii i Vianello, Mino/ Moore, Gwen (red.) *Gendering Elites - Economic and Political Leadership in 27 Industrial Societies*. London: Macmillan Press Ltd.
- Esping-Andersen, Gösta (1993) *The three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, Gösta (1999) *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: University Press.
- Esseveld, Johanna/ Andersson, Gunnar (2000) "Career Life-forms", s. 189-204 i Vianello, Mino/ Moore, Gwen (red.) *Gendering Elites - Economic and Political Leadership in 27 Industrial Societies*. London: Macmillan Press Ltd.
- Feyerabend, Paul K (1977) *Ned med metodologin! – skiss till en anarkistisk kunskapsteori*. Lund: Zenit.
- Flower, Floyd J (1993) *Survey Research Methods*. 2nd edition. London: Sage Publications.

Foucault, Michel (1980) *Power/Knowledge*. New York: Pantheon.

”Frauen im Parlament” (2003) i *Abgeordnete in Zahlen. 14. Wahlperiode*. Deutscher Bundestag. <http://www.bundestag.de/mdb14/mdbinfo/132/1322.html>. 2003-09-03.

”Frågor om riksdagen” (2003) i *Information och press*. Sveriges Riksdag. <http://www.riksdagen.se/rdinfo/fragorrd.asp>. 2003-09-03.

Gilje, Nils/ Grimen, Harald (2002) *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.

Hansson, Bengt (1992) ”Några problem och deras historiska bakgrund”, s. 9-21 i Hansson (red.) *Metod eller anarki – Moderna teoreier om vetenskapens väsen och metoder*. Andra utökade upplagan. Lund: Filosofiska Institutionen, Lunds Universitet.

Hansson, Bengt (1993) *Vetenskapsteori – preliminär version*. Lund: Filosofiska Institutionen, Lunds Universitet.

Harding, Sandra G (1987) *Feminsim and methodology*. Milton Keynes: Open University Press.

Hedlund, Gun (1996) ”Det handlar om prioriteringar.” – *Kvinnors villkor och intressen i lokal politik*. Örebro studies 14. Örebro: Örebro högskola.

Helwig, Gisela (1997a) ”Ausgestaltung des Gleichberechtigungsgebotes”, s. 16-26 i Diehl, Elke/ Faulenbach, Jürgen (red.) *Informationen zur politischen Bildung – Frauen in Deutschland. Auf dem Weg zur Gleichstellung*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung (BpB).

Helwig, Gisela (1997b) ”Frau und Gesellschaft”, s. 27-38 i Diehl, Elke/ Faulenbach, Jürgen (red.) *Informationen zur politischen Bildung – Frauen in Deutschland. Auf dem Weg zur Gleichstellung*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung (BpB).

Hernes, Helga Maria (1987) *Welfare State and Woman Power – Essays on State Feminism*. Oslo: Oslo Norwegian Press.

Hirdman, Yvonne (1990). ”Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning”, *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* nr 3, s. 49-63.

Hirdman, Yvonne (2000) *Genus – Om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.

Hoecker, Beate (1995). *Politische Partizipation von Frauen - Kontinuität und Wandel des Geschlechterverhältnisses in der Politik*. Opladen: Leske Budrich.

Holloway, Wendy (1989) *Subjectivity and Method in Psychology: Gender, Meaning and Science*. London: Sage Publications.

Holme, Idar Magne/ Solvang, Bernt Krohn (1997) *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Hübner, Emil (1995). „Bundestag – Wahl, Abgeordnete und Arbeitsweise“, s. 3-20 i Faulenbach/Sabbagh/Toyka-Seid (red) *Informationen zur politischen Bildung – Parlamentarische Demokratie II*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung (BpB).

Isberg, Magnus (1999) *Riksdagsledamoten i sin partigrupp. 52 riksdagsveteraners erfarenheter av partigruppernas arbetsätt och inflytande*. Södertälje: Gidlunds Förlag.

Kanter, Rosabeth Moss (1977). *Men and Women of the Corporation*. New York: Basic Books.

Kulawik, Teresa (1999). "Maskulinism och välfärdsstatens framväxt i Sverige och Tyskland", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* nr 3, s. 3-17.

"Kultur und Medien" (2003) i *Aussüsse – 14. Wahlperiode*. Deutscher Bundestag. <http://www.bundestag.de/gremien/a23/index.html>. 2003-09-03.

Kuusipalo, Jaana/ Kauppinen, Kaisa/ Nuutinen, Iira (2000) "Life and Career forms in North and South Europe", s. 177-188 i Vianello, Mino/ Moore, Gwen (red.) *Gendering Elites - Economic and Political Leadership in 27 Industrial Societies*. London: Macmillan Press Ltd.

"Kvinnor i riksdagen" (2003) i *De folkvalda*. Sveriges Riksdag. www.riksdagen.se/faktabl/f08_kvinn.asp. Uppdaterat: 2003-04-28.

Lakatos, Imre (1974) "Falsification and the Methodology of Scientific Research Programmes", s. 91-196 i Lakatos/Musgrave (red.) *Criticism and the Growth of Knowledge*. Cambridge: University Press.

Lazarsfeld, Paul (1955) "Interpretation of statistical relations as a research operation", s. 115-125 i Lazarsfeld, Paul/ Rosenberg, Morris (red.) *The Language of Social Research – a reader in the methodology of social research*. Glencoe, Illinois: The Free Press Publishers.

Lewis, Jane/ Ostner, Ilona (1994) *Gender and the Evolution of European Social Policies. ZeS-Arbeitspapier Nr 4/94*. Bremen: Zentrum für Sozialpolitik, Universität Bremen.

Lewis-Beck, Michael S (1995) *Data Analysis – An introduction*. London: Sage Publications.

Lindahl, Rutger (2001) "Föbundsrepubliken Tyskland", s.73-102 i Lindahl, Rutger (red.) *Utländska politiska system*. Kristianstad: SNS Förlag.

Lindgren, Gerd (1985) *Kamrater, kollegor och kvinnor*. Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå Universitet.

Lovenduski, Joni/ Norris, Pippa (1993) *Gender and Party Politics*. London: Sage Publications.

Lübcke, Poul (1998) *Filosoflexikonet – Filosofer och filosofiska begrepp från A till Ö*. Stockholm: Bokförlaget Forum.

Marshall, Judi (1986) "Exploring the Experiences of Women Managers: Towards Rigour in Qualitative Methods" i Wilkinson, Sue (red.) *Feminist Social Psychology: Developing Theory and Practice*. Philadelphia: Open University Press.

Matland, Richard E (1995) "How the election system structure has helped women close the representation gap", i Kavonen, Lauri/ Selle, Per (red.) *Women in Nordic Politics. Closing the Gap*. Andersholt: Dartmouth.

Melander, Peter (1999) "Positivism från Comte till idag", s. 43-72 i Allwood, Carl Martin/ Erikson, Martin G (red.) *Vetenskapsteori för psykologi och andra samhällsvetenskaper*. Lund: Studentlitteratur.

- Mohanty, Chandra Talpade (1999) "Med västerländska ögon. Feministisk forskning och kolonial diskurs", s.195-214 i Eriksson/Baaz/Thörn (red.) *Globaliseringens Kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Falun: Nya Doxa.
- Muhonen, Tuija (1999) *Kvinnor Karriär och Familj – en studie om chefer i fyra olika branscher*. Lund: Institutionen för psykologi, Avdelningen för arbetsvetenskap, Change @ Work, Lunds Universitet.
- Nicholson, Linda J (1990) "Introduction" s. 1-16 i Nicholson, Linda J (red.) *Feminism/Postmodernism*. London: Routledge.
- "Partigrupperna i riksdagen" (2003) i *De folkvalda*. Sveriges Riksdag. www.riksdagen.se/faktabl/f12_pgru.asp. 2003-09-11.
- Popper, Karl (1972) *The Logic of Scientific Discovery*. London: Hutchinson.
- Quine, Willard van Orman (1980) "Two dogmas om empiricism", s. 20-46 i Quine, Willard van Orman *From a logical point of view – 9 logico-philosophical essays*. Cambridge: Harvard University Press.
- Randall, Vicky (1987) *Women and Politics – An international Perspective*. London: MacMillan Education.
- Reinharz, Shulamit (1992) *Feminist Methods in Social Research*. Oxford: Oxford University Press.
- Riksdagens ledamöter 2001/02* (2001). Utgiven av riksdagens informationsenhet. Stockholm: Lenanders Grafiska AB.
- Rose, David/ Sullivan, Oriel (1996) *Introducing Data Analysis for Social Scientists. Second Edition*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Rosén, Monica/ Wernersson, Inga (1996) "Kunskapsmönster och kön. Om nödvändigheten av kvantitativ feministisk forskning i pedagogik", *Pedagogisk Forskning i Sverige* vol 1, nr 1, s. 8-24.
- Rubin, Gayle (1985) "Traffic in Women. Notes on the 'Political Economy' of Sex" i Reiter, Rayna (red.) *Toward an anthropology of Women*. New York: Monthly Review Press.
- Savage, Mike (1998). "Trade Unionism, Sex Segregation and the State: Women's Employment in 'New Industries' in Inter-war Britain", *Social History* vol 13, Nr. 2, s. 209-230.
- Savage, Mike (1992) "Women's Expertise, Men's Authority: Gendered Organization and the Contemporary Middle Classes" i Savage, Mike/ Witz, Anne (red.) *Gender and Bureaucracy*. Oxford: Backwell Publishers.
- Sayer, Andrew (1992) *Method in Social Science – A realist approach*. Second Edition. London: Routledge.
- Sayer, Andrew (2000) *Realism and Social Science*. London: Sage Publications.
- Schick, Rupert/ Zeh, Wolfgang (1999). *So arbetet der Deutsche Bundestag. Organisation und Arbeitsweise Die Gesetzgebung des Bundes*. Rheinbreitbach: Neue Barmstädter Verlagsanstalt (NDV).
- Scott, Joan (1985) *Is gender a useful category of historical analysis?* New York: American Historical Association.

- Stinchcombe, Arthur L (1987) *Constructing social theories*. Chicago: Chicago University Press.
- Sundin, Elisabeth (1998) *Män passar alltid?* SOU 1998:4. Stockholm: Fritzes Förlag.
- Svenning, Conny (1996). *Metodboken – En bok om samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling*. Lund: Lorentz Förlag.
- Sveriges Riksdag* (1999). Utgiven av Riksdagens Informationsenhet. Stockholm: Elanders Gummessons.
- Thomas, Sue (1994) *How Women Legislate*. Oxford: Oxford University Press.
- ”Verteidigungsausschuss” (2003) i *Aussüsse – 14. Wahlperiode*. Deutscher Bundestag. http://www.bundestag.de/gremien15/a11/bilanz_14WP.html. 2003-09-03.
- Vianello, Mino/ Moore, Gwen (red.) (2002) *Gendering Elites - Economic and Political Leadership in 27 Industrial Societies*. London: Macmillan Press Ltd.
- Vianello, Mino/ Siemienska, Renata (1990) *Gender Inequality – A comparative Study of Discrimination and Participation*. London: Sage.
- Wahl, Anna (1992) *Könsstrukturer i organisationer – Kvinnliga civilekonomers och civilingenjörers karriärutveckling*. Stockholm: Ekonomiska Forskningsinstitutet (EFI), Graphic Systems AB.
- Wahl, Anna/ Holgersson, Charlotte/ Höök, Pia/ Linghag, Sophie (2001) *Det ordnar sig – Teorier om organisation och kön*. Lund: Studentlitteratur.
- Weber, Max (1977) *Vetenskap och Politik*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Weber, Max (1978) *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda*. Lund: Argos.
- Wennerström, Erik (1999) *Några främmande staters politiska system*. Göteborg: Iustus Förlag.
- Woodward, Alison/ Lyon, Dawn (2000) ”Gendered Time and Women’s Access to Power” s. 91-103 i Vianello, Mino/ Moore, Gwen (red.) *Gendering Elites - Economic and Political Leadership in 27 Industrial Societies*. London: Macmillan Press Ltd.
- Wängnerud, Lena (1997) ”Varannan damernas i riksdagens utskott” s.135-156 i Mattson, Ingvar/ Wängnerud, Lena (red.) *Riksdagen på nära håll - Sju studier av riksdagsarbetet*. Stockholm: SNS Förlag.
- Wängnerud, Lena (1998) *Politikens andra sida – Om kvinnorepresentation i Sveriges riksdag*. Göteborg: Statsvetenskapliga Institutionen.
- Zeisel, Hans (1969) *Tolkning av siffror*. Stockholm: Wahlström och Widstrand.

Appendix 1:

Deduktionssystem (till kapitel 4.2)

- För inledande förklaringar: jämför diskussionen i kapitel 4.2.

1 Antaganden om diskursens påverkan

D1) Begreppet könskonservativ beskriver ett förhållande mellan könen präglad av åtskillnad och hierarkisering (där kategorin man är relativt överordnad kategorin kvinna).¹

D2) En könskonservativ diskurs kring kön utmärks av tankar och tal om åtskillnad och hierarkisering av könen, där det feminina/kvinnliga värderas lägre än det maskulina/manliga.²

D3) Begreppet ”livssituation” beskriver hela sammanhanget (med samtliga aspekter) i en persons tillvaro.

D4) Begreppet „yrkeskvinna“ avser en kvinna som befinner sig i ett (karriärs)yrke och/eller (topp)position, vilken kräver en stor del av hennes engagemang.³

1) En könskonservativ diskurs kring kön innebär problem för (yrkes)kvinnor i deras livssituation.⁴

2) Riksdagskvinnor kan (i hög grad) betecknas som yrkeskvinnor.⁵

3) Diskursen kring kön är mer könskonservativ i Tyskland än diskursen kring kön är i Sverige.⁶

Av 1, 2 och 3 följer:

4) Tyska (riksdags)kvinnor torde (ur detta perspektiv) stöta på mer problem i sin livssituationer än svenska (riksdags)kvinnor i sina.

Dessutom:

5) Diskursen kring kön i västerlandet kan generellt betecknas som könskonservativ.⁷

Av 5 följer:

6) Diskursen kring kön är mer eller mindre könskonservativ i både Tyskland och i Sverige.

Av 1, 2 och 6 följer:

7) Både de tyska och de svenska (riksdags)kvinnorna torde stöta på problem i sina livssituationer.

¹ Jämför Hirdman (1990 och 2001) och Harding (1987) i kapitel 3.1 samt min referens i kap 4.1. (Detta avsnitt används i det följande ”kap” som förkortning för kapitel.)

² Jämför Foucault (1980), Hirdman (1990 och 2001) och Harding (1987) i kap 3.1.

³ Jämför även kap 4.1.

⁴ Jämför Kulawik (kap 3.4), allmän feministisk teori (kap 3.1), tolkningar i kap 4.1 samt indirekt exempelvis Wahl (1992, kap 3.2) och Beerchey (1986, kap 3.2).

⁵ Jämför *den arbetsstuktur och de uppdragskrav som beskrevs i kap 3.5 (samt i inledningscitaten).*

⁶ Jämför Kulawik (1999, kap 3.4).

⁷ Jämför exempelvis Hirdman (1990 och 2001, kap 3.1) och Harding (1987, kap 3.1), Beerchey (1986, kap 3.2) samt tolkningar i kap 4.1.

2 Antaganden om betydelsen av stat och hemsfär - Påverkan av könsdiskurs samt av välfärdsstatsgestaltning

Jämför D1 och D2:

D5) En könskonservativ logik bygger på en åtskillnad och hierarkisering av könen, där det feminina/kvinnliga värderas lägre än det maskulina/manliga.⁸

D6) Begreppet hemsfär beskriver den s.k. privata delen av en persons liv (i motsats till den del som kan associeras med arbetslivet).

8) En könskonservativ statsstruktur bygger bl.a. på könskonservativ logik om en familjeuppdelning, med mannens hängivelse åt organisationen/arbetet och kvinnans hängivelse åt hemmet.⁹

Av D5, D6 och 8 följer:

D7) En könskonservativ hemsfär utmärks bl.a. av kvinnans höga grad av hängivelse åt hemmet.

Jämför 1, D2, D5, D7 och 8:

9) En könskonservativ statsstruktur och en könskonservativ diskurs kring kön, medverkar till könskonservativ hemsfär.¹⁰

Jämför D4:

10) Yrkeskvinnor har begränsad tid till ”hängivelse åt hemmet”.¹¹

Av D7 och 10 följer:

11) En könskonservativ hemsfär torde medföra problem i livssituationen för (samboende) yrkeskvinnor.¹²

Jämför D1:

12) Manliga huvudförsörjare (Male Breadwinner States) karaktär uttrycker en könskonservativ statsstruktur.¹³

13) Tyskland kännetecknas som en stark manlig huvudförsörjare och Sverige av en svag manlig huvudförsörjare.¹⁴

Av 3, 9, 12 och 13 följer:

14) Den tyska statens karaktär samt diskursen kring kön i Tyskland, medverkar till en könskonservativ hemsfär hos (samboende) personer i Tyskland än den svenska statens karaktär och diskursen kring kön i Sverige medverkar till hos (samboende) personer i Sverige.

⁸ Jämför även Hirdman (1990 och 2001, kap 3.1) och Harding (1987, kap 3.1).

⁹ Jämför Bercheys familjeideologi (1986, kap 3.2), Esping-Andersen (1993, kap 3.3) och Lewis/Ostner (1995, kap 3.3) samt tolkningar i kap 4.1. ”Hängivelse åt hemmet” bör här tolkas i vid bemärkelse. Exempelvis skulle ansvar för äldre släktingar eller dylikt m.a.o. kunna inkluderas i denna definition.

¹⁰ Jämför även exempelvis Esping-Andersen (1993, kap 3.2), Lewis/Ostner (1995, kap 3.2), Kulawik (1999, kap 3.4), Beerchey (1986, kap 3.2) och tolkningar i kap 4.1 samt indirekt exempelvis Hirdman (1990 och 2001, kap 3.1) och Foucault (1980, kap 3.1).

¹¹ Detta antagande följer intuitivt ur den operationella definitionen av begreppet yrkeskvinna (jämför kap 4.1).

¹² Jag har här skrivit ut ”samboende” inom parentes, eftersom den konservativa hemsfären framförallt omfattar dessa kvinnor. Dock kan hemsfären även te sig könskonservativ för ensamboende kvinnor, då jag antar att de exempelvis ofta får ta ansvar för äldre släktingar eller dylikt. Hur barn påverkar hemsfären tas upp i nästa stycke och nämns därför inte här.

¹³ Jämför även Lewis/Ostner (1995, kap 3.3).

¹⁴ Jämför Lewis/Ostner (1995, kap 3.3) samt Esping-Andersen (- vilken använde ett annat språkbruk - 1993, kap 3.3).

Av 14 följer:

15) De tyska (samboende) riksdagskvinnornas hemsfär torde te sig mer könskonservativ än de svenska (samboende) riksdagskvinnornas hemsfär.

Av 2, 11 och 15 följer:

16) Hemsfären torde medverka till en mer problematisk livssituation för de tyska (samboende) riksdagskvinnorna, än för de svenska (samboende) riksdagskvinnorna.

Av 16 följer:

17) De tyska (samboende) riksdagskvinnorna torde (ur detta perspektiv) stöta på mer problem i sin livssituation än de svenska (samboende) riksdagskvinnorna.

Dessutom:

18) Både den tyska och den svenska staten är i viss mån gestaltad utifrån en manlig huvudförsörjarmodell.¹⁵

Av 6, 9, 12 och 18 följer:

19) Både de tyska och de svenska (samboende) riksdagskvinnorna torde verka inom (mer eller mindre) könskonservativa hemsfärer.

Av 2, 11 och 19 följer:

20) Hemsfären torde för både de tyska och de svenska (samboende) riksdagskvinnorna medverka till en (mer eller mindre) problematisk livssituation.

Av 20 följer:

21) Både de tyska och de svenska (samboende) riksdagskvinnorna torde stöta på problem i sina livssituationer.

3 Antaganden om betydelsen av samboskap och barn

– Påverkan av könsdiskurs, välfärdsstatsgestaltning samt av familjeförhållanden

22) Samboskap/(hemmaboende) barn innebär generellt en könskonservativare hemsfär för en person än ensamboende innebär.¹⁶

Av 22 följer:

23) Hemsfärerna torde generellt te sig mer könskonservativa för riksdagskvinnor som är samboende/har barn, än för riksdagskvinnor som är ensamboende/inte har barn.

Av 2, 11 och 23 följer:

24) Samboskap/barn torde (i hög grad) medföra problem i livssituationen för riksdagskvinnor.

25) Riksdagskvinnorna torde vara intresserade av att ha mindre problem i sina livssituationer.¹⁷

¹⁵ Jämför Lewis/Ostner (1995, kap 3.3) samt indirekt Kulawik (1999, kap 3.4) och Beerchey (- som uttryckte att ett sådant faktum gäller i västerlandet - 1986, kap 3.2).

¹⁶ Detta betraktar jag som ett intuitivt självklart faktum, som därför inte vidare motiveras. (Att så i realiteten också verkligen är fallet har för övrigt, utifrån fallet Sverige, visats i exempelvis Kvinnomaktutredningens rapporter. Jämför Ahrne/Rohman, 1997). I det följande förutsätts det, då "barn" nämns, att dessa är hemmaboende.

¹⁷ Detta betraktar jag som ett intuitivt självklart faktum, som därför inte vidare motiveras.

Av 24 och 25 följer:

26) Ensamboende/att ej ha barn, torde vara vanligt bland riksdagskvinnor.

Dessutom:

Av 2, 11, 14, 23 följer:

27) Samboskap/barn torde innebära ett större problem i de tyska riksdagskvinnornas livssituation än i de svenska riksdagskvinnornas livssituation.

Av 25 och 27 följer:

28) De tyska riksdagskvinnorna torde i högre grad leva ensamma/ej ha hemmaboende barn, än de svenska riksdagskvinnorna.

4 Antaganden om betydelsen av organisation och arbetsfär

– Påverkan av könsdiskurs, statskaraktär, organisationsgestaltning samt könsstruktur i organisationen

D8) Begreppet arbetsfär beskriver den s.k. offentliga delen av en persons liv (i motsats till den del som kan associeras med hemlivet).

Jämför 8 och D5:

D9) En könskonserverativ organisationslogik innebär en norm om en stark (manlig) hängivelse åt organisationen, med en förutsatt (kvinnlig) uppbackning i hemmet.¹⁸

29) Könskonserverativa samhällen (med en könskonserverativ statsstruktur) torde medverka till en (mer eller mindre) könskonserverativ organisationslogik.¹⁹

Jämför D5:

D10) En könskonserverativ könsstruktur i organisationen kännetecknas av lågt relativt antal kvinnor samt av åtskillnad och hierarki mellan könen (där kvinnor är relativt underordnade).²⁰

Jämför D10:

30) En könskonserverativ könsstruktur i organisationen innebär problem för kvinnor.²¹

Jämför D1, D2, D5, D8, D9 och D10:

31) En könskonserverativ organisationslogik, en könskonserverativ könsstruktur i organisationen samt en könskonserverativ diskurs kring kön, formar en könskonserverativ arbetsfär.²²

Av 2, 10, D9, 30 och 31 följer:

32) En könskonserverativ arbetsfär torde medföra problem i livssituationen för de (riksdags)kvinnor som verkar i en sådan.

¹⁸ Jämför även Savage (1992 och 1998, kap 3.2), Kanter (1977, kap 3.2), indirekt Berchey (1986, kap 3.2) samt tolkningarna i kap 4.1.

¹⁹ Jämför exempelvis Wahl (1992, kap 3.2), som undeströk att organisationen inte kan skiljas från den samhälleliga kontexten samt tolkningar i kap 4.1.

²⁰ Jämför även Wahl (1992, kap 3.2) samt kap 4.1.

²¹ Jämför även Wahl (1992, kap 3.2) samt kap 4.1.

²² Det självklara faktum att organisationen sätter förutsättningarna för hur arbetsfären kommer att te sig, beskrevs tidigare även av bl.a. Wahl (1992, kap 3.2), Kanter (1977, kap 3.2) och Savage (1992 och 1998, kap 3.2). Se också Foucault (1980, kap 3.1) samt Kulawik (1999, kap 3.4) för beskrivning av diskursens begränsande verkan. Jämför även mina tolkningar i kap 4.1.

33) Den tyska riksdagsorganisationen kännetecknas generellt av en könskonservativare könsstruktur än den svenska.²³

Av 3, 12, 13, 29, 31 och 33 följer:

34) Den tyska statsstrukturen, den tyska riksdagsorganisationens könsstruktur och den tyska diskursen kring kön, medverkar till en könskonservativare arbetsfär för de tyska kvinnorna, än de svenska motsvarigheterna medverkar till för de svenska kvinnorna.

Av 34 följer:

35) De tyska riksdagskvinnornas arbetsfär torde te sig mer könskonservativ än de svenska riksdagskvinnornas arbetsfär.

Av 32 och 35 följer:

36) De tyska riksdagskvinnornas arbetsfärer torde medverka till mer problem i deras livssituationer, än de svenska kvinnornas arbetsfärer torde medverka till i de svenska kvinnornas livssituationer.

Av 36 följer:

37) De tyska riksdagskvinnorna torde (utifrån detta perspektiv) stöta på mer problem i sina livssituationer än de svenska riksdagskvinnorna i sina.

Dessutom:

38) Både de tyska och de svenska riksdagsorganisationerna kännetecknas av mer eller mindre konservativa könsstrukturer.²⁴

Av 6, 12, 18, 29, 31 och 38 följer:

39) De tyska och de svenska riksdagsorganisationernas könsstrukturer, den tyska och svenska statsstrukturen samt den tyska och den svenska diskursen kring kön, torde medverka till en (mer eller mindre) könskonservativ arbetsfär hos såväl de tyska som de svenska riksdagskvinnorna.

Av 39 följer:

40) Riksdagskvinnorna torde verka inom (mer eller mindre) könskonservativa arbetsfärer.

Av 32 och 40 följer:

41) Riksdagskvinnorna torde stöta på problem i sina livssituationer.

5 Antaganden om betydelsen av sfärernas motstridiga krav

- Påverkan av könsstruktur, statskaraktär, organisationskaraktär samt indirekt av familjeförhållanden

Mellankommentar och slutsatser

I föregående stycken drogs bl.a. slutsatsen att den (samboende) riksdagskvinnans hemsfär torde vara (mer eller mindre) könskonservativ till sin karaktär (med mer eller mindre uttalade/starka ideal om kvinnans hängivelse åt hemmet) samt att även hennes arbetsfär torde ha en könskonservativ karaktär (vilket bl.a. innebar ett mer eller mindre uttalat/starkt ideal om den anställdes hängivelse åt organisationen). Denna könskonservativa karaktär (och de ideal som låg bakom denna) visade sig, i båda sfärerna, vara mer uttalad i den tyska än i den svenska ledamotskvinnans fall. Av detta kan man dra slutsatsen att de båda sfärernas

²³ Jämför kartläggningen i kap 3.6 (samt indirekt Wahl, 1992, i kap 3.2). (Gällande det relativa antalet kvinnor i de båda organisationerna visade sig detta faktum i alla fall vara otvivelaktigt.)

²⁴ Jämför kartläggningen i kap 3.6 (samt indirekt Wahl, 1992, i kap 3.2).

inbördes logiker verkar i motsatta riktningar, där båda sfärerna ställer olika krav på (den samboende) kvinnans engagemang. Dessa logiker har vidare visat sig verka starkare i könskonservativa kontexter. Alltså:

Av D7, 31 och D9 följer:

42) En könskonservativ hemsfär och en könskonservativ arbetsfär uttrycker båda normer om (yrkes)kvinnans höga grad av hängivelse åt respektive sfär.

43) Det torde vara (mycket) problematiskt att i livssituationen i hög grad hänge sig åt de båda livssfärerna samtidigt.²⁵

Av 42 och 43 följer:

44) De kvinnor som verkar i könskonservativa sfärer (hemsfär+arbetsfär) torde stöta på (avsevärda) problem med att kombinera de båda sfärerna.

Av 43 och 44 följer:

45) Svårigheter i att kombinera de båda sfärerna torde leda till (avsevärda) problem i livssituationen för kvinnor.

Av 15 och 35 följer:

46) De tyska riksdagskvinnorna torde verka i mer könskonservativa sfärer än de svenska riksdagskvinnorna.

Av 44 och 46 följer:

47) De tyska riksdagskvinnorna torde stöta på mer problem i att kombinera de båda sfärerna än de svenska riksdagskvinnorna.

Av 45 och 47 följer:

48) De tyska kvinnorna torde stöta på mer problem i sina livssituationer än de svenska kvinnorna i sina.

Dessutom:

Av 19 och 40 följer:

49) Både de tyska och svenska riksdagskvinnorna torde verka i mer eller mindre könskonservativa sfärer.

Av 44 och 49 följer:

50) Både de tyska och svenska kvinnorna torde stöta på (avsevärda) problem med att kombinera de båda sfärerna.

Av 45 och 50 följer:

51) Både de tyska och svenska riksdagskvinnorna torde stöta på (avsevärda) problem i sina livssituationer.

6 Slutkommentar

Jag har ovan på olika sätt logiskt visat att de olika faktorer (diskurs, statsgestaltning, organisationsgestaltning) som jag antagit att könsmaktsystemens logiker i Tyskland och Sverige verkar genom, på olika sätt – genom hemsfären och arbetsfären – kan antas påverka riksdagskvinnans

²⁵ Dyrnets begränsade timmar medför i detta fall uppenbara praktiska begränsningar.

livssituation i negativ riktning. Jag har också visat att denna negativa påverkan kan antas vara starkare i Tyskland än i Sverige. Detta har illustrerats genom fem olika "härlednings"-system, vilka samtliga, utifrån delvis olika utgångspunkter, lett fram till samma huvudslutsatser. Det sista "härlednings"-systemet (avsnitt 5) kan delvis ses som en syntes och som en bekräftelse av de tidigare systemen, då det genom att dra slutsatser av konsekvenserna av det som framkommit i dessa, än en gång kom att ligga i linje med de hypotetiska slutsatser, vilka framkommit ur delar av de föregående "deduktionerna". I kapitel 4.3 redovisas samtliga empiriskt prövbara hypoteser som framkommit ur "deduktionssystemen" och som alltså avses att empiriskt testas.

Appendix 2:

Ställda enkätfrågor till de tyska och svenska riksdagskvinnorna

1. *Landstillhörighet* (svensk/ tysk)
2. *Födelseår* (ange årtal)
3. *Civilstånd* (ensamstående/ gift, sambo/ separerad, skild/ änka)
4. *Partitillhörighet* (PDS/ SPD/ Bündnis 90-Grüne/ F.D.P./ CDU-CSU/ V/ S/ Mp/ C/ Fp/ M/ Kd)
5. *Endast svaranden med barn:*
Barns ålder: (minst ett barn upp t.o.m. 3 år/ minst ett barn upp t.o.m. 6 år/ minst ett barn upp t.o.m. 10 år/ minst ett barn upp t.o.m. 18 år)
6. *Arbetstid i uppdrag per vecka* (ange antal timmar)
7. *Tid i hushålls och/eller omsorgsarbete per vecka* (ange antal timmar)
8. *Andel av hushålls och/eller omsorgsarbetet som utförs av den svarande* (nästan inget/ mindre än hälften/ ungefär hälften/ mer än hälften/ nästan allt)
9. *Känner Du att Du måste göra avkall på familjeliv och/eller fritid p.g.a. "arbetet"?* (nästan inte alls/ i låg grad/ i hög grad/ i mycket hög grad/ vet ej)
10. *Händer det att Du känner Dig utmattad eller på annat sätt överansträngd?* (aldrig/ någon gång/ varje månad eller oftare/ varje vecka)
11. *Händer det att Du umgås med kollegor utanför arbetstid?* (nästan aldrig/ några gånger per år/ några gånger i månaden/ varje vecka eller oftare)
12. *Tycker Du att påståendet om att det på en del arbetsplatser kan vara svårt för kvinnor att komma till tals i samma utsträckning som män, stämmer in på Din arbetsplats?* (stämmer bra/ stämmer i flera fall/ stämmer oftast inte/ stämmer inte/ vet ej)
13. *Vill Du fortsätta som riksdagsledamot nästa valperiod om du får möjlighet till det?* (ja, absolut/ ja, troligen/ nej, absolut inte/ vet ej)
14. Har Du några kommentarer till enkäten eller något annat Du vill tillägga?

Appendix 3:

Variabelförteckning

För samtliga variabler gäller:

De enkätfrågor som hänvisas till återfinnes i Bilaga 1.

Variabel 1: Landstillhörighet

Alternativ:

- a) svensk
- b) tysk

- Motsvarar enkätfråga nr. 1.

Variabel 2: Ålder i år

Antal år.

- Motsvarar (omkodad version av) enkätfråga nr. 2.

Variabel 3: Civilstånd

Alternativ:

- a) ensamstående/ogift
- b) gift/sambo
- c) separerad/skild
- d) änka

Alternativ efter omkodning:

- a) ensambo (ogift/ensambo, separerad/skild)
- b) sambo (gift/sambo)

- Motsvarar enkätfråga nr. 3.

Variabel 4: Partitillhörighet

Tyska alternativ:

- a) PDS
- b) SPD
- c) Bündnis 90/Grüne
- d) F.D.P.
- e) CDU/CSU

Svenska alternativ:

- f) V
- g) S
- h) Mp
- i) C
- j) Fp
- k) M
- l) Kd

Alternativ efter omkodning:

- a) vänsterblocket (PDS, SPD, Bündnis 90/Grüne, V, S, Mp)
- b) högerblocket (F.D.P., CDU/CSU, C, Fp, M, Kd)

- Motsvarar enkätfråga nr. 4.

Variabel 5: Barn/barns åldrar

Alternativ, om svaranden har barn:

- a) barn upp t.o.m. 3 år
- b) barn upp t.o.m. 6 år
- c) barn upp t.o.m. 10 år
- d) barn upp t.o.m. 18 år
- e) vuxna barn

(Endast ett alternativ kan väljas.)

("missing" – inget svar: Inga barn.)

Alternativ efter omkodning:

- a) antaget hemmaboende barn (barn upp t.o.m. 3 år, barn upp t.o.m. 6 år, barn upp t.o.m. 18 år)
- b) inga antaget hemmaboende barn ("missing", vuxna barn)

- Motsvarar enkätfråga nr. 5.

Variabel 6: Timmar i uppdrag per vecka

Antal timmar.

Alternativ efter omkodning:

- a) 0-65 timmar i uppdrag per vecka
- b) mer än 65 timmar i uppdrag per vecka

- Motsvarar enkätfråga nr. 6.

Variabel 7: Timmar i hushålls- och/eller omsorgsarbete per vecka.

Antal timmar.

Alternativ efter omkodning:

- a) 0-9 timmar i hushållsarbete och/eller omsorgsarbete per vecka
- b) mer än 9 timmar i hushållsarbete och/eller omsorgsarbete per vecka

- Motsvarar enkätfråga nr. 7.

Variabel 8: Kvinnans andel utförda hushålls- och/eller omsorgsarbete i hemmet

Alternativ:

- a) nästan inget
- b) mindre än hälften
- c) cirka hälften
- d) mer än hälften
- e) nästan allt

Alternativ efter omkodning:

- a) mindre än hälften (nästan inget, mindre än hälften)
- b) cirka hälften eller mer (cirka hälften, mer än hälften, nästan allt)

- Motsvarar enkätfråga nr. 8.

Variabel 9: Kvinnornas upplevelser av att behöva göra avkall på familjeliv och/eller fritid p.g.a. uppdraget

Fråga: Känner Du att Du måste göra avkall på familjeliv och fritid p.g.a. "arbetet"?

Alternativ:

- a) nästan inte alls
- b) i låg grad
- c) i hög grad
- d) i mycket hög grad

Alternativ efter omkodning:

- a) i låg grad (nästan inte alls, i låg grad)
- b) i hög grad (i hög grad, i mycket hög grad)

- Motsvarar enkätfråga nr. 9.

Variabel 10: Kvinnornas upplevelser av att känna sig utmattade och/eller överansträngda

Fråga: Händer det att Du känner Dig utmattad eller på annat sätt överansträngd?

Alternativ:

- a) aldrig
- b) någon gång
- c) varje månad eller oftare
- d) varje vecka

Alternativ efter omkodning:

- a) aldrig/någon gång (aldrig, någon gång)
- b) varje månad/varje vecka (varje månad eller oftare, varje vecka)

- Motsvarar enkätfråga nr. 10.

Variabel 11: Kvinnornas upplevelser av frekvens av umgänge med kollegor utanför ”arbetstid”

Fråga: Händer det att Du umgås med kollegor utanför ”arbetstid”?

Alternativ:

- a) nästan aldrig
- b) några gånger per år
- c) några gånger i månaden
- d) varje vecka eller oftare

Alternativ efter omkodning:

- a) mer sällan (nästan aldrig, några gånger per år)
- b) oftare (några gånger i månaden, varje vecka eller oftare)

- Motsvarar enkätfråga nr. 11.

Variabel 12: Kvinnornas möjligheter att komma till tals på samma villkor som män i arbetsmiljön

Fråga: Tycker Du att påståendet om att det på en del arbetsplatser kan vara svårt för kvinnor att komma till tals i samma utsträckning som män, stämmer in på Din arbetsplats?

Alternativ:

- a) stämmer bra
- b) stämmer i flera fall
- c) stämmer oftast inte
- d) stämmer inte

Alternativ efter omkodning:

- a) instämmer (stämmer bra, stämmer i flera fall)
- b) instämmer inte (stämmer oftast inte, stämmer inte)

- Motsvarar enkätfråga nr. 12.

Variabel 13: "Upplevda problem i livssituationen" - Indexvariabel byggd på variabel 9, 10 och 11

Poängfrekvens: 1-12.

Höga poäng = mer upplevda problem i livssituationen

Appendix 4: Presentation av antagna testfall inför modelltestningen (till kapitel 6.2.2)

1. Detaljerade antaganden inför testningar med relation till y_1

Som förberedelse inför testningarna och dess tolkningar avser jag som bekant att ställa upp exakta antaganden över hur testutfallen bör te sig om de motsvarar prediktionerna i mina hypoteser. Dessa antaganden följer skissen i den operationella modellen (i kapitel 4.3.3) och presenteras först i förhållande till den övre modellstigen (variabel $x-a-y_1$) och sedan i förhållande till den nedre modellstigen (variabel $x-c-h-y_1$). Sist beaktas modellens samtliga variabelrelationer ($x-y_1$, med avseende på a , c och h). Därefter diskuteras kontrollvariablernas eventuella inverkan på de övriga variablerna. Alla specificerade antaganden om variabelrelationerna bygger indirekt på teorin samt direkt på de presenterade hypoteserna i kapitel 4.3. Relationerna uttrycks också i den operationella modellen samt i idealtyperna (figur 4.4-4.6) i samma kapitel (4.3).

Först gås antagandenas allmänna förutsättningar igenom. (Jämför här med fördel åter kapitel 4.3, speciellt delkapitel 4.3.3 samt den tidigare diskussionen i kapitel 6.2) Därefter redovisas de specifika antagandena för testutfallen, vilka i sina konkreta former numreras utifrån grupper av likartade testfall (motsvarade nummer 1-8). Presentationen föregås dock av att de för resonemangen relevanta tolkningsnormerna vid kvalitativ korstabellsanalys belyses.

2. Tolkningsnormer vid kvalitativ korstabellsanalys

Vid det vidare undersökandet av de oberoende variablernas relationer till y_1 blir jag som nämnts hänvisad åt en analys utifrån korstabeller och chi-tvåtestningar. Vid tolkningen av multivariat kvalitativ korstabellsanalys finns inga absoluta metodregler, men dock ett vissa normer som är bra att utgå ifrån. Eftersom jag kommer att vägledas av samt hänvisa till dessa tumregler vid planeringen och tolkningen av mina testningar, presenteras de kortfattat nedan.²⁶

Traditionellt brukar man inom kvalitativ korstabellsanalys undersöka trivariata variabelrelationer genom att beakta resultaten av följande fall:

1. $x - y$
2. z , med avseende på originalrelationen $x-y$ (Anges i det följande som ” $x-z-y$ ”).
3. $z - y$
4. $x - z$

Det testfall som ger mest information är det som innehåller samtliga relevanta variabler (här fall 2), eftersom det belyser variablernas inbördes förhållanden. För att belysa förändringar i originalrelationen (fall 1), tolkas denna i relation till den multivariata testningen (fall 2). Därigenom kan man se om/hur originalsambandet ändras, då det splittras upp i z -variabelns kategorigrupper (partialled). Korstabellsanalys med fler än tre variabler följer samma grundmönster, d.v.s. att samtliga möjliga variabelrelationer testas och jämförs med varandra.

²⁶ De presenterade tumreglerna bygger på en sammanställning av följande källor: Zeisel, (1969); Svenning, (1996); Lazarsfeld (1955).

För fall 2 kan, vid införandet av z, följande idealtypsscenarior hos originalrelationen urskiljas:

Försvinnande skillnader i originalrelationen:

- Om z- är den bakomliggande variabeln och x är mellankommande, kan originalrelationen förklaras ha varit skenbar (d.v.s. icke ”kausal”). Z kan i detta fall istället ses som den egentliga förklaringen till x-y-relationen.

- Om x är den bakomliggande variabeln och z är den mellankommande, kan originalrelationen förklaras med att x här filtreras genom z-variabeln. X påverkar m.a.o. y genom z-variabeln.

Försvagning av skillnaderna i originalrelationen:

- Om z- är den bakomliggande variabeln och x är mellankommande, kan originalrelationen förklaras ha varit mindre stark (i ”kausal” bemärkelse) än den givit sken av. Z kan i detta fall ses som en del av förklaringen till x-y-relationen.

- Om x är den bakomliggande variabeln och z är den mellankommande, kan originalrelationen i detta fall delvis förklaras genom att x filtreras genom z-variabeln. X påverkar m.a.o. y delvis genom z-variabeln.

Intakt originalrelation:

- Z-variabeln har ingen relation till originalrelationen.

Förstärkt originalrelation:

- Skillnaderna mellan x och y blir starkare då de specificeras efter z-variabelns kategorier. Införandet av z fördjupar m.a.o. insikten om att en relation mellan x och y föreligger.

Originalrelationens skillnader förstärks i ena z-ledet och försvagas i det andra ledet:

- Originalrelationen gäller i högre grad för den ena z-gruppen (i vilken originalrelationen förstärktes) än för den andra.

Originalrelation som legat dolt visar sig:

-Z-variabeln har varit av s.k. undertryckande art och har, p.g.a. att partialleden visar samband i sinsemellan motsatta riktningar, dolt sambandet i originalrelationen.

Vid en konkret testning kan sedan blandformer av dessa typfall uppträda.

En samvariation i fall 1 och 3 kan bekräfta det man funnit i fall 2.

En samvariation i fall 4 kan tyda på att samvariationen i fall 2 hade sin egentliga grund i sambandet mellan x och y. Då jag i samtliga avgörande testfall kommer att utgå ifrån att x-variabeln är bakomliggande och bestämmande för z-variabeln, kommer jag redan från början att förutsätta att så är fallet. Det intressanta blir istället att titta på *hur* originalrelationen x-y fördelar sig i förhållande till den mellankommande z-variabelns kategorier. Detta diskuteras dock närmare i nästa avsnitt.

3. Antagandenas allmänna förutsättningar

Nedan listas samtliga variabler (utom kontrollvariablerna) som i det följande kommer att beaktas. Av enkelhetsskäl refererar jag hädanefter i första hand direkt till variablernas bokstavsbezeichnungar.

Variabler:

x = Landstillhörighet. (Variabel 1.)

y_1 = Upplevelse av att behöva göra avkall på familjeliv och fritid p.g.a. uppdraget. (Variabel 9.)

- Antas mäta en aspekt av ”problem i livssituation”.

a = Arbetstid i uppdraget/vecka (0-65 timmar per vecka/ mer än 65 timmar per vecka). (Variabel 6.)

- Antas indirekt mäta ”konservativt” (högt timtal i arbetssfären) respektive ”liberalt” (”lågt” timtal i hemsfären) karakteriserad arbetsfär.

c = Civilstånd: Sambo/Ensambo. (Variabel 3.)

h = Antal timmar i hemarbete/vecka (0-9 timmar per vecka/ mer än 9 timmar per vecka). (Variabel 7.) - Antas indirekt mäta ”konservativt” (högt timtal i hemsfären) respektive ”liberalt” (lågt timtal i hemsfären) karakteriserad arbetsfär.

För antagandena med relation till den beroende variabeln y_1 finns följande utgångspunkter:

Då land (x) är den bakomliggande och i detta fall antaget tyngst vägande variabeln och då x -variabeln redan uppvisat signifikant samvariation med y_1 , kan inte de andra (mellankommande) variablerna förändra den grundläggande originalrelationen (x - y_1). Relationen mellan den bakomliggande variabeln (x) och den beroende variabeln (y_1) kan m.a.o. aldrig visa sig vara skenbar, eftersom den bakomliggande variabeln av naturliga skäl är den som tidsmässigt kommer först av samtliga variabler. (Jag utgår som tidigare nämnts ifrån att landstillhörighet i regel kommer före aspekter som civilstånd samt karaktär hos hemsfär och arbetssfär.) För de följande variabler jag kommer att fördjupa mig i, gäller som tidigare antytts därför att delar av x :s relation till y_1 endast kan ändra karaktär genom att denna relation filtreras genom en påverkan från någon eller några av de övriga variablerna (c , h och/eller a). Om det skulle visa sig att de mellankommande variablerna också inverkar på den beroende variabelns utfall, ifrågasätter denna inverkan m.a.o. inte i grunden den ursprungliga samvariation mellan x och y_1 . Det kan dock hända att samvariationen mellan x och y_1 kan förklaras också utifrån andra variablers medverkan (exempelvis c , h eller a , vilket förutsätts i min modell), eller att den endast gäller under vissa förutsättningar för vissa grupper. Idealscenariot för hur denna variabelmedverkan och dessa gruppförutsättningar bör se ut, i förhållande till kriterierna som uppställts i samband med presentationen av den operationella modellen (kapitel 4.3), kommer i det följande att skissas.

4. Antaganden om övre modellstigen (x - a - y_1)

Variablerna och dessas relationer

Antagen variabelstig: $x \rightarrow a \rightarrow y_1$.

Variabel x : x antas generellt verka mot det höga y_1 för tyskarna (d.v.s. mot ”mer upplevt avkall av familje- och/eller fritid”) och mot det låga y_1 för svenskarna (d.v.s. mot ”mindre upplevt avkall...”). Detta antagande har redan tidigare fått sitt ”stöd” i empirin (jämför kapitel 6.1).

Variabel a : a antas verka mot det låga y_1 (d.v.s. mot ”mindre upplevt avkall...”) för den grupp som spenderar relativt sett mindre tid i arbetssfären (som har en ”liberal” karaktäriserad arbetssfär). För den grupp som spenderar mer tid i arbetssfären (som verkar inom en mer ”konservativ” arbetssfär) antas a verka mot det höga y_1 (d.v.s. leda till ”mer upplevt avkall...”). Det antas också finnas en relation mellan x och a , där landstillhörigheten tysk antas påverka mot det höga a (”konservativ” arbetssfär) och där svensk omvänt antas verka mot det låga a (”liberal arbetssfär”). Vid en trivariat testning antas en inverkan från a försvaga originalrelationen (x - y_1), då x :s verkan på y_1 delvis antas filtreras genom a :s inverkan. (Originalrelationen bör dock som bekant inte fullständigt elimineras under a :s inflytande, p.g.a. att x :s relation till y_1 inte ensam avgörs av dess filtrering genom a samt p.g.a. att x antas vara den tyngst vägande variabeln.)

Konkretisering av antagandena

Testfall 1) Bivariata relationer

(x - y_1)

a - y_1

x - a

- Alla angivna bivariata relationer antas vid empirisk testning uppvisa samvariationer, på de vis som i föregående stycke beskrivits.

Testfall 2) Trivariat relation

x - a - y_1 (Originalrelation: x - y_1 . Mellankommande variabel: a 1.)

- Originalrelationen (x - y) antas till viss del försvagas (men inte försvinna), då den splittras upp på a 1-variabelns kategorier.

5. Antaganden om nedre modellstigen (x-c-h-y₁)

Variablerna och dessas relationer

Antagen variabelstig: $x \rightarrow c \rightarrow h \rightarrow y_1$.

Variabel x: x antas som nämnts generellt verka mot det höga y_1 för tyskarna (d.v.s. mot ”mer upplevt avkall..”) och mot det låga y_1 för svenskarna (d.v.s. mot ”mindre upplevt avkall..”). Antagandet har redan ”bekräftats” (jämför kapitel 6.1).

Variabel c: c antas generellt verka mot det låga y_1 för de ensamboende, d.v.s. ensamboende antas leda till ”mindre upplevt avkall..”. För den samboende gruppen antas c verka mot det höga y_1 (d.v.s. leda till ”mer upplevt avkall..”).

Eftersom de flesta ensamboende (c) dock antas vara tyskar och landstillhörigheten tysk (x) antas verka i motsatt ”riktning” mot y_1 (d.v.s. mot det högt y_1 , till skillnad från kategorin ensamboende som antas verka mot det lågt y_1), är det svårt att med säkerhet uttala sig om c:s egentliga relation till y_1 , utan att samtidigt ta x-variabeln i beaktande.²⁷ I en trivariat analys antas den samboende tyska gruppen vara den kategori som har den starkaste effekten på y_1 avseende ”högt upplevt avkall..”, medan den ensamboende svenska gruppen antas ha den starkaste effekten på y_1 avseende ”lågt upplevt avkall..”. Landskillnaderna med avseende på y_1 antas vidare starkast framträda i den samboende gruppen (jämför teorin och hypoteserna, kapitel 4). Dessutom antas det största relativa antalet kvinnor i båda landsgrupperna (x), vara samboende, vilket medför att c-variabelns ”motstridiga” effekt jämfört med x-variabeln (med större antagen representation av ensamboende i den tyska gruppen) i förhållandet till y_1 , inte helt torde eliminera/dölja övriga variabelernas antagna samvariationer, utan endast försvaga dessa.

Variabel h: Den höga h-kategorin (d.v.s. ”mer spenderad tid i hemarbete”) antas generellt verka mot den höga y_1 -kategorin (d.v.s. verka mot ”högt avkall..”). Den låga h-kategorin (d.v.s. ”mindre spenderad tid i hemarbete”) antas generellt verka mot den låga y_1 kategorin (d.v.s. verka mot ”lågt upplevt avkall”).

På samma sätt antas, som redan konstaterats, landstillhörigheten tysk verka mot det höga y_1 och svensk mot det låga y_1 . För c-variabeln konstaterades det att ensamboende antas verka mot den låga y_1 -kategorin samtidigt som alltså fler tyskar än svenskar antas vara ensamboende. Även i detta fall kan m.a.o. understrykas att c-variabeln antas ha en motstridig inverkan på h:s relation till y_1 , jämfört med x-variabelns inverkan. I och för sig antas majoriteten i landsgrupperna som bekant vara samboende, men c:s inverkan kan ändå åter resultera i att samband försvagas/delvis döljs. Dessutom kompliceras bilden av den ytterligare bakomliggande variabeln x, på det vis som tidigare beskrivits. Därför är det även i detta fall av högsta vikt att titta på de multivariata variabelrelationerna. I detta fall, då alla den övre modellstigen variabler beaktas, kan därför endast en fyrvariats korstabellsanalys ge en helt rättvisande bild av relationerna. I en sådan antas de tyska (x), samboende (c) kvinnorna som spenderar mycket tid i hemsfären (h), relativt sett vara starkast representerade i y_1 -kategorin avseende ”högt upplevt avkall..”. Samtidigt antas den svenska (x) ensamboende (c) kvinnorna som spenderar lite tid i hemsfären (h) relativt sett vara starkast representerade i y_1 -kategorin avseende ”lågt upplevt avkall..”.

Konkretisering av antagandena

Testfall 3) Bivariata direktrelationer

(x-y₁)

x-c

c-h

h-y₁

- Alla variabler antas visa samvariation.

²⁷ Med ordet ”riktning” menar jag förändringar av skillnader i styrkeförhållandena mellan variabelkategorierna, i förhållande till ”högt”/”lågt” y_1 . Jag har satt ordet inom citattecken, då man, av uppenbara skäl, egentligen i strikt bemärkelse inte kan beskriva nominalvariablers beteende med en sådan term.

Relationen mellan x och c antas vara stark, medan de andra variabelrelationerna antas vara mindre starka, p.g.a. ”osynliga” bakomliggande och mellankommande variabelers inverkan på de bivariata relationerna (som i föregående stycke diskuterats).

Testfall 4) Bivariata relationer som inte har direkta relationer i modellen

$x-h$

$c-y_1$

- Båda relationer antas uppvisa samvariation.

Även här gäller dock att relationen $c-y_1$ antas försvagas av att den här ”osynliga” bakomliggande variabelns (x) i viss mån motsatta ”laddning” kan inverka på relationen. Eftersom de relativt sett flesta kvinnor i båda landsgrupperna dock, som nämnts, antas vara samboende, bör ändå en viss samvariation i relationen $c-y_1$ antas.

Relationen mellan x och h kan även den vara svag, då x :s inverkan på h antas filtreras genom den här ”osynliga” c -variabeln. Dock kan man, av tidigare angivna anledning, även i detta fall anta en viss samvariation. (Dessa två variabelrelationer har inte sin direkta motsvarighet i de uppställda texthypoteserna utan följer endast indirekt av de övriga antagandena, så som de illustrerats i den operationella modellen).

Multipla variabelrelationer

Testfall 5) C:s inverkan på 2 möjliga originalrelationer

$x-c-h$ (Originalrelation: $x-h$. Mellankommande variabel: c .)

$x-c-y_1$ (Originalrelation: $x-y_1$. Mellankommande variabel: c .)

- Båda relationerna förutses uppvisa signifikant samvariation. En förstärkande inverkan på skillnaderna i originalrelationen (d.v.s. på $x-h$ och på $x-y_1$) då den kontrolleras mot c (såsom de beskrivits i stycket ”Antaganden”), antas infinna sig för gruppen *samboende*. För gruppen *ensamboende* antas originalsamvariationen försvagas något, men dock inte fullständigt.

Testfall 6) Fyrvariata testning av övre modellstigen ($x-c-h-y_1$)

$x-c-h-y_1$ (Originalrelation: $x-y_1$. Mellankommande variabler: c ; h .)

- De konkreta variabelrelationer som angavs sist i stycket ”Antaganden...”, antas här visa sig.

Testfall 7) H:s inverkan på 2 möjliga originalrelationer

$x-h-y_1$ (Originalrelation $x-y_1$. Mellankommande variabel: h .)

$c-h-y_1$ (Originalrelation: $c-y_1$. Mellankommande variabel: h .)

- I båda fallen är det oklart hur utfallet blir då originalrelationen ($x-y$ och $c-y_1$) splittras upp i de två h -grupperna, p.g.a. att en ”osynlig” variabel som i båda fallen ligger bakom h -variabeln (d.v.s. c i det första fallet och x i det andra fallet), påverkar och skapar tolkningsproblem. Dock kan någon form av relation för originalrelationen $x-y_1$ antas, även vid uppsplittringen på h -partialerna (jämför diskussionen om variabelernas styrkeförhållanden i stycket ”Antaganden” ovan). Om relationen $c-h-y_1$ är det dock mycket svårt att förutsäga något, då den tunga och bakomliggande variabeln x inte beaktas och då c samt h -variabeln inverkar på y_1 i olika ”riktningar”.

P.g.a. de förväntade oklarheterna ger en testning av dessa relationer inte mycket ny, relevant information. För att inte utelämna något eventuellt oförutsett resultat kommer emellertid även dessa två sista fall att testas. Dessa testresultat bör dock endast se som kompletterade till den fyrvariata testningen (vilken i första hand bör vara vägledande för tolkningarna). Dessa två variabelrelationer har inte heller sin direkta motsvarighet i de uppställda texthypoteserna (jämför kapitel 4.3.2).

6. Antaganden om hela modellen (x , c , h , a , y_1)

Variablerna och dessas relationer

Samtliga antaganden om variablerna i modellen och dessas inbördes relationer angavs i den sammanfattande hypotesen, sist i kapitel 4.3.2. Denna anges här än en gång:

”Relation x , c , h , a , y (som de relateras i den operationella modellen):

Tyska [x] riksdagskvinnor torde, p.g.a. könsdiskursen i samhället och riksdagsorganisationen samt p.g.a. en könskonservativare hemsfär [h] och en könskonservativare arbetsfär [a], uppleva mer problem i livssituationen [y_1] än svenska riksdagskvinnor. Detta förhållande torde dock försvagas något av det faktum att tyska kvinnor i högre utsträckning än svenska kvinnor antas vara ensamstående [c] /ej ha hemmaboende barn.”

(Den senare aspekten av c kan, som tidigare diskuterats, inte undersökas p.g.a. för få antal svaranden med barn.)

Konkretisering av antagandena

Testfall 8) Femvariata relation²⁸

a , c , h , med avseende på x - y_1 (Originalrelation: x - y_1 . Mellankommande variabler: a , c och h .)

- Originalrelationen (x - y_1) antas till viss del försvagas under inflytandet av a samt till viss del förstärkas i sambokategorin under inflytandet av c . H -variabeln torde ha en viss försvagande inverkan på originalrelationen, men det är (åter) svårt att uttala sig om hur denna kommer att yttra sig, då c variabeln också påverkar relationerna. I övrigt, se den citerade hypotesen i föregående stycke.

Man kan ifrågasätta nyttan i en femvariant korstabelltestning utifrån ett N -tal på 222 och med en kategorifördelning som för vissa grupper är antalsmässigt sned, eftersom antalet svaranden i respektive kolumn som bekant riskerar att bli mycket lågt. Då den femvariata testningen sammanfattar hela den operationella modellen samt de tillhörande hypoteserna, kommer denna dock, trots denna invändning, att genomföras.

7. Antaganden om kontrollvariablers eventuella inverkan på modellrelationerna

Kontrollvariabler:

k_1 = födelseår (variabel 2)

k_2 = partitillhörighet (variabel 4)

Eftersom x -variabeln förutsätts vara den tyngst vägande, bakomliggande variabeln (som i normfallet tidsmässigt kommer först) och därför är bestämmande för de andra variabler jag uppmärksammat, finner jag det mindre viktigt att med korstabellanalys undersöka de ovan angivna ”kontrollvariabler”-nas påverkan på x - y_1 -relationen. Relationen kommer nämligen inte, med en tredje variabels inverkan, att i sin ursprungliga form förändras, eftersom x som nämnts antas vara bakomliggande samt tyngst vägande i sammanhanget. Det enda som kan upptäckas är ifall x delvis påverkar y genom någon av de andra variablerna. Att undersöka ett sådant scenario finner jag intressant i variablerna c :s h :s och a :s fall, eftersom mina hypoteser och min operationella modell bygger på antaganden om att de som mellankommande variabler inverkar på x - y_1 -relationen. Man skulle dock eventuellt kunna kontrollera ”kontrollvariablernas” möjliga inverkan på enstaka mellankommande (c , h och a) variablers relation till y_1 . P.g.a. att dessa nämnda variabler dock endast är mellankommande och därför inte av samma centrala

²⁸ I denna femvariata testning kan också a :s relation till h , för respektive specifika kategori, studeras. Hypoteserna samt ”kausal”-modellen, som jag utgår ifrån, anger med pilar endast en faktor som jag direkt antar orsakar en senare, med utgångspunkt i originalrelationen x - y . För den specifika relationen mellan de mellankommande variablerna a och h är ett sådant samband inte tidsmässigt klarlagt och har heller inte i min teori och hypoteser närmare problematiserats (mer än på indirekt plan). Därför illustreras inte detta specifikt någonstans. Dock torde de båda variablerna, av uppenbara skäl, påverka varandra; något som den femvariata testningen, för den intresserade, kan bidra med mer information om.

vikt som den bakomliggande variabeln (x) för förståelsen av min huvudhypotes och p.g.a. att multivariat korstabellsanalys med fördel görs med så få variabler som möjligt, väljer jag dock att inte göra detta utan att istället avgränsa testningarna vid de variabler som redan diskuterats. För den som närmare vill bekanta sig med de variabler jag benämner kontrollvariabler, hänvisar jag därför istället till den deskriptiva delen av uppsatsen (avsnitt 5.7).